

Stichting Pensioenfonds Avery Dennison

Jaarrapport 2023

Stichting Pensioenfonds Avery Dennison

E-mail: PensioenfondsAveryDennison@achmea.nl

Telefoon: (013) 462 12 32

Internetsite: www.pensioenfondsaverydennison.nl

KvK-nummer: 41166415

INHOUDSOPGAVE

Pagina

BESTUURSVERSLAG

A	Voorwoord	4
B	Verslag van het bestuur	7
	Kerncijfers	8
	Karakteristieken van het fonds	10
	Bestuur	16
	Pensioenparagraaf	32
	Vermogensbeheer en vermogenspositie	35
	Financiële positie	42
	Risicoparagraaf	45
	Verwacht en gepland voor 2024	51
C	Oordeel van het Verantwoordingsorgaan	52
D	Verslag van de visitatiecommissie	56

JAARREKENING

1	Balans per 31 december	60
2	Staat van baten en lasten	61
3	Kasstroomoverzicht	62
4	Algemene toelichting	63
5	Toelichting op de balans	71
6	Toelichting op de staat van baten en lasten	86

OVERIGE GEGEVENS

1	Statutaire verdeling van het resultaat	95
2	Actuariële verklaring	96
3	Controleverklaring van de onafhankelijke accountant	98

BIJLAGEN

1	Verloopstaat deelnemers	106
2	ESG-bijlage	107

A VOORWOORD

VOORWOORD

Voor u ligt het jaarverslag 2023 van de Stichting Pensioenfonds Avery Dennison (het fonds).

In dit jaarverslag geven wij u een beeld van de ontwikkelingen gedurende 2023 en de financiële positie eind 2023 van het fonds. Ook blikken we kort vooruit naar de gebeurtenissen in 2024.

Financiële positie

In 2022 eindigden we het jaar met een beleidsdekkingsgraad van 133,7%. In 2023 is deze dekkingsgraad gedaald naar 128,8%. De actuele dekkingsgraad liet een stijging zien: van 124,1% naar 128,6%. De daling van de beleidsdekkingsgraad is het gevolg van de per 1 januari 2023 toegekende toeslag van 11,83%, waardoor het jaar werd gestart met een aanzienlijk lagere dekkingsgraad dan gedurende 2022 het geval was. De stijging van de actuele dekkingsgraad is in 2023 vooral veroorzaakt door de positieve beleggingsresultaten. Er werden mooie rendementen gehaald op de returnportefeuille. De stijging van de marktrente in de eerste drie kwartalen van 2023 werd in het laatste kwartaal volledig tenietgedaan. Uiteindelijk lag het niveau van de marktrente eind 2023 iets lager dan aan het begin van het jaar, waardoor de invloed van de rentebeweging op het resultaat in 2023 beperkt was.

Toeslagverlening

Het bestuur heeft besloten om, gelet op de financiële positie van het fonds per 1 januari 2024, gedeeltelijke toeslagen toe te kennen. De toegekende toeslag voor de actieve deelnemers is 1,92%. De pensioenen voor de pensioengerechtigden en gewezen deelnemers zijn niet verhoogd. Omdat de prijsontwikkeling negatief was, was het niet mogelijk om de pensioenen voor de pensioengerechtigden en gewezen deelnemers te laten stijgen.

De ontwikkeling van de cao-lonen bij de werkgever bedroeg (van oktober 2022 tot oktober 2023) 3,0% (cao-verhoging per 1 april 2023). De prijsontwikkeling uitgaande van het voorlopige consumentenprijsindexcijfer (van oktober 2022 tot oktober 2023) was 1,98% negatief. De gemiste toeslagen worden door het bestuur bijgehouden. Voor de pensioengerechtigden en gewezen deelnemers is de negatieve prijsontwikkeling in mindering op de achterstand in de toeslagverlening gebracht. Het bestuur heeft zijn besluit gebaseerd op het toeslagbeleid van het fonds. Bij de gedeeltelijke toeslagverlening aan de actieve deelnemers heeft het bestuur in overweging genomen dat er ook in de toekomst financieel voldoende mogelijkheden moeten zijn om pensioenen van alle groepen te kunnen verhogen.

Maatschappelijk verantwoord beleggen

In 2022 hebben wij al succesvolle stappen gezet om de duurzaamheid van onze portefeuille te versterken. We hebben de investeringen in aandelen van ontwikkelde markten verplaatst naar een fonds dat zich richt op de doelen van het 1,5 graden Celsius scenario van het Parijse klimaatakkoord, waardoor onze blootstelling aan CO₂-uitstoot aanzienlijk is verminderd. Daarnaast zijn in 2023 de eerste stappen gezet om vastgoedbeleggingen te vergroenen en Green Bonds op te nemen in onze portefeuille. In het begin van 2023 heeft het bestuur onderzoek gedaan naar een geschikte fondsoptlossing met ESG-integratie voor de allocatie naar beursgenoteerd vastgoed. Dit heeft medio 2023 geresulteerd in de omzetting van de passieve belegging in het Northern Trust Developed Real Estate Index Fund naar een passieve belegging in het Northern Trust Developed Real Estate ESG Climate Index Strategy.

Wet Toekomst Pensioenen

De Wet toekomst pensioenen (Wtp) leidt tot grote veranderingen in het pensioenstelsel en de pensioenregeling van het fonds. Tezamen met sociale partners is het bestuur in 2021 begonnen zich te oriënteren op de gevolgen voor de pensioenregeling en het pensioenfonds. Het nieuwe stelsel noodzaakt tot het maken van keuzes, onder andere op het gebied van contractvorm, invaren, compensatie, ambitieniveau, risicohouding en beleggingsbeleid.

Sociale partners zijn eerst aan zet: werkgevers en werknemers besluiten samen welke van de twee premie-pensioenregelingen hun voorkeur heeft en of ze de bestaande pensioenverplichtingen en bijbehorende vermogens willen omzetten (invaren) naar de nieuwe pensioenregeling. Vervolgens moet het fonds bepalen of het de opdracht van de sociale partners aanvaardt en het verzoek tot invaren honoreert. Het fonds heeft in 2023 de beoogde transitiedatum voorlopig naar 2027 doorgeschoven. De samenwerking met sociale partners loopt via een daarvoor in 2022 ingestelde Stuurgroep. Daarnaast is er door het fonds een interne projectgroep opgezet die verantwoordelijk is voor de informatie uitwisseling tussen het bestuur, de stuurgroep, diverse werkgroepen en de projectmanager. In 2023 is een deel van een datakwaliteitstraject doorlopen en een risicopreferentie-onderzoek onder de deelnemers uitgevoerd.

Naast de eerder genoemde onderwerpen werden in het jaar 2023 diverse andere thema's behandeld. Informatie hierover is te vinden in dit bestuursverslag. Namens het bestuur wil ik mijn waardering uitspreken voor de betrokkenheid van de leden van het verantwoordingsorgaan, de visitatiecommissie en de adviseurs van het fonds. Hun bijdragen hebben in 2023 in belangrijke mate bijgedragen aan het succesvol functioneren van het fonds.

Huib van Gijn
Voorzitter

B VERSLAG VAN HET BESTUUR

KERNCIJFERS

	2023	2022	2021	2020	2019
Deelnemers, gewezen deelnemers en pensioengerechtigden					
Deelnemers	470	483	447	421	437
Gewezen deelnemers	1.166	1.107	1.093	1.076	1.061
Pensioengerechtigden	695	683	665	660	644
	<u>2.331</u>	<u>2.273</u>	<u>2.205</u>	<u>2.157</u>	<u>2.142</u>

Premiebijdragen, saldo overdrachten van rechten, pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten (x €1.000)

Premiebijdragen van werkgever, werknemers	9.776	10.402	9.476	8.358	7.420
Koopsom werkgever	-	342	-	108	13
Kostendekkende premie	9.073	13.296	12.727	10.577	8.754
Saldo waardeoverdrachten	245	614	62	148	599
Pensioenuitkeringen	10.413	9.262	8.822	8.752	8.436
Pensioenuitvoeringskosten	1.531	1.161	824	736	936

Technische voorzieningen, stichtingskapitaal en reserves, vermogen (x €1.000) en dekkingsgraad (%)

Technische voorzieningen	325.940	306.134	392.668	407.219	365.084
Stichtingskapitaal en reserves	93.089	73.837	127.982	92.112	70.998
Belegd vermogen:					
Beleggingen	419.184	376.908	519.002	499.290	436.293
Overige activa	641	768	997	2.506	277
Herverzekeringsdeel technische voorzieningen	381	452	659	552	334
Saldo overige vorderingen en schulden	-1.177	1.843	-8	-3.017	-822
Totaal vermogen	<u>419.029</u>	<u>379.971</u>	<u>520.650</u>	<u>499.331</u>	<u>436.082</u>
Actuele dekkingsgraad	128,6	124,1	132,6	122,6	119,4
Beleidsdekkingsgraad	128,8	133,7	130,4	115,9	116,4
Vereiste dekkingsgraad	117,6	117,8	116,4	115,2	115,5
Premiedekkingsgraad	127,7	89,2	84,4	91,4	96,3

	2023	2022	2021	2020	2019
Verdeling beleggingsportefeuille voor risico fonds (x €1.000)					
Vastgoedbeleggingen	40.149	36.011	63.040	47.583	45.373
Aandelen	134.637	126.977	170.064	166.624	142.176
Vastrentende waarden	220.871	210.046	270.854	271.168	237.040
Overige beleggingen	23.527	3.874	15.044	13.915	11.704
Totaal beleggingen activa	<u>419.184</u>	<u>376.908</u>	<u>519.002</u>	<u>499.290</u>	<u>436.293</u>

	2023	2022	2021	2020	2019
Beleggingsopbrengsten en kosten vermogensbeheer risico fonds (x €1.000)					
Directe beleggingsopbrengsten	656	703	3.320	4.593	3.081
Indirecte beleggingsopbrengsten	41.212	-142.762	18.899	60.398	81.322
Kosten van vermogensbeheer*	-724	-774	-716	-628	-530
	<u>41.144</u>	<u>-142.833</u>	<u>21.503</u>	<u>64.363</u>	<u>83.873</u>

* Het betreft hier de vermogensbeheerkosten die rechtstreeks bij het fonds in rekening zijn gebracht, dus exclusief de kosten die binnen beleggingsfondsen zijn afgerekend. Deze zijn verwerkt in de indirecte beleggingsresultaten. Zie hiervoor ook het hoofdstuk Uitvoeringskosten vanaf pagina 24 en de toelichting op de beleggingsresultaten in de toelichting op de staat van baten en lasten.

Beleggingsrendement voor risico fonds (%)

Totaal rendement	11,0	-27,5	4,4	14,9	23,8
------------------	------	-------	-----	------	------

Kosten vermogensbeheer in % van gemiddeld belegd vermogen

Beheerkosten	0,30	0,30	0,28	0,28	0,28
Transactiekosten	0,08	0,18	0,10	0,16	0,10
	<u>0,38</u>	<u>0,48</u>	<u>0,38</u>	<u>0,44</u>	<u>0,38</u>

Uitvoeringskosten per deelnemer (x €1)

Pensioenuitvoeringskosten per deelnemer	1.315	996	741	681	866
---	-------	-----	-----	-----	-----

Toeslagverlening (in %)

	01-01-2024	01-01-2023	01-01-2022 *	01-01-2021	01-01-2020
Deelnemers	1,92	11,83	3,95	1,31	1,70
Gewezen deelnemers en pensioengerechtigden	-	11,83	3,95	0,48	0,90

* inclusief inhaalindexatie van 0,67%

KARAKTERISTIEKEN VAN HET FONDS

Profiel

Stichting Pensioenfonds Avery Dennison (hierna het fonds), statutair gevestigd te Oegstgeest, voert de pensioenregeling uit voor de Nederlandse vennootschappen die volledig eigendom zijn van Avery Dennison Corporation en die werknemers in dienst hebben, met uitzondering van Rietveld Serigrafie B.V., kantoorhoudende te Zoeterwoude, Thermopatch B.V., gevestigd te Almere, Thermopatch International B.V., gevestigd te Almere en Thermopatch Borduur B.V., gevestigd te Helmond.

Alle werknemers van de aangesloten vennootschappen zijn deelnemer aan de pensioenregeling van het fonds.

De pensioenovereenkomst die bij het fonds is ondergebracht is een uitkeringsovereenkomst (middelloonregeling). De pensioenregeling wordt door het fonds in eigen beheer uitgevoerd. De administratie en het vermogensbeheer zijn uitbesteed aan externe partijen.

Het fonds heeft zich tot doel gesteld het uitkeren of doen uitkeren van pensioenen aan de deelnemers en hun nabestaanden, in de gevallen en onder de voorwaarden als zijn geregeld in het pensioenreglement.

Het bestuur van het fonds streeft als eindverantwoordelijk uitvoerder van de door de werkgever en werknemers overeengekomen pensioenregeling naar een optimale kwaliteit, zorgvuldigheid en openheid met betrekking tot die uitvoering.

Het fonds oefent geen nevenactiviteiten uit.

Mission statement van het fonds

Stichting Pensioenfonds Avery Dennison wil een zorgvuldige invulling geven aan de pensioenovereenkomst die de werkgever heeft afgesloten met haar (gewezen) werknemers. De uitvoering van de overeenkomst dient professioneel, klantvriendelijk en zo efficiënt mogelijk te geschieden. De doelstelling is een betrouwbaar pensioenfonds te zijn dat zijn financiële verplichtingen en ambities nu en in de toekomst waar kan maken. Daartoe belegt het de toevertrouwde middelen op een verantwoorde wijze met een passend risicoprofiel.

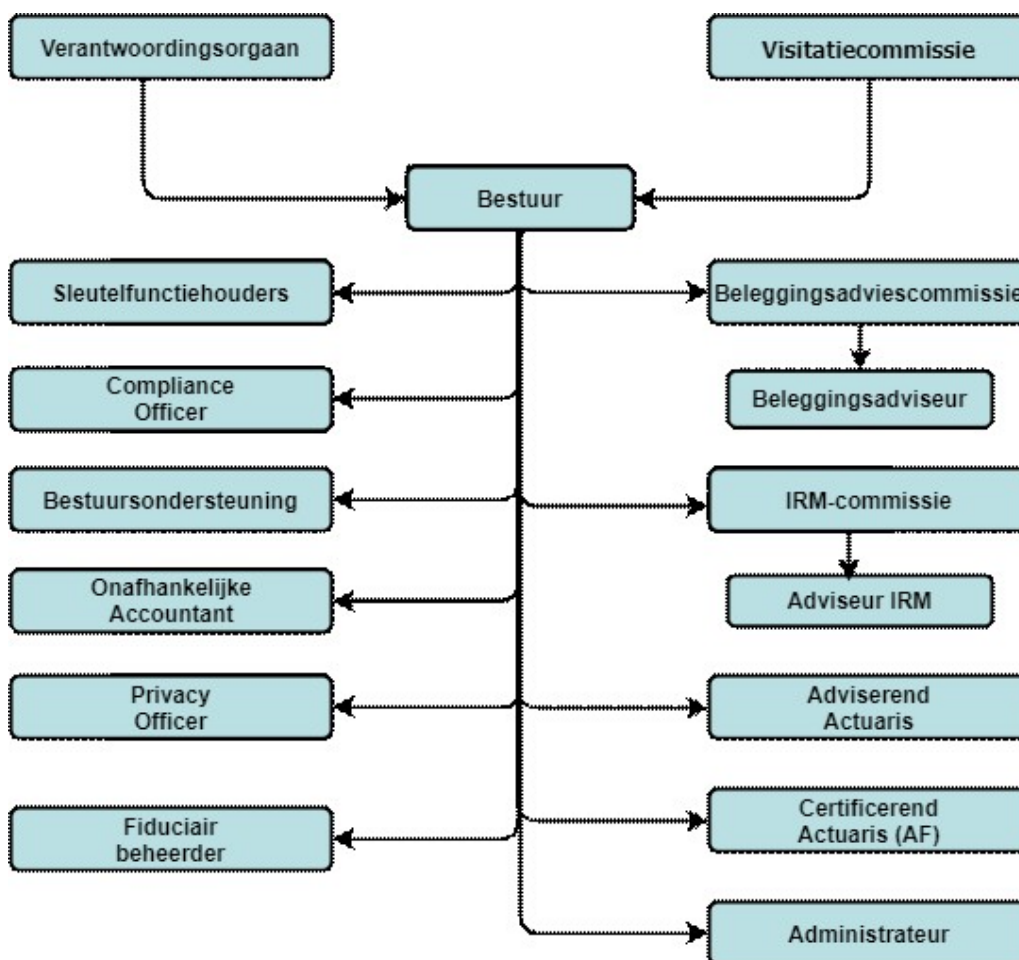
Stichting Pensioenfonds Avery Dennison baseert haar bestaansrecht op de visie dat een collectief en solidair systeem van pensioenvoorziening een beter resultaat oplevert dan een individueel systeem. Door de kosten van de pensioenuitvoering collectief te dragen en de risico's solidair te delen op basis van een evenwichtige belangenafweging, wordt tegemoet gekomen aan de wens een zo zeker en hoog mogelijk pensioen voor alle deelnemers over de lange termijn mogelijk te maken. Daarbij vormen openheid, transparantie en de bereidheid om verantwoording af te leggen de basis van vertrouwen in het fonds.

De pensioensector is nog steeds erg in beweging en dat zorgt voor onzekerheid. De uitdaging daarbij is om te voldoen aan de verwachtingen van alle belanghebbenden. Het bestuur is zich bewust van de uitdagingen die het als ondernemingspensioenfonds te wachten staat en staat ervoor om hier open en proactief mee om te gaan.

Organisatie van het fonds

Verdeling van taken, bevoegdheden en verantwoordelijkheden

In het vervolg van dit hoofdstuk beschrijven wij de huidige organisatie van ons fonds, inclusief externe partijen, aan de hand van het onderstaande schema:

Bestuur

Het bestuur van het fonds is paritair samengesteld en bestaat uit zes leden. De helft van de bestuursleden wordt voorgedragen door de werkgever. Twee leden worden uit de groep van deelnemers en gewezen deelnemers gekozen door de deelnemers. Eén bestuurslid wordt gekozen door de pensioengerechtigden. De leden die door de werkgever worden voorgedragen hebben voor onbepaalde tijd zitting in het bestuur. Van de bestuursleden namens de deelnemers en pensioengerechtigden treedt ieder jaar een lid in een nader vastgestelde volgorde af. Het aftredende bestuurslid kan zich echter terstond herkiesbaar stellen. Indien geen geschikte kandidaten voor de vacature van bestuurslid zijn, kan het bestuur voor maximaal twee zetels een externe deskundige benoemen. De eis dat het te benoemen bestuurslid namens de deelnemers wordt aangewezen uit de groep van deelnemers en gewezen deelnemers en het te benoemen bestuurslid namens de pensioengerechtigden wordt aangewezen uit de groep van pensioengerechtigden, is in dit geval niet van toepassing. Ook is niet vereist dat het te benoemen bestuurslid dat de werkgever vertegenwoordigt, daadwerkelijk bij de werkgever werkzaam is. Deze externe deskundige wordt geacht de werkgever, de deelnemers dan wel de pensioengerechtigden te vertegenwoordigen.

Het bestuur wordt terzijde gestaan door een beleggingsadviescommissie en een IRM-commissie.

Commissies

Beleggingsadviescommissie

De beleggingsadviescommissie vergadert in beginsel zes keer per jaar. Daarnaast vinden er zo nodig extra vergaderingen plaats. De beleggingsadviescommissie geeft advies aan het bestuur over het beleggingsbeleid en bereidt bestuursbesluiten voor. De beleggingsadviescommissie voert ieder kwartaal overleg met de fiduciair beheerder, toetst de resultaten, monitort de risico's en adviseert het bestuur over het te voeren beleggingsbeleid, alsmede over de verrichtingen van de fiduciair beheerder (en vermogensbeheerders welke niet door de fiduciair beheerder zijn aangesteld). De beleggingsadviescommissie bereidt voorts het beleggingsplan en de evaluatie van de fiduciair beheerder voor.

In elke vergadering van de beleggingsadviescommissie rapporteert de fiduciair beheerder schriftelijk en/of mondeling over de beleggingen, de behaalde resultaten ten opzichte van de norm en de toekomstvisie. De beleggingsadviescommissie wordt in haar taken bijgestaan door een externe beleggingsadviseur.

IRM-commissie

De IRM-commissie heeft tot taak om het bestuur en de andere commissies te adviseren over het doorlopen van de stadia in de risicomanagementcyclus. Daarnaast wordt de kwaliteit van de uitvoering van taken door het bestuur en de commissies getoetst.

Verantwoordingsorgaan

Het bestuur legt verantwoording af aan het Verantwoordingsorgaan (VO) over beleid, uitvoering beleid en naleving van de Code Pensioenfondsen. De inrichting is zodanig dat iedere geleding evenveel stemmen heeft. Het VO geeft jaarlijks een algemeen oordeel over het handelen van het bestuur aan de hand van het concept bestuursverslag, de conceptjaarrekening en andere relevante informatie, waaronder, indien van toepassing, de bevindingen van het intern toezichtorgaan, het door het bestuur uitgevoerde beleid in het afgelopen kalenderjaar en de beleidskeuzes die op de toekomst betrekking hebben. Tevens is het bestuur verplicht om voorgenomen besluitvorming met betrekking tot een aantal onderwerpen voor advies aan het VO voor te leggen.

Op 19 april en 24 mei 2024 hebben het VO en het bestuur overleg gevoerd waarin het bestuur verantwoording heeft afgelegd over het door haar gevoerde beleid in 2023 alsmede over de beleidsvoornemens voor de toekomst. Naar aanleiding van dit overleg en op basis van de documenten die het VO ontvangen heeft, heeft het VO zich een oordeel gevormd over het gevoerde beleid in 2023. Het verslag van het VO en een korte reactie van het bestuur zijn opgenomen in dit bestuursverslag.

Intern Toezicht

Voor de inrichting van het Intern toezicht heeft het bestuur gekozen voor intern toezicht door een visitatiecommissie. Deze commissie bestaat uit ten minste drie leden die door het bestuur worden benoemd. Leden van de visitatiecommissie hebben geen verdere banden met het fonds of de aangesloten ondernemingen. De visitatiecommissie dient als collectief te beschikken over een deskundigheid die ten minste vergelijkbaar is met de deskundigheid die door De Nederlandsche Bank (DNB) wordt verlangd van het bestuur.

De visitatiecommissie heeft tot taak toezicht te houden op het beleid van het bestuur en op de algemene gang van zaken in het fonds. De visitatiecommissie is ten minste belast met het toezien op adequate risicobeheersing en evenwichtige belangenafweging door het bestuur. Dat laatste houdt in dat beoordeeld wordt of er een evenwichtige belangenafweging is geweest. De visitatiecommissie vervult zijn toezichttaak zodanig dat het bijdraagt aan het effectief en slagvaardig functioneren van het fonds en aan een beheerste en integere bedrijfsvoering door het fonds.

In het verslagjaar heeft visitatie plaatsgevonden, waarover later in dit bestuursverslag wordt gerapporteerd.

Sleutelfuncties

Op basis van artikel 143a van de Pensioenwet heeft het fonds vanaf 2019 een drietal sleutelfuncties ingericht:

- 1) de risicobeheerfunctie;
- 2) de actuariële functie;
- 3) de interne auditfunctie.

Verderop in dit bestuursverslag verstrekt het bestuur informatie over de wijze waarop het fonds de sleutelfuncties heeft ingevuld.

Externe deskundigen

Het fonds maakt gebruik van de diensten van externe deskundigen. De adviserend actuaire is aanwezig bij elke bestuursvergadering met actuariële onderwerpen om het bestuur te adviseren. Het bestuur wordt in de vergaderingen tevens bijgestaan door een bestuursadviseur van Achmea Pensioenservices. De certificerend actuaire beoordeelt jaarlijks de financiële positie van het fonds en geeft een actuariële verklaring af. De externe onafhankelijke accountant controleert de jaarrekening en de verslagstaten ten behoeve van DNB. Hij rapporteert aan het bestuur in de vorm van een controleverklaring bij de jaarrekening en een accountantsverslag. Hierin wordt melding gemaakt van eventuele opmerkingen en aanbevelingen omtrent de administratieve organisatie en interne controle van ons fonds. De externe beleggingsadviseur beoordeelt op onafhankelijke wijze de uitvoering van het beleggingsbeleid en de behaalde beleggingsresultaten en ondersteunt de beleggingsadviescommissie in het uitoefenen van countervailing power op de adviezen van de fiduciair beheerder. De externe adviseur op het gebied van risicobeheer ondersteunt de IRM-commissie.

Het bestuur wordt daarnaast bijgestaan door MCW Consult (bestuursondersteuning/management).

Nevenfuncties bestuursleden

H.L. Ewalds: Vrijwilliger Stichting Techniekhuis Nieuwkoop

S. van de Bor: bestuurslid en lid van de beleggingsadviescommissie Stichting IKEA Pensioenfonds, bestuurslid Stichting Pensioenfonds Flexsecurity

Beloningsbeleid

Bestuurs-, commissie en VO-leden

Bestuurs-, commissie en VO-leden die in dienst zijn van de aangesloten werkgevers, ontvangen geen beloning vanuit het fonds. De werkgevers belasten geen kosten door aan het fonds voor de werktijd die deze leden aan het fonds besteden. Zij worden geacht hun lidmaatschap van het bestuur, de commissie dan wel het VO te combineren met hun functie bij de werkgever.

Voor bestuursleden die niet in dienst zijn van de aangesloten werkgevers, geldt dat ze naar keuze een vergoeding ontvangen voor gemaakte reis- en onkosten of een jaarlijkse vergoeding conform de Wettelijke regeling Onkostenvergoeding Vrijwilligerswerk. Voor commissie- en VO-leden die niet in dienst zijn van de aangesloten werkgevers geldt dat zij een vergoeding krijgen voor gemaakte reis- en onkosten.

Externe bestuursleden in de zin van de statuten van het fonds ontvangen voor hun werkzaamheden een met hen voor de opdracht overeengekomen marktconforme vergoeding.

Leden visitatiecommissie

De leden van de visitatiecommissie ontvangen voor het uitvoeren van de visitatie een met hen voor de opdracht overeengekomen marktconforme vergoeding.

Externe partijen

Het fonds heeft de pensioenadministratie en het vermogensbeheer uitbesteed. Het beloningsbeleid van partijen aan wie deze taken zijn uitbesteed is een vast onderdeel van de contractafspraken bij het sluiten of verlengen van een uitbestedingsovereenkomst alsmede van periodieke evaluaties.

Personalia

Bestuur

Stand van zaken per 31 december 2023:

Leden bestuur benoemd door de werkgever:

H.N. van Gijn, voorzitter

E. Voskuilen

R.J. Tolk, secretaris (*per 19 augustus 2023 als secretaris de opvolger van F.W.M. Steeman)

Leden bestuur namens de deelnemers:

S. van de Bor (*per 19 augustus 2023 de opvolger van F.W.M. Steeman)

E.C. Megchelse

H.L. Ewalds

Beleggingsadviescommissie

R.J. Tolk, voorzitter (*per 19 augustus 2023 als voorzitter de opvolger van F.W.M. Steeman)

S. van de Bor (*per 19 augustus 2023 de opvolger van F.W.M. Steeman)

H.N. van Gijn

IRM-commissie

E. Voskuilen, voorzitter

E.C. Megchelse

W. Karimi

K. van der Meij (adviseur van de commissie) (*per 1 mei 2023)

Verantwoordingsorgaan

Namens werkgevers: M. Eddes

Namens werknemers: S. van Heijningen (voorzitter)

Namens pensioengerechtigden: B. Roelofs

Compliance officer

E. Alper

Privacy officer

M. van der Zwaan

Onafhankelijke accountant

PricewaterhouseCoopers Accountants N.V. te Amsterdam

Actuaris

Adviserend: Mercer (Nederland) B.V. te Amstelveen

Certificerend: Mercer (Nederland) B.V. te Amstelveen

Pensioenadministrateur

Achmea Pensioenservices N.V. te Zeist

Fiduciair beheerder (alsmede risico-, compliance- en performancerapportages)

Goldman Sachs Asset Management B.V. te Den Haag

Consultant Vermogensbeheer

Van Tongeren Bestuur & Advies te Amstelveen

HOOFDLIJNEN

Bestuur

Bestuursvergaderingen

Het bestuur is in 2023 frequent bijeengekomen, namelijk 19 keer. Belangrijke onderwerpen waren:

- 1 de financiële positie van het fonds;
- 1 kortetermijnrisicohouding - vaststellen van een bandbreedte rondom het Vereist Eigen Vermogen (VEV);
- 1 Wet toekomst pensioenen (Wtp) (sinds juni 2023 komt het bestuur maandelijks bijeen in extra Wtp-vergaderingen);
- 1 uitvoering van een risicopreferentieonderzoek (RPO) onder de (ex-)deelnemers van het fonds;
- 1 uitvoering van Kader Datakwaliteit Invaren;
- 1 contractbesprekingen met APS met het oog op (de planning en kosten van) een overgang naar het nieuwe administratieplatform (AllVida) van APS in combinatie met de transitie naar de nieuwe pensioenovereenkomst en invaren van de pensioenen;
- 1 voorbereiden op koppeling van de pensioenadministratie op de beleggingsadministratie onder Wtp;
- 1 vaststellen beleid keuzebegeleiding;
- 1 benoeming van een extern bestuurs- en BAC-lid en nieuwe leden van het verantwoordingsorgaan en de visitatiecommissie;
- 1 wijziging van het beloningsbeleid;
- 1 het rapport van de visitatiecommissie 2023;
- 1 maatschappelijk verantwoord beleggen;
- 1 nadere toelichtingsvereisten maatschappelijk verantwoord beleggen (SFDR - level 2);
- 1 omzetten van de belegging voor beursgenoteerd vastgoed naar de Northern Trust Developed Real Estate Climate Index Strategy;
- 1 aanstelling GSAM als vermogensbeheerder voor de allocatie naar euro aggregate green bonds;
- 1 besluitvorming naar aanleiding van acquisitie werkgever Thermopatch door de sponsor;
- 1 statutenwijziging als gevolg van wijziging van het beloningsbeleid van het fonds voor externe bestuursleden en de wijziging van definitie van werkgever;
- 1 wijziging van het Pensioenreglement in verband met de verlaging van de toetredingsleeftijd per 1 januari 2024 en samenloop pensioen en doorwerken;
- 1 wijziging van de Klachten- en geschillenregeling naar aanleiding van de inwerkingtreding van de Wtp en de Gedragslijn Goed omgaan met klachten van de Pensioenfederatie;
- 1 correctie te weinig pensioenopbouw oud-medewerkers;
- 1 het verlenen van een toeslag op de pensioenen per 1 januari 2024;
- 1 wijziging fondsgrondslagen: actualisatie van de correctiefactoren voor ervaringssterfte naar aanleiding van een update van de overlevingskansen door het CBS en verhoging van de kostenopslag van 2,8% naar 3,0%;
- 1 herbenoeming compliance officer.

Geschiktheid

Het fonds beschikt over een geschiktheidsbeleidsplan. Hierin is weergegeven dat het fonds als uitgangspunt hanteert dat steeds twee bestuurders over voldoende deskundigheid beschikken (niveau B). Zo nodig zullen, om het gewenste collectieve niveau B te verkrijgen, door de bestuurders verdiepingscursussen worden gevolgd.

Het bestuur heeft geconcludeerd collectief de gewenste niveaus voor alle eindtermen behaald te hebben. Met de verdeling van de bestuursleden in de gewenste situatie is rekening gehouden met twee bestuursleden of meer per eindterm (vier-ogen principe). Het verschil tussen de huidige scores en de gewenste scores wordt overbrugd door een opleidingsprogramma.

In het geschiktheidsplan zijn onder andere geschiktheidseisen opgenomen. De geschiktheidseisen zijn in lijn met de Handreiking Geschikt pensioenfondsbestuur 2017 van de Pensioenfederatie, inclusief de update van de Handreiking 2023 waarin de deskundigheidsgebieden IT en ESG zijn opgenomen. Er is een competentiematrix en een deskundigheidsmatrix in opgenomen. Hier zijn de benodigde competenties en deskundigheidsniveaus voor de commissies en de sleutelfunctiehouders in weergegeven.

Begin 2024 heeft het bestuur het geschiktheidsplan en opleidingsplannen geactualiseerd naar aanleiding van de wijzigingen in de samenstelling van bestuur. Tijdens twee in-house cursussen en een studiedag is aandacht besteed aan de deskundigheidsgebieden IT en ESG.

Deskundigheidsbevordering

De (kandidaat) leden van het bestuur en het VO volgen opleidingen en nemen deel aan bijeenkomsten en seminars. Zo zijn in het verslagjaar diverse bijeenkomsten van DNB, de Pensioenfederatie, Mercer, GSAM en Achmea Pensioenservices bezocht en certificaten behaald bij diverse opleidingsinstituten. De voorzitter van het fonds heeft in december 2023 met de individuele bestuursleden de jaarlijkse gesprekken gevoerd over functioneren en deskundigheid. Tegelijkertijd heeft het bestuur een evaluatiegesprek gevoerd met de voorzitter.

Integere bedrijfsvoering

Artikel 143 van de Pensioenwet legt vast dat er een integere bedrijfsvoering moet zijn. Het bestuur ondersteunt de integere bedrijfsvoering. Dit houdt onder meer in:

- 1 adequate administratieve organisatie en interne controle (AO/IC) en risicobeheersing;
- 1 analyse en beheersing van integriteitsrisico's;
- 1 voorkomen van belangenverstrengeling;
- 1 duurzame beheersing van (financiële) risico's.

Integraal risicomanagement (IRM)

Het fonds onderkent voor de beheersing van risico's een systeem van drie (spreekwoordelijke) verdedigingslijnen ('three lines of defence') binnen de organisatie. De three lines of defence gedachte is meer dan alleen een organisatiestructuur en het vastleggen van de rol- en taakverdeling. Het is een wijze van (samen)werken en denken en draagt zodoende bij aan een versterking van de risicocultuur binnen het fonds en het nemen van verantwoordelijkheid voor risico's. De eerste lijn is verantwoordelijk voor beleid en uitvoering. Het bestuur vult deze lijn in door de overall directe verantwoordelijkheid voor de financiële en niet-financiële risico's te aanvaarden. De beleggingsadviescommissie ondersteunt het bestuur bij deze taak.

In de tweede lijn is het toezicht belegd. Het fonds vult deze lijn in door sleutelfunctiehouders voor de risicobeheer- en actuariële functie en een compliance officer aan te stellen, die toezicht houden op het doorlopen van de stadia in de risicomanagementcyclus en de kwaliteit van de uitvoering. Daarnaast adviseren en faciliteren de sleutelfunctiehouder risicobeheer en de compliance officer het bestuur, de commissies en de pensioenfondsmanager bij de uitvoering van de eerstelijnstaken.

De risicobeheerfunctie is gesplitst in een risicobeheerfunctiehouders (bestuurslid) en een risicobeheervervuller (de IRM-commissie).

Voor de actuariële beheerfunctie is het houderschap en de vervulling uitbesteed aan de certificerende actuaaris. Het bestuur heeft als derde lijn een sleutelfunctiehouders (niet-bestuurslid) aangesteld voor de interne auditfunctie. Deze sleutelfunctiehouders is belast met de periodieke evaluatie of interne controlemechanismen en andere procedures en maatregelen adequaat en doeltreffend zijn. De sleutelfunctiehouders selecteert voor elke audit een geschikte vervuller.

Naleving wet- en regelgeving

Overeenkomstig artikel 96 van de Pensioenwet wordt vermeld dat:

- 1 het fonds in het boekjaar 2023 geen dwangsommen en boetes zijn opgelegd;
- 1 het fonds in het boekjaar 2023 geen aanwijzing als bedoeld in artikel 171 van de Pensioenwet is gegeven;
- 1 in het boekjaar 2023 geen bewindvoerder als bedoeld in artikel 173 van de Pensioenwet is aangesteld.

Er zijn het bestuur geen overtredingen van wet- en regelgeving bekend.

Klachten en geschillen

Het bestuur kent een klachten- en geschillenregeling. Het fonds verstaat onder een klacht iedere uiting van ontevredenheid die door een belanghebbende wordt geuit aan het fonds. Klachten worden in eerste instantie in behandeling genomen door de pensioenadministrateur. Wanneer de belanghebbende het niet eens is met de op zijn verzoek ontvangen reactie is hij gerechtigd zich met een bezwaarschrift tot het bestuur van het fonds te richten. Het bestuur is gehouden de klacht nader te onderzoeken. Indien het bestuur besluit niet of niet volledig aan de klacht tegemoet te komen, doet het bestuur haar reactie vergezeld gaan van een uiteenzetting over de mogelijkheid om het ontstane geschil voor te leggen aan de Ombudsman Pensioenen of aan de burgerlijke rechter. Als de belanghebbende zich niet kan vinden in de uitkomst van de procedure, kan hij zich wenden tot de externe geschilleninstantie (zie verderop in dit bestuursverslag bij het kernthema Wet toekomst pensioenen).

Het fonds is lid van de Pensioenfederatie. Daarom geldt per 1 januari 2024 de Gedragslijn Goed omgaan met klachten.

Op grond daarvan rapporteert het fonds vanaf dit jaarrapport over:

- 1 de aantallen klachten en geëscaleerde klachten, ieder gesplitst naar de rubrieken die worden onderkend in de gedragslijn;
- 1 de klanttevredenheid over de afhandeling van klachten; en
- 1 de verbeteringen die naar aanleiding van klachten zijn doorgevoerd.

In 2023 zijn er geen (geëscaleerde) klachten geweest. Rapporteren over de klanttevredenheid over de afhandeling van klachten en de verbeteringen die naar aanleiding van klachten zijn doorgevoerd is daarom voor dit jaarrapport niet aan de orde.

In 2023 zijn geen geschillen ontstaan. Er zijn geen lopende geschillen.

Zelfevaluatie

Het bestuur heeft een procedure vastgesteld voor een periodieke zelfevaluatie. Doel van de zelfevaluatie is de kwaliteit en effectiviteit van het bestuur in stand te houden en/of te verbeteren. Het bestuur bespreekt jaarlijks zijn eigen functioneren en het functioneren van de door het bestuur ingestelde commissies. De zelfevaluatie over 2023 heeft op 25 oktober 2023 onder externe begeleiding plaatsgevonden. Uit deze evaluatie is gebleken dat de bestuurlijke taken steeds uitgebreider en complexer worden, hetgeen geleid tot de beschikbare tijd van de bestuursleden de nodige uitdagingen met zich meebrengt. Het bestuur heeft besloten dat de daaruit voortvloeiende aandachtspunten voor individuele bestuursleden separaat met de voorzitter worden besproken. Dit ligt niet specifiek aan het fonds, maar is vooral wetgevings- en toezichtsgelateerd. De uitdaging is om op een efficiënte wijze een hoog kwaliteitsniveau te realiseren, binnen de tijd die het bestuur hieraan kan besteden. Het wordt als positief ervaren dat het bestuur tijdens de strategische sessie zich aan een zelfstandige toekomst van het fonds en het op een zorgvuldige wijze invoeren van de Wet Toekomst Pensioenen (Wtp) heeft geëngageerd.

Gedragcode

Met de verklaring van naleving van de gedragscode, die door ieder bestuurslid is ondertekend, heeft het bestuur een goed instrument in handen voor het omgaan met en het handhaven van de van toepassing zijnde integriteitsnormen en het voorkomen van ongewenste belangenverstrengeling. Uit de jaarlijkse schriftelijke terugkoppeling van de compliance officer is gebleken dat zich in 2023 geen bijzondere omstandigheden of voorvallen hebben voorgedaan waarvoor de gedragscode bedoeld is of die in strijd zijn met het integriteitsbeleid.

AVG

Het bestuur heeft in december 2019 het privacybeleid aangepast aan de Gedragslijn Verwerking Persoonsgegevens Pensioenfondsen van de Pensioenfederatie. Deze gedragslijn, die per 1 januari 2020 in werking is getreden, biedt pensioenfondsen een kader om de Algemene Verordening Gegevensbescherming na te leven.

Met ingang van 2020 dient het fonds over de naleving van de Gedragslijn te rapporteren. Het fonds heeft ervoor gekozen om dat te doen via dit jaarverslag. Ter waarborging van de naleving van deze Gedragslijn heeft het fonds verschillende maatregelen getroffen. De privacy officer adviseert het fonds en ziet toe op de naleving van de Gedragslijn.

Het bestuur heeft geconstateerd dat de Gedragslijn Verwerking Persoonsgegevens in het verslagjaar op een aantal onderdelen niet is nageleefd. Het bestuur heeft ook geconstateerd dat deze afwijkingen op adequate wijze door de betrokken verwerker zijn gesignaleerd en geadresseerd. De genoemde afwijkingen vormen geen materieel risico voor het fonds of betrokkenen.

Verantwoordingsorgaan (VO)

In 2023 heeft het VO driemaal met het bestuur overleg gevoerd over onder meer het bestuursverslag 2022. In dit bestuursverslag wordt separaat verslag gedaan van de bevindingen van het VO ten aanzien van het gevoerde beleid in 2023.

Op 24 april 2023 heeft het VO een positief advies gegeven over een voorgenomen besluit van het bestuur tot wijzigingen in het beloningsbeleid van het bestuur.

Op 6 juli 2023 heeft het VO een positief advies gegeven over een voorgenomen besluit van het bestuur tot wijzigingen in de klachten- en geschillenregeling van het fonds.

Op 3 juli 2023 heeft het VO een positief advies gegeven over een voorgenomen besluit van het bestuur tot vaststelling van het beleid inzake keuzebegeleiding.

Op 5 december 2023 heeft het VO een positief advies gegeven over een voorgenomen besluit van het bestuur tot wijzigingen in de samenstelling van de visitatiecommissie.

Intern toezicht

Het intern toezicht bij het fonds wordt gevormd door een visitatiecommissie. Met ingang van 2013 vindt ieder jaar intern toezicht plaats. De laatste visitatie is in het voorjaar van 2024 uitgevoerd over het jaar 2023. Een samenvatting van de definitieve rapportage met bevindingen door de visitatiecommissie is opgenomen in dit bestuursverslag.

Uitbesteding

Uitbesteding vindt plaats indien uit de risicoanalyse van het fonds blijkt dat een beheerste uitvoering van de kerntaken uitbesteding noodzakelijk maakt, bijvoorbeeld omdat de werkzaamheden te risicovol of specialistisch zijn om zelf ter hand te nemen. Het bestuur van het fonds toetst regelmatig of de manier waarop de uitbestede activiteiten of processen worden uitgevoerd in overeenstemming is met de gemaakte afspraken. Het bestuur doet dit onder meer door middel van:

- 1 het monitoren van de uitvoerders door middel van een jaarlijkse review van de ISAE 3402 rapportages volgens een vast format en onder meer door de uitvoerders zo nodig te laten rapporteren over de stand van zaken met betrekking tot de aanbevolen verbeteringen in de ISAE 3402 rapportages;
- 1 maandelijkse en/of kwartaalrapportages van de uitvoerders, waarbij naast de gebruikelijke informatie ook periodiek wordt gerapporteerd over klachten en incidenten;
- 1 jaarlijks wordt bij de uitvoerders een complianceverklaring opgevraagd.

Administrateur

De uitvoering van de dienstverlening door de administrateur, Achmea Pensioenservices, verloopt volgens afspraken. In de SLA-rapportage wordt per kwartaal inzicht gegeven in de dienstverlening van Achmea Pensioenservices, zodat het fonds in staat is inhoudelijk en gestructureerd te sturen.

De administrateur is jegens het bestuur verantwoordelijk voor:

- 1 de implementatie van het beleid en de bewaking van de uitvoering;
- 1 de maand- en kwartaalrapportages aan DNB volgens de daarvoor geldende regels;
- 1 het schriftelijk of mondeling onverwijld rapporteren van relevante bijzonderheden;
- 1 de uitkeringenadministratie;
- 1 de verzekerenadministratie;
- 1 het secretariaat;
- 1 de financiële administratie.

Achmea Pensioenservices is voor de uitvoering van de werkzaamheden van het fonds in het bezit van een ISAE 3402 type II rapportage en een ISAE 3000 (SOC 2) rapportage voor de IT processen (informatiebeveiliging, beschikbaarheid, integriteit van processen, vertrouwelijkheid en/of privacy). Deze rapportages zijn gecontroleerd door de onafhankelijke accountant (EY) van Achmea Pensioenservices. In deze rapportages wordt geconcludeerd dat de beschreven bedrijfsprocessen bestaan en functioneerden gedurende de verslagperiode.

Vermogensbeheer en vermogensadministratie

Voor de organisatie van de beleggingen maakt het fonds gebruik van de diensten van een fiduciair beheerder, Goldman Sachs Asset Management B.V. (GSAM) (rechtsopvolger van NN IP).

Het vermogensbeheer van het fonds werd in het verslagjaar uitgevoerd door middel van beleggingen in de fondsen van zeven partijen: GSAM, Robeco Institutional Asset Management B.V., Aegon Investment Management B.V., Colchester Global Investors Limited, Northern Trust Global Investments Limited en JPMorgan Asset Management (Europe) S.à.r.l.

De fiduciair beheerder houdt het bestuur via de beleggingsadviescommissie elk kwartaal op de hoogte van de voor het fonds behaalde beleggingsresultaten ten opzichte van de benchmark. Ieder kwartaal ontvangt het bestuur rapportages met betrekking tot de performance van de fondsen, de risico's en de compliance. De beleggingsadministratie en de verzorging van de bovengenoemde monitoringrapportages is in het verslagjaar in opdracht van het bestuur van het fonds uitgevoerd door de fiduciair beheerder.

De fiduciair beheerder beschikt voor verschillende onderdelen van de dienstverlening over ISAE 3402 verklaringen. Deze rapportages worden gecontroleerd door de onafhankelijke accountant (KPMG) van de fiduciair beheerder. In deze rapportages wordt geconcludeerd dat de beschreven bedrijfsprocessen bestaan en functioneerden gedurende de verslagperiode.

Continuïteitsveronderstelling

Het bestuur van het fonds heeft geëvalueerd of er omstandigheden of gebeurtenissen zijn die aanleiding geven tot aanzienlijke twijfel over het vermogen van de organisatie om haar continuïteit te handhaven 12 maanden na vaststellen van het jaarverslag en concludeert dat dit niet het geval is. De financiële positie van het fonds is goed met een beleidsdekkingsgraad van 128,8%. Verder zijn de kasstromen uit pensioenactiviteiten voor de komende periode beperkt negatief, maar aangezien meer dan 85% van de beleggingen goed verhandelbaar is op de beurs, verwacht het bestuur dat er geen liquiditeitsrisico zal optreden. Daarnaast is gedurende het verslagjaar vastgesteld dat in de LDI (Liability Driven Investments) fondsen voldoende liquide middelen worden aangehouden om zelfs in een stress scenario (sterke, plotselinge rentestijging) aan de collateral verplichtingen te voldoen ter compensatie van de waardedaling van de rentederivaten.

Daarnaast zijn er ook op operationeel vlak geen aanwijzingen dat de continuïteit in geding is. De uitvoeringsovereenkomst tussen het fonds en de sponsor loopt nog tot 1 januari 2026. Verder heeft het fonds nog lopende contracten met de belangrijkste uitbestedingspartijen, is de bestuursbezetting op orde en heeft het fonds geen aanwijzingen van de toezichhouders.

KERNTHEMA'S IN 2023

Wet toekomst pensioenen (Wtp)

In 2023 werden verkiezingen gehouden voor de Provinciale Staten. De Provinciale Staten kozen een nieuwe Eerste Kamer. Vlak voor de installatie van de nieuwe Eerste Kamer nam de oude Eerste Kamer de Wet toekomst pensioenen (Wtp) aan. Daardoor is de Wet toekomst pensioenen op 1 juli 2023 van kracht geworden. In het nieuwe stelsel bestaan er alleen nog premiereregelingen.

Tezamen met sociale partners is het bestuur in 2021 begonnen zich te oriënteren op de gevolgen voor de pensioenregeling en het pensioenfonds. Het pensioenakkoord noodzaakt tot het maken van keuzes, onder andere op het gebied van contractvorm, invaren, compensatie, ambitieniveau, risicohouding en beleggingsbeleid. In 2022 en 2023 is door sociale partners en het bestuur hard gewerkt om te komen tot de noodzakelijke besluitvorming en de voorbereidingen op de implementatie van de nieuwe pensioenregeling. Sociale partners hebben de keuze gemaakt om over te gaan naar de Flexibele Premieovereenkomst (FPO), waarbij het de intentie is om de tot de transitiedatum opgebouwde pensioenaanspraken en -rechten door middel van een interne collectieve waardeoverdracht over te dragen naar de nieuwe pensioenregeling ("invaren"). Een formeel verzoek hiervoor hebben sociale partners echter nog niet ingediend bij het fonds.

In het noodzakelijke besluitvormingsproces vervullen de sociale partners de hoofdrol; zij bepalen hoe de nieuwe pensioenregeling er in de Wtp uit gaat zien en worden daarbij ondersteund door het fonds. De voorstellen van sociale partners worden vastgelegd en onderbouwd in het transitieplan. Het pensioenfonds moet dit plan beoordelen en moet vervolgens bepalen of het de opdracht van de sociale partners aanvaardt en het verzoek tot invaren honoreert. De implementatie moet uiterlijk 1 januari 2028 zijn afgerond. Het fonds heeft de eigen transitiedatum voorlopig naar 2027 doorgeschoven.

Besluitvorming ten aanzien van de nieuwe pensioenregeling is gedeeltelijk toegewezen aan sociale partners, maar ook het pensioenfonds heeft een belangrijke rol bij de inrichting van de nieuwe pensioenregeling. Om te zorgen voor een beheerst transitieproces heeft het bestuur een gedegen projectorganisatie waar ook de samenwerking en afstemming met sociale partners onderdeel van uitmaakt. Het pensioenfonds werkt volgens een gedetailleerde planning, die richting geeft aan de uit te voeren werkzaamheden en waarmee de tijdslijnen die nodig zijn voor tijdige besluitvorming worden bewaakt. Deze planning sluit aan op de door sociale partners gehanteerde mijlpalen, de voorlopig vastgestelde transitiedatum en de van deze transitiedatum afgeleide (wettelijke) mijlpalen.

De Wtp brengt met zich mee dat vanaf 1 juli 2023 nieuwe regels gelden voor de interne klachtenprocedure van pensioenfonds. De nieuwe wettelijke bepalingen moeten het voor deelnemers gemakkelijker maken om een klacht in te dienen. In lagere regelgeving staan nadere voorschriften. Het fonds paste zijn klachtenregeling hierop aan.

Per 1 januari 2024 startte een externe geschillencommissie, de Geschilleninstantie Pensioenfonds (GIP). De Stichting Geschilleninstantie Pensioenfonds is bedoeld om de civiele rechtspraak te ontlasten. Als een ontevreden deelnemer en zijn pensioenfonds er onderling niet uitkomen, kan de deelnemer zijn geschil voorleggen aan de GIP. Een deelnemer kan kiezen voor bemiddeling door de Ombudsman Pensioenen, die met ingang van 1 januari 2024 onderdeel is van de GIP, of voor geschillenbeslechting. De GIP behandelt met ingang van 1 januari 2024 bestaande (met terugwerkende kracht tot 1 juli 2023) en nieuwe geschillen. Pensioenfonds moeten zich aansluiten bij deze nieuwe externe geschilleninstantie. Aanvankelijk was de geschilleninstantie bedoeld om zaken rond omzetten huidige pensioenen op te lossen. Maar de geschilleninstantie krijgt een permanent karakter en zal dus niet alleen rond omzetten huidige pensioenen een rol spelen. In november 2023 stuurde de stichting een uitgebreide brief aan het fonds, onder meer bedoeld om de aansluiting bij de GIP tijdig te realiseren. Het fonds is per 1 januari 2024 aangesloten bij de GIP.

Vanaf 1 januari 2024 is de minimale toetredingsleeftijd voor pensioenregelingen 18 jaar (dit was 21 jaar). Op verzoek van de sociale partners van Avery Dennison paste het fonds het pensioenreglement hierop aan. Dat betekent dat werknemers jonger dan 21 jaar (maar 18 jaar of ouder) vanaf 1 januari 2024 ook pensioen opbouwen in de regeling van het fonds.

Op weg naar een nieuw stelsel is datakwaliteit belangrijk. Zowel het fonds als deelnemers zijn erbij gebaat als de administratie op orde is. Helemaal als sociale partners besluiten om pensioenen om te zetten naar het nieuwe stelsel. Veel pensioenfondsen zijn bezig met een onderzoek naar datakwaliteit. Er is door de Pensioenfederatie een stappenplan Kader datakwaliteit opgesteld voor het omzetten van huidige pensioenen in het nieuwe stelsel. Het fonds heeft besloten om dat stappenplan te doorlopen voordat de pensioenen worden omgezet. De eerste stappen zijn in 2023 gezet, de overige stappen worden gezet in 2024.

De risicopreferentie van deelnemers is input voor de risicohouding van het fonds die bepalend is voor het beleggingsbeleid dat straks zal worden toegepast in de nieuwe pensioenregeling. Het fonds moet de risicohouding voor beleggen baseren op de uitkomsten van een risicopreferentieonderzoek (RPO), wetenschappelijke inzichten en deelnemerskenmerken. Die risicohouding heeft strakke grenzen. Bij overschrijding van de geformuleerde grenzen moet het fonds het beleggingsbeleid aanpassen. Het fonds zal daarnaast vóóraf vastleggen hoe het beleid bij overschrijding van die grenzen wijzigt. In de tweede helft van 2023 heeft het bestuur onder alle (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden onderzoek gedaan naar de risicopreferentie. In dit onderzoek is niet uitsluitend onderzocht hoeveel risico de betrokkenen willen lopen, maar is gegeven de veronderstelde individuele situatie ook gekeken naar het risico dat deelnemers kunnen lopen.

Premie vanaf 1 januari 2023

Het fonds maakt gebruik van de wettelijke mogelijkheid om premiedemping toe te passen. De gedempte kostendekkende premie wordt bepaald op basis van een verwacht rendement op basis van de maximale parameters uit het Besluit FTK en een opslag voor de financiering van de toeslagambitie. Het rendement op vastrentende waarden wordt (in principe) voor 5 jaar vastgezet op basis van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur (RTS) per 30 september van het jaar voorafgaand aan de periode waarin de premie wordt vastgezet. De verschuldigde premie gedurende deze vijfjaarsperiode is gebaseerd op de gedempte kostendekkende premie. Daarnaast is in de verschuldigde premie een opslag begrepen, die zodanig is vastgesteld dat de verwachte gemiddelde premiedekkingsgraad (PDG) minimaal 90% bedraagt in de vijfjaarsperiode waarvoor de premie is vastgesteld. De vijfjaarsperiode van de huidige premie liep af per 1 januari 2023. Gedurende 2022 heeft het bestuur de benodigde hoogte van de verschuldigde premie voor de periode tot de overgang naar een nieuw pensioencontract onderzocht en vervolgens in overleg met de werkgever de premie voor de periode 2023-2026 vastgesteld op 33,0% van de pensioengrondslag (2/3 deel voor de werkgever, 1/3 deel voor de werknemer). Bij de vaststelling is rekening gehouden met het recente advies van de Commissie Parameters. Voor het vaststellen van de verwachttrendementscurve per 1 januari 2023 is in lijn met het verleden uitgegaan van de DNB RTS per 30 september van het jaar voorafgaand aan de premieperiode en van de maximale parameters. Voor de vaststelling van het totale verwachte rendement is uitgegaan van het strategisch beleggingsbeleid per 1 januari 2023 en de kredietverdeling in de feitelijke beleggingsportefeuille per 30 september 2022. Dit is in lijn met voorgaande jaren. Met het oog op toekomstige toeslagverlening is conform het bestuursbesluit van 7 november 2022 rekening gehouden met het alternatieve ingroeipad. Tot slot is uitgegaan van de fondsgrondslagen zoals van toepassing per 31 december 2022 en van een prognoseperiode van vier jaar. Deze periode moet voldoende zijn tot de overgang naar de Wtp.

Communicatie

Communicatie blijft de aandacht houden van het bestuur. In het verslagjaar is de nodige aandacht besteed aan de communicatie met de (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden.

Begin 2023 zijn (gewezen) deelnemers en hun ex-partners schriftelijk geïnformeerd over het toeslagbesluit 2023. Later in 2023 ontvingen zij van het fonds ook een uniform pensioenoverzicht (UPO).

In juli 2023 is de jaarlijkse PensioenUpdate verstuurd met daarin onder meer een verkort bestuursverslag 2022. En is een artikel gewijd aan de Wet toekomst pensioenen die inwerking trad op 1 juli 2023.

In september 2023 is de Algemene Vergadering van deelnemers en pensioengerechtigden weer gehouden. De aanwezige deelnemers en pensioengerechtigden werden daarin geïnformeerd over de resultaten van het fonds in het voorliggende verslagjaar. Verder werden het beleggingsbeleid, de resultaten 'year to date' en diverse andere beleidsaandachtspunten van het bestuur toegelicht.

De website bevat informatie betreffende het fonds en de pensioenregeling. Veel documenten die in het kader van de Pensioenwet voor alle betrokkenen bij het fonds beschikbaar moeten zijn, kunnen vanaf de website gedownload worden. Sinds 1 juli 2016 is de Pensioen 1-2-3 opgenomen op de website, zowel in het Nederlands als in het Engels.

Per 1 december 2019 is het fonds overgegaan op zogeheten digitale klantbediening. Enerzijds bestaat digitale klantbediening uit een persoonlijk pensioenportaal (met een pensioenplanner), waarop de deelnemers kunnen inloggen. Anderzijds houdt het in dat alle pensioeninformatie voortaan digitaal wordt verstuurd en niet langer op papier, tenzij de betrokkene daartegen bezwaar maakt.

Het pensioenportaal kan ook in een Engelstalige versie worden bekeken. De publieke website is eveneens in het Engels beschikbaar alsmede de brievenset van het fonds.

Op grond van de Wtp geldt per 1 juli 2023 voor huidige en voor nieuwe pensioenregelingen de nieuwe open norm keuzebegeleiding. Pensioenfondsen moeten deelnemers begeleiden bij het maken van keuzes. Dat zijn in eerste instantie keuzes die deelnemers nu ook al maken. Begeleiden is meer dan informeren, maar minder dan adviseren. Hiervoor stelt een fonds een communicatieambitie op waarin ook continu monitoren en verbeteren staat. In 2023 bracht het bestuur in kaart in hoeverre het fonds stappen moet zetten om met de huidige regeling te voldoen aan de wetgeving. Het bestuur stelde per 1 juli 2023 beleid voor keuzebegeleiding vast.

Toeslagverlening

Het bestuur heeft besloten om gelet op de financiële middelen van het fonds per 1 januari 2024 gedeeltelijke toeslagen toe te kennen. De toegekende toeslag voor de actieve deelnemers was 1,92%. De pensioenen voor de pensioengerechtigden en gewezen deelnemers zijn niet verhoogd. Omdat de prijsontwikkeling negatief was, was het conform het fondsbeleid niet mogelijk om de pensioenen voor de pensioengerechtigden en gewezen deelnemers te laten stijgen.

De ontwikkeling van de cao-lonen bij de werkgever bedroeg (van oktober 2022 tot oktober 2023) 3,0% (cao-verhoging per 1 april 2023). De prijsontwikkeling uitgaande van het voorlopige consumentenprijsindexcijfer (van oktober 2022 tot oktober 2023) was 1,98% negatief. De gemiste toeslagen worden door het bestuur bijgehouden. Voor de pensioengerechtigden en gewezen deelnemers is de negatieve prijsontwikkeling in mindering op de achterstand in de toeslagverlening gebracht.

Uitvoeringskosten

Kosten van de uitvoering van de pensioenregeling

In februari 2016 heeft de Pensioenfederatie een herziene versie van de Aanbevelingen Uitvoeringskosten uitgebracht. Er worden ten behoeve van de jaarverslaglegging drie kostensoorten onderscheiden: de pensioenuitvoeringskosten, de vermogensbeheerkosten en de transactiekosten.

Uitvoeringskosten (in € en %)	2023	2022
Pensioenuitvoeringskosten (in duizend €)	1.531	1.161
Aantal deelnemers (actieve deelnemers en pensioengerechtigden)	1.165	1.166
Pensioenuitvoeringskosten (€ per deelnemer)	1.314	996
Vermogensbeheerkosten (in duizend €)	1.172	1.307
Transactiekosten (in duizend €)	323	752
Gemiddeld belegd vermogen (in miljoen €)	388,4	430,5
Vermogensbeheerkosten (% gemiddeld belegd vermogen)	0,30%	0,30%
Transactiekosten (% gemiddeld belegd vermogen)	0,08%	0,18%
Totale kosten van vermogensbeheer (% gemiddeld belegd vermogen)	0,38%	0,48%
Pensioenuitvoeringskosten (% gemiddeld belegd vermogen)	0,39%	0,27%
Totale uitvoeringskosten excl. transactiekosten (% gemiddeld belegd vermogen)	0,69%	0,57%

De pensioenuitvoeringskosten bestaan uit kosten van de pensioenadministratie, de communicatie aan verzekerden, controle- en advieskosten alsmede bestuurs- en toezichtkosten. De vermogensbeheerkosten bestaan uit de kosten voor het beheren van beleggingsportefeuilles, de kosten voor het bewaren en administreren van het belegde vermogen en de kosten voor fiduciair management. Transactiekosten worden gemaakt om beleggingstransacties tot stand te brengen en uit te voeren. Volgens de Aanbevelingen Uitvoeringskosten van de Pensioenfederatie (hierna: Aanbevelingen) worden de pensioenuitvoeringskosten uitgedrukt in een bedrag per deelnemer waarbij het aantal deelnemers bestaat uit het totaal aantal actieven en pensioengerechtigden. De vermogensbeheer- en transactiekosten worden uitgedrukt in een percentage van het gemiddeld belegd vermogen in enig jaar.

In aanvulling op de Aanbevelingen zijn twee extra kengetallen toegevoegd namelijk de pensioenuitvoeringskosten en de totale kosten als percentage van het gemiddeld belegd vermogen. Deze kengetallen dienen als aanvullende informatie om een beter beeld te krijgen van het kostenniveau van het pensioenfonds. Vooral aan de pensioenuitvoeringskosten per deelnemer kleef het nadeel dat deze in hoge mate wordt bepaald door het aantal deelnemers in plaats van dat deze worden gerelateerd aan het belegd vermogen (per deelnemer). De uitgangspositie van een pensioenfonds is vaak een (historisch) gegeven. Pensioenfondsen hebben geen invloed op de schaalgrootte omdat zij geen invloed hebben op het aantal deelnemers. Een ander voorbeeld is dat de complexiteit van een pensioenregeling toeneemt als sociale partners overgangsregelingen hebben afgesproken voor oude rechten. Pensioenfondsen hebben ook geen invloed op het aantal deelnemersmutaties. Deze kunnen in sommige sectoren hoger liggen dan in andere sectoren. Daarnaast zet een pensioenfonds in op een bepaald serviceniveau gebaseerd op de karakteristieken en wensen van het deelnemersbestand. Deze factoren tezamen bepalen in belangrijke mate het kostenniveau van een pensioenfonds.

De totale uitvoeringskosten inclusief transactiekosten van het pensioenfonds bedroegen in 2023 € 3.026 duizend (2022: € 3.220 duizend).

Hiervan heeft € 1.531 duizend (2022: € 1.161 duizend) betrekking op pensioenbeheer en € 1.495 duizend (2022: € 2.059 duizend) op vermogensbeheer.

Kosten worden zoveel als mogelijk toegerekend aan pensioenbeheer respectievelijk vermogensbeheer. De kosten van pensioenbeheer kunnen ook de algemene kosten bevatten. Dit geldt ook voor de zogenoemde algemene kosten die betrekking hebben op de kosten van het bestuur, toezicht en overige algemene kosten. Deze bedroegen in 2023 € 355 duizend (2022: € 233 duizend). Het bestuur heeft besloten deze kosten niet gedeeltelijk te alloceren aan de kosten vermogensbeheer. Het gebruik van een verdeelsleutel verhoogt naar de mening van het bestuur het inzicht in de kosten niet. Het heeft daarentegen wel invloed op de vergelijkbaarheid met voorgaande jaren.

Pensioenuitvoeringskosten

In onderstaande tabel worden de pensioenuitvoeringskosten weergegeven (* € 1.000):

	<u>2023</u>	<u>2022</u>
Pensioenadministratie	448	519
Controle en advies	728	409
Algemene kosten: bestuur, toezicht en overige	<u>355</u>	<u>233</u>
Totaal	1.531	1.161

Ten aanzien van het pensioenbeheer wordt er naar gestreefd om de complexiteit zo laag mogelijk te houden. Minder complexiteit betekent dat de administratie beter is te automatiseren.

De laatste jaren fluctueren de pensioenuitvoeringskosten. De belangrijkste reden hiervoor betreft éénmalige of projectkosten. De fluctuaties worden vooral veroorzaakt door wettelijke wijzigingen waaraan de verplichting is gekoppeld om deze op relatief korte termijn in de administratie te verwerken. Deze trend heeft zich met de goedkeuring van de Wet Toekomst Pensioenen (Wtp) in het boekjaar voortgezet in 2023. Nu er beter zicht is op de invoering, kan aangegeven worden dat de kosten naar verwachting in 2024 verder zullen stijgen.

In het jaar 2022 was € 293 duizend geïdentificeerd als éénmalige kosten. In het jaar 2023 is alleen al een bedrag van € 568 duizend geïdentificeerd als Wtp gerelateerde kosten van de belangrijkste dienstverleners van het fonds. Dit betekent dat van het bedrag van de pensioenuitvoeringskosten per deelnemer van € 1.314,- een bedrag van € 488 aan de implementatie van de Wtp kan worden toegerekend. Door het fonds is afgezien van het uitsplitsen van de Wtp kosten bij de overige dienstverleners. Voor de resterende, beperkte, kostenstijging zijn meerdere redenen, waaronder door inflatie veroorzaakte prijsstijgingen. De kosten per deelnemer stegen met € 318 of 32%. Dit wordt in het boekjaar uitsluitend veroorzaakt door de hierboven verklaarde stijging van de absolute kosten (de teller in de berekening). Het aantal deelnemers (de noemer) in de berekening daalde met 1 tot 1.165. Het aantal actieven nam af met 13, terwijl het aantal gepensioneerden toenam met 12.

Door de invoering van de Herziene Versie van de Aanbevelingen van de Pensioenfederatie dient ook de aard van de dienstverlening toegelicht te worden. Bij het fonds kenmerkt de aard van de dienstverlening zich voornamelijk door het feit dat deze grotendeels is uitbesteed. Deze uitbesteding is vastgelegd in SLA's waarin het serviceniveau is gedefinieerd. Richting de deelnemers kan het serviceniveau als ruim voldoende tot goed worden gekwalificeerd. Er wordt per email en telefoon gecommuniceerd. Moderne technieken zoals self-service en chat zijn een onderdeel van de dienstverlening van de administrateur. Er wordt gewerkt met een (tweetalig) digitaal klantenportaal en sinds drie jaar zijn ook de website en de briefenset beschikbaar in de Engelse taal. Deze tweetalige communicatiemiddelen sluiten beter aan op het diverse en internationale karakter van de deelnemerspopulatie.

Voor 2024 verwacht het bestuur een substantieel hoger kostenniveau ten opzichte van dit boekjaar. Zoals hierboven reeds toegelicht is de oorzaak gelegen in de voorbereiding op de implementatie van de Wtp. Ook in 2023 is geconstateerd dat dienstverlenende partijen hun tarieven indexeren met hogere percentages dan voorgaande jaren.

Vermogensbeheer- en transactiekosten

In onderstaande tabel worden de vermogensbeheerkosten weergegeven (* € 1.000):

	2023	2022
Beheerkosten	714	858
Overige kosten vermogensbeheer	459	449
Vermogensbeheerkosten	1.172	1.307
Transactiekosten	323	752
Totale kosten van vermogensbeheer	1.495	2.059

Vermogensbeheerkosten

Het pensioenfonds is zich bewust van de noodzaak om het pensioenvermogen zo kostenefficiënt als mogelijk te beheren. Het helpt dat een fors gedeelte van de aandelenportefeuille belegd wordt in een passief indexfonds, met een lage beheervergoeding. Beoordeling van de door externe partijen verlangde beheervergoeding vormt een wezenlijk onderdeel van het selectieproces. De beloning van een externe partij bestaat uit een vaste vergoeding uitgedrukt in basispunten van het belegde vermogen. Er worden geen prestatievergoedingen toegekend.

Kostenniveaus worden periodiek geëvalueerd op marktconformiteit. Dit wordt gemonitord door de fiduciair manager. Alle in deze paragraaf besproken vermogensbeheerkosten zijn exclusief transactiekosten.

De samenstelling van de beleggingsportefeuille is van invloed op het kostenniveau. Illiquide beleggingen als woninghypotheken en actief beheerde portefeuilles hebben een hogere beheervergoeding dan liquide, passief beheerde beleggingen. Het pensioenfonds beperkt de beleggingen in complexe of illiquide beleggingen.

Ten opzichte van 2022 zijn de vermogensbeheerkosten gedaald van € 1,3 miljoen naar € 1,2 miljoen. Aangezien deze ontwikkeling gelijke tred hield met de daling van het gemiddeld belegd vermogen, lagen de vermogensbeheerkosten als percentage van het gemiddeld belegd vermogen op hetzelfde niveau als in 2022. De vermogensbeheerkosten daalden met € 135 duizend (-10%). Het gemiddelde belegde vermogen daalde met € 42,1 miljoen of 10%. De oorzaak van de mutatie wordt hieronder per categorie toegelicht.

Vastrentende waarden

Als gevolg van de markt- en renteontwikkelingen nam het gemiddeld belegd vermogen (de noemer) binnen deze categorie per saldo af met 9% oftewel € 21 miljoen. De kosten (de teller) daalde met € 100 duizend oftewel 18%. Hiermee daalde de vermogensbeheerkosten als percentage van het gemiddeld belegd vermogen met 0,02% voor deze categorie van 0,23% naar 0,21%. De oorzaak voor deze daling is gelegen in het feit dat er gedurende het jaar 2023 een belegging in een Green Bond fonds is gedaan. Om deze belegging mogelijk te maken zijn delen van andere vastrentende waarden fondsen verkocht. De vermogensbeheerkosten van het nieuwe fonds liggen op een lager niveau dan die van de verkochte fondsen. Daardoor droeg deze categorie bij aan de daling van de totale vermogensbeheerkosten als percentage van het gemiddeld belegd vermogen.

Aandelen

Binnen deze categorie heeft het fonds een wereldwijd aandelenmandaat en een emerging markets aandelenmandaat. Door de ontwikkeling op de aandelenmarkten nam het gemiddeld belegd vermogen (noemer) in beide mandaten af met € 11,3 miljoen of 8%. De vermogensbeheerkosten daalden met 16 duizend oftewel 7%. Met deze praktisch parallelle ontwikkeling stegen de vermogensbeheerkosten als percentage van het gemiddelde belegde vermogen met slecht 0,01% van 0,16% in 2022 naar 0,17% in 2023.

Vastgoed

Net als 2022 was 2023 geen goed jaar voor vastgoedbeleggingen. Het gemiddeld belegd vermogen (de noemer) daalde verder met €7,5 miljoen of 17%. Deze daling werd veroorzaakt door de gedaalde koersen van beleggingen in vastgoed. De vermogensbeheerkosten daalden met €16 duizend oftewel 34%. Doordat de vermogensbeheerkosten relatief sterker daalden dan het gemiddeld belegd vermogen, nam het kostenniveau als percentage van het gemiddeld belegd vermogen af van 0,11% in 2022 naar 0,09% in 2023.

Als geheel over de bovengenoemde categorieën heen daalden de vermogensbeheerkosten toe te rekenen aan de beleggingscategorieën licht van 0,20% naar 0,18%. Dit wordt met name gedreven door de categorie vastrentende waarden en in mindere mate door vastgoed. De categorie aandelen steeg licht.

Niet aan beleggingscategorieën toe te rekenen kosten (overige vermogensbeheerkosten)

Deze kosten stegen met € 10 duizend of 2%. Omdat het gemiddeld belegd vermogen met 17% daalde, namen de kosten als percentage van het gemiddeld belegd vermogen toe van 0,09% in 2022 tot 0,12% in 2023. Deze categorie bevat vergoedingen voor fiduciair beheer, advisering vermogensbeheer en overige kosten. De overige kosten bij het fonds bestaan uit de controlekosten van de beleggingsadministratie. De stijging bestaat enerzijds uit een stijging van de overige kosten veroorzaakt door de nieuwe SFDR rapportageverplichting en anderzijds een afname in de advieskosten betreffende vermogensbeheer. De daling van de advieskosten hangt samen met een lager activiteitsniveau. In de kerncijfers is een bedrag van € 724 duizend opgenomen als vermogensbeheerkosten die rechtstreeks bij het fonds in rekening zijn gebracht. Dit is nader toegelicht in de toelichting op de beleggingsresultaten in de staat van baten en lasten. De hierboven toegelichte kosten bevatten zowel dit bedrag, als kosten die binnen de beleggingsfondsen zijn ingehouden als beheervergoedingen, transactiekosten en overige kosten.

Transactiekosten

De gehanteerde beleggingsstrategieën kenmerken zich veelal door een lange termijn benadering met relatief weinig transacties. Dit houdt de transactiekosten laag.

De totale transactiekosten (de teller) bedroegen € 304 duizend in 2023. Zij daalden met 55% ten opzichte van de € 752 duizend van 2022. Als percentage van het gemiddeld belegd vermogen bedragen de transactiekosten 0,08%. Daarmee daalde deze ratio met 55% ten opzichte van 0,18% in 2022. Het gemiddeld belegd vermogen (de noemer) daalde met € 42,1 miljoen of 17%. Deze mutatie is reeds onder de vermogensbeheerkosten toegelicht. De oorzaak voor de daling is derhalve zowel veroorzaakt door de daling van de transactiekosten (de teller) als de daling van gemiddeld belegd vermogen. Deze daling wordt veroorzaakt door de categorieën aandelen en vastrentende waarden. De transactiekosten van aandelen daalden van € 355 duizend in 2022 naar € 105 duizend in 2023. Deze teller daalde daarmee met 70%, terwijl het gemiddelde belegde vermogen in deze categorie slechts met 8% afnam. De transactiekosten van vastrentende waarden daalde van € 362 duizend in 2022 naar € 180 duizend in 2023. De teller daalde in deze categorie met 50%, terwijl het gemiddelde belegde vermogen in deze categorie slechts met 9% daalde. Met deze daling is de stijging van 2022, veroorzaakt door de uitzonderlijke volatiliteit op de financiële markten in dat jaar, weer ongedaan gemaakt. Vastgoed was een categorie waar geen grote wijzigingen waren waar te nemen. De transactiekosten als percentage van het gemiddeld belegde vermogen nam toe van 0,06% in 2022 naar 0,10% in 2023. De oorzaak hiervan lag grotendeels in de stijging van de noemer (de kosten) welke veroorzaakt werd door aan- en verkoopkosten die verband hielden met de overstap naar een duurzaam vastgoedfonds.

Bij de toelichting op de staat van baten en lasten is toegelicht hoe de vermogensbeheer- en transactiekosten zijn verwerkt in de jaarrekening en hoe dit aansluit op de hierboven opgenomen verantwoording.

De Aanbevelingen Uitvoeringskosten van de Pensioenfederatie vereisen eveneens het geven van inzicht in de kosten per beleggingscategorie, als percentage van het gemiddelde belegde vermogen in de betreffende categorie. Dit is hier onder weergegeven.

Beleggingscategorie	Vermogensbeheerkosten		Transactiekosten	
	2023	2022	2023	2022
Vastrentende waarden	0,21%	0,23%	0,08%	0,15%
Aandelen	0,17%	0,16%	0,08%	0,25%
Vastgoed	0,09%	0,11%	0,10%	0,06%
Commodities	0,00%	0,60%	0,00%	0,41%
Subtotaal	0,18%	0,20%	0,08%	0,18%
Overige vermogensbeheerkosten	0,12%	0,10%		
Totaal	0,30%	0,30%		

Vergelijking kostenniveau 2022 met andere pensioenfondsen

Net als over de voorgaande jaren heeft het pensioenfonds ook over het verslagjaar 2022 meegedaan aan een externe benchmarkservice van Bell. Hiermee is beoogd om onafhankelijk te laten vaststellen hoe de uitvoeringskosten van het pensioenfonds zich verhouden tot vergelijkbare fondsen. Het benchmarkonderzoek is verricht in overeenstemming met de Aanbevelingen van de Pensioenfederatie. Bell verzamelde gegevens van 178 (2021: 184) pensioenfondsen. De peergroep van het pensioenfonds voor pensioenbeheer bestaat uit 69 pensioenfondsen met een deelnemersaantal tussen de 500 en 4.000. Voor vermogensbeheer bestond de peergroep uit 104 fondsen met een pensioenvermogen eind 2022 tot € 1.500 miljoen.

De uitkomsten zijn samengevat in onderstaande tabel:

Gemiddelde uitvoeringskosten 2020 - 2022 SPAD Peergroep	SPAD	Peergroep
Pensioenbeheerkosten (€/deelnemer)	810	477
Kosten vermogensbeheer *	0,29	0,31
Transactiekosten *	0,10	0,08

* Als percentage van het gemiddeld belegd vermogen

Externe benchmark kosten pensioenbeheer (2020-2022)

De gemiddelde kosten van de benchmark bedroegen € 477,- per deelnemer. Bij het fonds is dat gemiddeld € 810,- per deelnemer. Het fonds scoort hiermee boven de benchmark. Ook binnen deze beperkte schaal komt uit de benchmark naar voren dat de kosten per deelnemer afnemen, naarmate het aantal deelnemers toeneemt. De conclusie is dat de pensioenbeheerkosten van SPAD boven de mediaan liggen. 16 Fondsen hebben hogere kosten en 52 fondsen hebben lagere kosten.

Het meest recente benchmarkrapport geeft een detailanalyse van de pensioenbeheerkosten voor 2022. Deze waren € 996,- per deelnemer. Uit de vergelijking blijkt dat SPAD boven de mediaan van € 557,- per deelnemer ligt. Hiervoor is al aangegeven dat de kosten per deelnemer afnemen, naarmate het aantal deelnemers toeneemt. Uit hoofde daarvan is het verklaarbaar dat de kosten van SPAD boven de mediaan liggen. Als er naar de individuele onderdelen van pensioenbeheer wordt gekeken, kan geconcludeerd worden dat de administratiekosten, de controle- en advieskosten en de kosten van de accountantscontrole boven de mediaan liggen. Gezien het feit dat binnen de peergroep schaalgrootte een rol speelt is dit begrijpelijk. In vergelijking met voorgaande jaren is dit beeld niet veranderd. Het kostenniveau is het gevolg van bewuste bestuurlijke keuzes voor kwaliteit en ontzorging. Het bestuur is van mening dat deze kosten zich op een acceptabel niveau bevinden. Met betrekking tot de accountantscontrolekosten is de voor de hand liggende conclusie dat, hoewel er geen zicht is op de scope van de accountantscontrole bij de peergroep, de bron van de afwijking waarschijnlijk ligt bij de kosten die samenhangen met de controle van de beleggingsadministratie. Er is één categorie waarvoor de kosten onder de mediaan liggen. Dit betreft de overige kosten. In deze categorie liggen de kosten ruim onder de mediaan.

Externe benchmark kosten vermogensbeheer (2020-2022)

De gemiddelde vermogensbeheerkosten over de periode 2020-2022 bedroegen 0,29% van het gemiddeld belegd vermogen. Het gemiddelde van de peergroep was 0,31%. De beleggingskosten dienen altijd beoordeeld te worden in relatie tot het gerealiseerde rendement en het genomen risico.

Bell vergelijkt het gemiddelde beleggingsrendement (inclusief transactiekosten) over de periode 2018-2022 met 167 pensioenfondsen die in deze periode in het jaarverslag de kosten en de rendementen hebben gepubliceerd. Deze peergroep realiseerde een gemiddeld rendement van 1,2%. Het rendement van SPAD bedroeg 1,1%. In deze vergelijking realiseerde SPAD dus een rendement dat vergelijkbaar is met het gemiddelde.

De kosten in deze vergelijking voor de jaren 2018-2022 bevatten vermogensbeheerkosten en transactiekosten. De peergroep realiseerde een gemiddeld kostenniveau van 0,60%. Het fonds realiseerde een gemiddelde van 0,46% per jaar. Sinds de aanstelling van GSAM als fiduciair beheerder is de portefeuille opnieuw geëvalueerd en waar wenselijk omgezet naar beleggingen in passieve beleggingsfondsen. Deze transitie is in 2020 grotendeels afgerond. Waar in de voorgaande jaren de kosten zich op een vergelijkbaar niveau als de markt bevonden, worden nu de gevolgen van de transitie zichtbaar en kan geconcludeerd worden dat de vermogensbeheerkosten onder het marktgemiddelde liggen. Naast deze langjarige vergelijking is er door Bell een detailvergelijking voor het jaar 2022 beschikbaar gesteld. Afhankelijk van de beleggingscategorie is de peergroep van een steeds wisselende samenstelling. Voor de vergelijking op totaalniveau bestaat de peergroep uit 23 pensioenfondsen met een belegd vermogen in 2022 tot € 1.500 miljoen. Ten opzichte van 2021 is deze groep van samenstelling veranderd. Er wordt verondersteld dat de peergroep exact dezelfde beleggingsmix heeft als het fonds. In het jaar 2022 lag het rendement van het fonds met -27,5% 7,2% onder de mediaan van -20,3%. De beleggingskosten (vermogensbeheerkosten en transactiekosten) lagen 0,02% onder de mediaan.

Het bestuur is van oordeel dat de vermogensbeheerkosten als absoluut percentage inmiddels in lijn met de verschillende benchmarks liggen. 2022 was het eerste jaar dat voor de periode 2018-2022 het beleggingsrendement voor het eerst licht onder het gemiddelde van 167 pensioenfondsen ligt. In de vorige vergelijkingsperiode 2017-2021 lag dit er nog 1,7% boven. In 2021 is geprobeerd om hier samen met de beleggingsconsultant en GSAM een verklaring voor te vinden. De conclusie van deze exercitie was dat zonder inzicht in de gegevens van de peergroep dit niet mogelijk is. Uit de detailanalyse 2022 blijkt dat de overrendementen bij vastrentende waarden licht onder de mediaan, bij aandelen onder de mediaan en bij vastgoed boven de mediaan liggen.

Externe benchmark transactiekosten (2020-2022)

De transactiekosten van SPAD bedragen 0,14% van het gemiddeld belegd vermogen. De gemiddelde transactiekosten van de peergroep bedraagt 0,08% van het gemiddeld belegd vermogen. Uit de analyse blijkt dat 12 fondsen hogere transactiekosten hebben en 91 fondsen lagere transactiekosten. In vergelijking met de vorige benchmark zijn de transactiekosten van het fonds toegenomen. Het gemiddelde van de peergroep bevindt zich al meerdere jaren op 0,08%. Bij gebrek aan voldoende beschikbare benchmarkinformatie is geen verklaring voor de afwijking te geven.

Kosten toezicht

Conform de recente aanbeveling van de Pensioenfederatie presenteert het fonds dit jaar ook de kosten van het toezicht dat DNB en AFM doorbelasten aan het fonds. Deze zijn in 2023 procentueel fors gestegen ten opzichte van 2022. De oorzaak voor de gestegen kosten zal waarschijnlijk ook grotendeels door de Wtp veroorzaakt zijn.

Kosten Toezicht (* € 1.000)	2023	2022
DNB	28	20
AFM	4	2
Totaal	32	22

Code Pensioenfondsen

Tijdens de totstandkoming van de Wet versterking bestuur pensioenfondsen stelden de Pensioenfederatie en de Stichting van de Arbeid de Code Pensioenfondsen op. Doel van de Code Pensioenfondsen is de verhoudingen binnen het pensioenfonds transparanter te maken, communicatie met de belanghebbenden te versterken en bij te dragen aan het versterken van 'goed pensioenfondsbestuur'. De Code Pensioenfondsen is per 1 juli 2014 wettelijk verankerd. De Monitoringcommissie Code Pensioenfondsen ziet toe op de naleving van de Code Pensioenfondsen.

Doel van de Code is het functioneren van pensioenfondsen verder te verbeteren én dit inzichtelijk te maken. De Code gaat in op de rol van het bestuur, het VO en het intern toezicht. De Code bevat ook thema's als integraal risicomanagement, beloningen, diversiteit en verantwoord beleggen. Daarnaast geeft de Code weer hoe benoeming, ontslag en zittingstermijnen van bestuursleden en leden van andere organen worden geregeld.

De Monitoringcommissie Code Pensioenfondsen toetst of pensioenfondsen de Code naleven en kan aanbevelingen doen om de Code te verbeteren. In 2017 deed de commissie een aanbeveling voor een compactere Code. Een werkgroep van de Pensioenfederatie en de Stichting van de Arbeid ging hiermee aan de slag. Dat resulteerde in een nieuw voorstel waar de besturen van de Pensioenfederatie en de Stichting van de Arbeid akkoord mee gegaan zijn. In de nieuwe Code zijn de normen herschikt onder acht thema's (Vertrouwen waarmaken, Verantwoordelijkheid nemen, Integer handelen, Kwaliteit nastreven, Zorgvuldig benoemen, Gepast belonen, Toezicht houden en inspraak waarborgen, Transparantie bevorderen). Het aantal normen is teruggebracht van 83 naar 65. De normen zijn korter en duidelijker geformuleerd.

Minister Koolmees publiceerde de Code Pensioenfondsen 2018 in de Staatscourant van 3 oktober 2018. Daardoor is de Code wettelijk verankerd. Pensioenfondsen zijn verplicht de normen van de Code toe te passen, tenzij ze onderbouwd kunnen uitleggen een norm niet toe te passen ('pas toe of leg uit').

Het bestuur heeft na een evaluatie in februari 2024 vastgesteld dat veruit de meeste van de 65 normen uit de Code worden nageleefd. In bepaalde gevallen wijkt het fonds in het verslagjaar bewust (deels) af van de normen uit de Code. De afwijkingen wordt hieronder per norm nader toegelicht.

Norm 34: De zittingsduur van een lid van het bestuur en het Verantwoordingsorgaan is maximaal vier jaar. Een bestuurslid kan maximaal twee keer worden herbenoemd. Leden van een visitatiecommissie zijn maximaal acht jaar betrokken bij hetzelfde fonds.

Als gevolg van de verkiezingen, opleiding, toetsing door DNB e.d. is de termijn al langer dan drie jaar. Het bestuur acht kwaliteit en continuïteit belangrijker dan vernieuwing. Het is daarom de ambitie dat bestuursleden zo mogelijk minimaal twee termijnen zitting hebben. Een periode van acht jaar is voor nieuwe leden minder goed te overzien, daarom is gekozen voor een zittingstermijn van drie jaar. Gelet op deze overwegingen stelt het bestuur ook geen maximum aan het aantal herbenoemingen.

De afgelopen jaren zijn de kennis- en geschiktheidseisen alsmede het tijdsbeslag voor pensioenfondsbestuurders toegenomen. Dit bevordert de doorstroom vanuit de onderneming niet. Het werknemersbestand van Avery Dennison is zeer divers met ongeveer 40 nationaliteiten waarvan een belangrijk deel de Nederlandse taal onvoldoende beheerst. Bij een bestand van ongeveer 450 actieve deelnemers komt op grond van de taalbarrière een groot deel niet in aanmerking voor een bestuurszetel. Daarnaast is het voor mogelijke Nederlands sprekende kandidaten moeilijk om een bestuursfunctie met de dagelijkse werkzaamheden te combineren. De werkgever heeft dit effectief ingepast voor de zittende bestuursleden, maar in de huidige tijd met een efficiëntere organisatie is dat naar de toekomst toe veel moeilijker te realiseren.

Bij navraag is de input van de werkgever, met ondersteuning door de Centrale Ondernemingsraad, dat zij deze onderbouwing van de afwijking ondersteunen. De sociale partners zien dat de bedrijfscultuur doorwerkt in het bestuur. Concreet betekent dit dat er een streven is om de lat steeds hoger te leggen en om aan hoge standaarden te voldoen. Een langere zittingsduur dan 12 jaar van een aantal bestuursleden leidt derhalve niet tot een negatieve invloed op de prestaties van het fonds. Daarnaast hebben de sociale partners op 31 maart 2021 schriftelijk aangegeven dat er aan wordt gehecht aan de continuïteit en ervaring van het zittende bestuur bij de invoering van het pensioenakkoord.

Norm 36: Het bestuur, het VO of het BO en de raad van toezicht leggen bij de vacature de eisen voor de vacante functie vast. Hierbij wordt rekening gehouden met de in de normen 31, 32 en 33 opgenomen eisen.

Voor de visitatiecommissie wordt geen specifieke profielschets opgesteld na advies van het VO. De motivering hiervoor is dat het bestuur hiervoor beter uitgerust is dan het VO.

Norm 39: Een bestuurslid wordt benoemd en ontslagen door het bestuur, na het horen van de raad van toezicht over de procedure. Een lid van de raad van toezicht of visitatiecommissie wordt benoemd door het bestuur na bindende voordracht van het verantwoordingsorgaan en wordt ontslagen door het bestuur na bindend advies van het verantwoordingsorgaan. Een lid van het verantwoordingsorgaan wordt benoemd door het bestuur en ontslagen door het verantwoordingsorgaan zelf. In uitzonderlijke situaties kan het bestuur in overleg met het intern toezicht een lid ontslaan.

De benoeming en het ontslag van een lid van de visitatiecommissie vindt plaats op advies van het VO in plaats van op bindende voordracht respectievelijk bindend advies. Dit is bepaald op grond van het advies van het VO d.d. 26 maart 2014. Het VO is van mening dat de verantwoordelijkheid voor de benoeming en het ontslag van de leden van de visitatiecommissie bij het bestuur dient te blijven liggen en een vetorecht van het VO dus niet passend is. In 2016 heeft het VO dit nog eens herbevestigd. In 2024 heeft het VO aangegeven dit te willen wijzigen.

Nieuwe Code Pensioenfondsen

Per 1 januari 2024 is er een nieuwe Code Pensioenfondsen. In de nieuwe Code zijn normen geschrapt, die al in de wet staan. In de Code staat ook een aantal nieuwe normen. Zoals het rekening houden met de voorkeuren van belanghebbenden bij het bepalen van de visie, missie, strategie en doelstellingen van het pensioenfonds, duidelijke en kenbare keuzes maken over duurzaamheid en beleggingsbeleid, het hebben van een keuzebegeleidingsbeleid en het hebben van een toezichtvisie voor het intern toezicht. Daarnaast moet het fonds een schriftelijk beleid over diversiteit en inclusie hebben. En moet als een derde benoemingstermijn gewenst is van bestuursleden, leden van verantwoordingsorganen en belanghebbendenorganen dat met redenen worden onderbouwd. En de toezichtcode van de beroepsvereniging van, voor en door intern toezichthouders in de pensioensector (VITP) is opgenomen in de Code. Van fondsen wordt verwacht dat ze uiterlijk eind 2024 aan de hernieuwde code voldoen. In het jaarrapport over 2024 zal het fonds op basis van deze hernieuwde code rapporteren.

PENSIOENPARAGRAAF

Pensioenregeling in 2023

Om een beeld te geven van de pensioenregeling die door het fonds in 2023 werd uitgevoerd, volgen enkele kerngegevens:

- 1 De pensioenregeling van het fonds betreft een uitkeringsovereenkomst.
- 1 Het pensioenreglement bevat toezeggingen van ouderdomspensioen ingaande op een leeftijd van 68 jaar, een nabestaandenpensioen en een wezenpensioen op basis van een voorwaardelijk geïndexeerd middelloonsysteem.
- 1 Voor de vaststelling van het ouderdomspensioen wordt een pensioengrondslag vastgesteld welke gelijk is aan het pensioengevend salaris verminderd met een franchise.
- 1 De franchise voor deze pensioenregeling bedraagt € 16.680,- (per 1 juli 2023). Het bestuur van het fonds besluit jaarlijks per 1 juli over de aanpassing van de franchise.
- 1 Het pensioengevend salaris is gelijk aan 12 maal het maandsalaris inclusief vakantietoeslag, ATV-toeslag, de vaste eindejaarsuitkering, en de ploegentoeslag met een maximum van 8,11% van het pensioengevend salaris. Als pensioengevend salaris wordt, bij een voltijd dienstbetrekking, maximaal € 128.810,- in aanmerking genomen. Dit bedrag (vastgesteld voor het jaar 2023) wordt jaarlijks per 1 januari aangepast met de in Wet inkomstenbelasting 2001 genoemde contractloonontwikkelingsfactor, inclusief eventuele afronding.
- 1 De jaarlijkse opbouw van het ouderdomspensioen bedraagt 1,875% van de pensioengrondslag. De jaarlijkse opbouw van het partnerpensioen is gelijk aan 70% van het (te bereiken) ouderdomspensioen. Het partnerpensioen is op pensioendatum geheel uitruilbaar voor extra ouderdomspensioen. Het wezenpensioen is gelijk aan 14% van het (te bereiken) ouderdomspensioen.
- 1 De hoogte van de eigen bijdrage door de deelnemers bedraagt 1/3e van de premie. De deelnemer op wie de voorportaalregeling van toepassing is, is geen bijdrage verschuldigd.
- 1 Voor een deelnemer die arbeidsongeschikt is, komt de premie vanaf het tijdstip waarop de deelnemer een WIA- of WAO-uitkering ontvangt, geheel of gedeeltelijk voor rekening van het fonds. In dat geval wordt aan de werkgever en de deelnemer derhalve gehele of gedeeltelijke vrijstelling van premiebetaling verleend. De premie wordt berekend naar de pensioengrondslag die gold onmiddellijk voor aanvang van de bedoelde vrijstelling.

Ontwikkelingen naar aanleiding van wet- en regelgeving

Er zijn in 2023 geen wijzigingen geweest in de pensioenregeling naar aanleiding van wet- en regelgeving.

Vanaf 1 januari 2024 is de minimale toetredingsleeftijd voor pensioenregelingen 18 jaar (dit was 21 jaar). Op verzoek van de sociale partners van Avery Dennison paste het fonds het pensioenreglement hierop aan. Dat betekent dat werknemers jonger dan 21 jaar (maar 18 jaar of ouder) vanaf 1 januari 2024 ook pensioen opbouwen in de regeling van het fonds.

Risicohouding

Het bestuur draagt in overleg met sociale partners en het VO zorg voor de vastlegging van de beleidsuitgangspunten, waaronder de risicohouding van het fonds. De risicohouding van het fonds, bedoeld in artikel 102a van de Pensioenwet, wordt gedefinieerd als de mate waarin het fonds, na overleg met sociale partners en het VO bereid is risico's te lopen én de mate waarin het fonds risico's loopt gegeven de kenmerken van het fonds.

Door middel van een ALM-studie is het gewenste risicoprofiel vastgesteld. Hiervoor is de 'Blind Tasting' methode gehanteerd. Bij de 'Blind Tasting' worden, zonder dat vooraf de beleggingsmixen bekend zijn, kengetallen getoond waarbij de bestuursleden afzonderlijk aangeven of deze aanvaardbaar dan wel niet acceptabel zijn. Daarnaast heeft het fonds medio 2014 een risicobereidheidsonderzoek laten uitvoeren onder de deelnemers en pensioengerechtigden.

De uitkomsten van de 'Blind Tasting' en het risicobereidheidsonderzoek hebben geresulteerd in het door het fonds gewenste risicoprofiel dat is vertaald naar het strategische beleggingsbeleid zoals opgenomen in de ABTN van het fonds.

Aan de hand van analyses en na overleg met sociale partners en het VO, heeft het bestuur de risicohouding voor de korte termijn vastgesteld. Het bestuur heeft destijds in overleg met sociale partners de risicohouding voor de korte termijn vastgesteld op een Vereist Eigen Vermogen (VEV) tussen 13,5% en 23,5%. Naar aanleiding van de wijziging van het strategisch beleggingsbeleid per 1 januari 2019 heeft het fonds de in 2015 vastgestelde korte termijn risicohouding herijkt. Vervolgens heeft het bestuur, aan de hand van de uitgevoerde analyses en na overleg met sociale partners en het Verantwoordingsorgaan, de risicohouding voor de korte termijn vastgesteld op een VEV tussen 12,3% en 18,9%. Deze risicohouding is in lijn met de strategische beleggingsportefeuille met bandbreedtes. Ook voor de mate van renteafdekking is een strategisch beleid met bandbreedtes vastgesteld. Het korte termijn risico gemeten door middel van het Vereist Eigen Vermogen (VEV) bij de strategische beleggingsportefeuille, bedraagt per 1 januari 2019 15,5%. Het VEV kan fluctueren door verschuivingen in de strategische mix binnen de bandbreedtes.

De risicohouding van het fonds komt voor de lange termijn tot uitdrukking in de ondergrenzen in het kader van de haalbaarheidstoets. De belangrijkste uitkomst waar naar gekeken wordt in de haalbaarheidstoets is het pensioenresultaat. Dit is een maatstaf voor koopkrachtbehoud. De (aanvangs)haalbaarheidstoets is in 2015 voor het eerst uitgevoerd. Om invulling te geven aan het bepaalde in artikel 22 van het Besluit Financieel Toetsingskader heeft het bestuur na afstemming met de sociale partners de ondergrenzen in 2015 als volgt vastgesteld:

- 1 Het verwachte pensioenresultaat vanuit de situatie dat het fonds precies beschikt over het VEV is op het aanvangsmoment 102,1%. Het bestuur hanteert hiervoor een ondergrens van 92,5%.
- 1 Het verwachte pensioenresultaat vanuit de feitelijke dekkingsgraad van het fonds is op het aanvangsmoment 100,5%. Het bestuur hanteert hiervoor eveneens een ondergrens van 92,5%.
- 1 Bij de jaarlijkse haalbaarheidstoets berekent het fonds vanuit de feitelijke dekkingsgraad zowel het verwachte pensioenresultaat als het pensioenresultaat in een slechtweerscenario. De maximale relatieve afwijking tussen het verwachte pensioenresultaat en het pensioenresultaat in het slechtweerscenario die het fonds dan acceptabel vindt is 33%. Dit betekent dat het pensioenresultaat in slechts 5% van de scenario's meer dan 33% lager mag zijn dan het verwachte pensioenresultaat vanuit de feitelijke dekkingsgraad. Op het aanvangsmoment bedroeg deze afwijking 22,1%.

In verband met de aanpassing van de premiesystematiek per 1 januari 2018 is eind 2017 een nieuwe aanvangshaalbaarheidstoets uitgevoerd. Deze aanvangshaalbaarheidstoets heeft aangetoond dat:

- 1 het verwachte pensioenresultaat op fondsniveau boven de door het fonds in 2015 gekozen ondergrens voor dit pensioenresultaat blijft;
- 1 het premiebeleid over de gehele berekeningshorizon voldoende realistisch en haalbaar is;
- 1 het fonds voldoende herstelcapaciteit heeft om - naar verwachting vanuit de situatie dat aan de vereisten voor het minimaal vereist eigen vermogen wordt voldaan - binnen de looptijd van het herstelplan te voldoen aan de vereisten voor het vereist eigen vermogen;
- 1 het pensioenresultaat op fondsniveau in het slechtweerscenario niet te veel afwijkt van het verwachte pensioenresultaat op fondsniveau; hiervoor heeft het fonds in 2015 de maximale afwijking vastgesteld.

In mei 2023 is de jaarlijkse haalbaarheidstoets uitgevoerd. Die heeft aangetoond dat:

- 1 het pensioenresultaat (op fondsniveau) van 101,4% valt boven de vastgestelde ondergrens van 92,5%;
- 1 de maximale afwijking in het slechtweerscenario van 20,6% ligt onder de vastgestelde bovengrens;
- 1 het fonds hiermee voldoet aan de normering van de pensioenresultaten die is vastgesteld op basis van de aanvangshaalbaarheidstoets.

Toeslagenbeleid

Toeslagverlening is bedoeld om de waarde van het pensioen op peil te houden. De toeslagverlening op pensioenaanspraken en op pensioenuitkeringen is voorwaardelijk en vindt alleen plaats als de financiële middelen van het fonds dit toelaten. Er bestaat dus een risico dat er in een jaar geen toeslagverlening plaatsvindt. Het bestuur van het fonds beslist elk jaar of er een toeslag wordt verleend. Gestreefd wordt naar een toeslag op de pensioenaanspraken van actieve deelnemers die gelijk is aan het hoogste van:

- 1 de ontwikkeling van de CAO-lonen bij de werkgever; of
- 1 de ontwikkeling van het afgeleide Consumentenprijsindexcijfer alle bestedingen.

Voor ingegane pensioenen, de premievrije pensioenaanspraken van ex-deelnemers, premievrijgestelde pensioenaanspraken van arbeidsongeschikte deelnemers en aanspraken op bijzonder partnerpensioen van ex-partners en een eventueel eigen aanspraak op ouderdompensioen van ex-partners wordt gestreefd naar een toeslag die gelijk is aan de ontwikkeling van het afgeleide Consumentenprijsindexcijfer (CPI), gemeten over de periode oktober tot oktober voorafgaande aan het toeslagmoment. Voor de CPI van oktober wordt hierbij steeds uitgegaan van het voorlopige door het CBS gepubliceerde CPI-cijfer.

Indien in enig jaar de toegekende toeslag voor de actieven of de niet-actieven (in negatieve zin) afwijkt van de voor deze groepen gedefinieerde maatstaf dan wordt het verschil benoemd als toeslagachterstand. Toeslagachterstanden kunnen afhankelijk van de financiële positie van het fonds worden ingehaald. Bij het vaststellen van de toeslagachterstand wordt rekening gehouden met een eventuele negatieve prijsindex in enig jaar. De toeslagachterstand wordt hierdoor lager. Door het verschil in maatstaf kan de toeslagachterstand verschillend zijn voor de groep actieven en de groep niet-actieven. De toeslagachterstand wordt door het fonds individueel en cumulatief per pensioensoort bijgehouden. Tot 1 januari 2019 werd de toeslagachterstand gemaximeerd op de achterstand die was ontstaan maximaal 10 jaar voorafgaand aan het toeslagmoment. Vanaf 1 januari 2019 is deze maximering komen te vervallen. Het startpunt voor de vaststelling van de totale cumulatieve achterstand is nog wel gebaseerd op de voorheen geldende periode van 10 jaar en is vastgesteld op 1 januari 2011. Toeslagachterstanden kunnen afhankelijk van de financiële positie van het fonds worden ingehaald. In 2019 is de cumulatieve achterstand per deelnemer berekend en ingelezen in het pensioenadministratiesysteem.

Indien in enig jaar inhaaltoeslag wordt toegekend, dan is het percentage van de inhaaltoeslag voor alle deelnemers gelijk, onafhankelijk van hun status. Het bedrag aan toeslagachterstand wordt verlaagd met het bedrag aan inhaaltoeslag. De toeslagachterstand mag niet negatief worden. De som van de inhaaltoeslagen is derhalve gemaximeerd op de cumulatieve toeslagachterstand per pensioensoort.

De voorwaardelijke toeslag wordt gefinancierd uit overrendementen gerealiseerd op de beleggingen van het fonds. De premie bevat geen expliciete opslag voor deze toeslag. Voor toekomstige toeslag wordt geen bestemmingsreserve gevormd.

Het bestuur beslist jaarlijks in hoeverre pensioenrechten, pensioenaanspraken en pensioengrondslagen (van arbeidsongeschikten) worden aangepast. Onder het huidige FTK zijn strenge voorwaarden gesteld aan het verhogen van de pensioenaanspraken. Toeslagverlening is alleen toegestaan indien dit toekomstbestendig is. Dat betekent onder meer dat het fonds alleen de pensioenen mag verhogen indien de beleidsdekkingsgraad hoger is dan 110%. Een volledig toeslag kan pas worden verleend bij een bepaalde streefgrens (per 31 december 2023: een beleidsdekkingsgraad van 143,1%). Bij het vaststellen of in enig jaar de middelen toereikend zijn om een toeslag toe te kennen is de beleidsdekkingsgraad dus een belangrijke indicator. Er wordt echter ook gekeken naar toekomstige ontwikkelingen, die direct of indirect van invloed kunnen zijn op de (toekomstige) financiële positie van het fonds.

Vanaf 2015 moet ook de reële dekkingsgraad per jaareinde worden gerapporteerd aan DNB. In de reële dekkingsgraad wordt de verwachte stijging van de prijzen meegenomen als pensioenverplichting. Een reële dekkingsgraad van 100% wil zeggen dat het fonds volledig kan indexeren met de prijsinflatie conform een toekomstbestendig indexatiebeleid. De reële dekkingsgraad van het fonds bedraagt ultimo 2023: 95,3% (2022: 101,5%).

VERMOGENSBEHEER EN VERMOGENSPOSITIE

Terugblik 2023

Macro economische ontwikkelingen

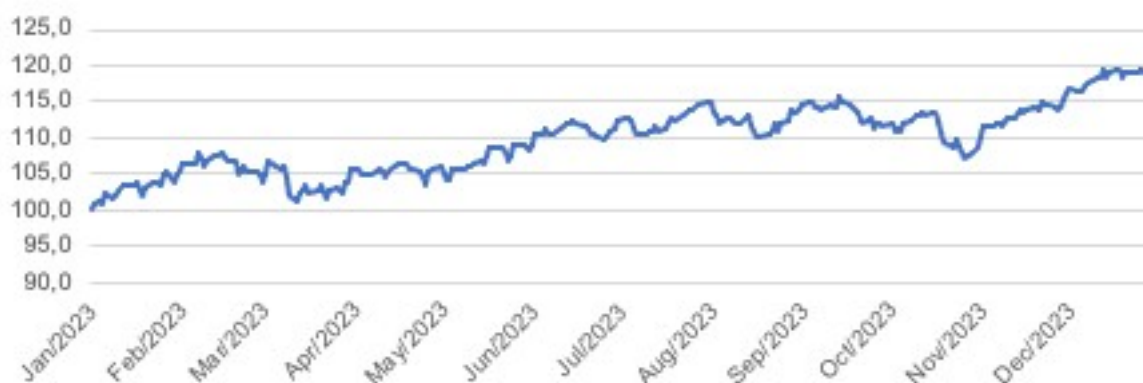
Het jaar 2023 werd voor een belangrijk deel gekenmerkt door oorlogen. De oorlog in Oekraïne ging het tweede jaar in en een einde is nog niet in zicht. In oktober werd de wereld daarnaast opgeschrikt door de verschrikkelijke gebeurtenissen in het Midden-Oosten.

In de VS en Europa waren op economisch gebied de zorgen van een geheel andere orde. Hier stonden de ontwikkelingen lange tijd vooral in het teken van een hoge inflatie veroorzaakt door hogere grondstoffenprijzen en knelpunten aan de aanbodzijde, beide veroorzaakt door de eerder ontstane pandemie. Centrale banken zagen zich genoodzaakt de rente fors te verhogen. De beleidsrente van de ECB bereikte uiteindelijk een niveau van 4%. Hiermee bleven de lange termijn inflatieverwachtingen onder controle, maar de renteverhogingen vertaalden zich in een verdere stijging van de kapitaalmarktrente en in een toenemende vrees voor een recessie.

Zorgen over de economische gevolgen van faillissementen in de Amerikaanse bankensector brachten de kapitaalmarktrente in maart eerst echter nog onder het startniveau van het jaar. Pas daarna zette de rentestijging verder door. Door adequaat ingrijpen van de Amerikaanse beleidsmakers bleven de economische gevolgen beperkt. De Amerikaanse economie werd vooral ondersteund door de consumptie. Dit wordt mogelijk gemaakt door eerder opgebouwde besparingen en omdat het reëel besteedbaar inkomen toenam door hogere lonen en een dalende inflatie. In Europa kon een milde recessie aan het begin van het jaar niet worden voorkomen en daarna bleef de economische groei ook zeer gematigd. Europa is meer gevoelig voor groei afzwakking in China. Mede door dalende energieprijzen nam in Europa de inflatie verder af. Geholpen door de duidelijke daling van de inflatie sloeg in het vierde kwartaal de rentestijging om in een sterke daling.

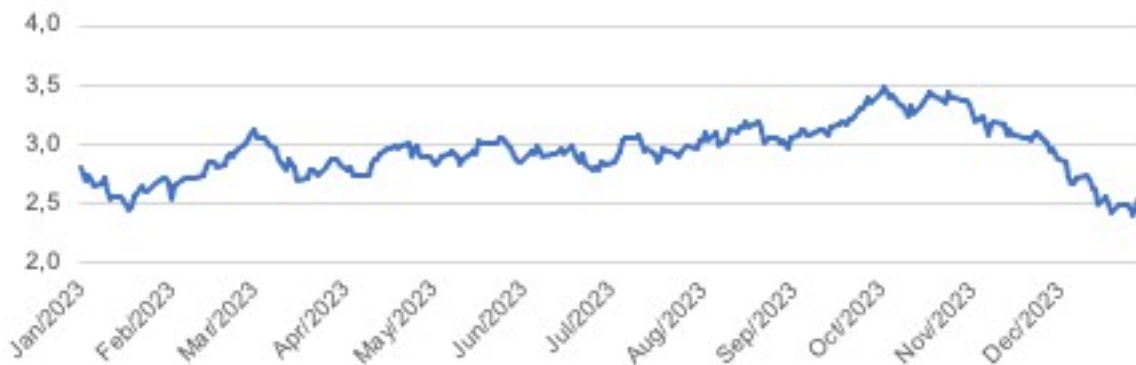
Financiële markten

De economische ontwikkelingen zorgden voor sterk uiteenlopende rendementen op de beleggingen. Uiteindelijk daalde de kapitaalmarktrente in 2023, waardoor het rendement op vastrentende waarden in 2023 positief was. Rendementen op aandelen ontwikkelde markten waren duidelijk positief. Figuur 1 toont de rendementsontwikkeling van de MSCI World Index.

Figuur 1. Rendementsontwikkeling 2023 – MSCI World

In 2023 heeft de index een positieve performance van 19% behaald. Dit rendement ontstond in de eerste helft van het jaar door gunstige winstcijfers vooral door de grote IT bedrijven. Groeiaandelen deden het hierdoor een stuk beter dan waarde-aandelen. Aandelenkoersen werden ook ondersteund door de verwachting voor renteverlagingen. In de tweede helft van het jaren bewogen aandelen per saldo meer zijwaarts. Beleggers gingen er steeds meer vanuit dat de beleidsrente van centrale banken voorlopig hoog zou worden gehouden. De Amerikaanse centrale bank maakte duidelijk dat voor een verder daling van de inflatie een groei afzwakking nodig is. Aandelen in opkomende landen stelden in 2023 wederom teleur. Vooral de bezorgdheid over de vastgoedsector in China en de verder groeivertraging lagen hieraan ten grondslag. Vastgoed kende een minder goed jaar. Waar beursgenoteerd vastgoed positieve rendementen toonde, behaalden Europese vastgoedportefeuilles negatieve rendementen door de hogere rentes. Figuur 2 toont de renteontwikkeling van de 20-jaars swap. Deze kende een volatiel jaar met een sterke daling in de laatste twee maanden. Ten opzichte van het begin van het jaar eindigde de 20-jaars swap 0,4%-punt lager.

Figuur 2: Renteontwikkeling 2023 - 20Y EU Swap

Beleggingsbeleid

Het bestuur heeft investment beliefs geformuleerd. De investment beliefs vormen de algemene overtuiging van het fonds ten aanzien van beleggen en de houding ten aanzien van de risico's. De beginselen worden gebruikt als uitgangspunt ten aanzien van de verdere uitwerking van het beleggingsbeleid en zijn eind 2023 herijkt. Het fonds voert minimaal eens in de drie jaar een ALM-studie uit ter onderbouwing van het strategisch beleggingsbeleid. De laatste ALM-studie heeft in 2021 plaatsgevonden.

Het vermogen wordt wereldwijd belegd in vastrentende waarden, aandelen en beursgenoteerd vastgoed. Een zeer beperkt gedeelte van het vermogen wordt aangehouden in de vorm van liquiditeiten.

In 2023 heeft het fonds gezamenlijk met de fiduciair beheerder conform het opgestelde jaarplan de beleggingscyclus verder doorlopen.

Halverwege 2023 is de normportefeuille uit het beleggingsplan 2023 geïmplementeerd waarbij een allocatie van 5% naar groene obligaties in de portefeuille is opgenomen ter vervanging van 3% Duration Matching Range (DMR) fondsen en 2% bedrijfsobligaties.

Als onderdeel van de beleggingscyclus stelt het bestuur per beleggingscategorie een investment case op. In de conclusie van iedere investment case wordt onderbouwd waarom een categorie wel of niet in aanmerking komt voor opname in de portefeuille. Elke beleggingscategorie wordt tenminste eenmaal per drie jaar geëvalueerd. In 2023 heeft het bestuur de investment cases voor aandelen ontwikkelde markten, bedrijfsobligaties en high yield geëvalueerd. De conclusie waren wederom positief. High yield komt niet terug in de portefeuille omdat uit de kwantitatieve analyse (wederom) onvoldoende toegevoegde waarde bleek.

Begin 2023 heeft het bestuur onderzoek verricht naar een passende fondsoptelling met ESG-integratie voor de allocatie naar beursgenoteerd vastgoed. Dit heeft ertoe geleid dat medio 2023 de passieve belegging in het Northern Trust Developed Real Estate Index Fund is omgezet naar een passieve belegging in het Northern Trust Developed Real Estate ESG Climate Index Strategy.

Het bestuur evalueert periodiek de vermogensbeheerders. Afgelopen jaar zijn de vermogensbeheerders voor aandelen ontwikkelde markten en bedrijfsobligaties (positief) beoordeeld.

In het najaar is de jaarlijkse Strategische Asset Allocatie (SAA) -studie uitgevoerd. Op basis van deze kwantitatieve studie en kwalitatieve overwegingen heeft het bestuur besloten om in het beleggingsplan 2024 de verhouding tussen aandelen opkomende markten en aandelen ontwikkelde markten in lijn te brengen met de marktkapitalisatie.

In onderstaande tabel worden de strategische beleggingsmix en de toegestane bandbreedtes eind 2023 getoond.

Categorie	Strategisch gewicht	Bandbreedte
Matching portefeuille	56%	51% - 61%
Duration Matching & Geldmarkt Fondsen	37%	32% - 52%
Groene obligaties	5%	3% - 7%
Bedrijfsobligaties	6%	4% - 8%
Nederlandse hypotheek	8%	6% - 10%
Return portefeuille	44%	39% - 49%
Aandelen	31,5%	26,5% - 36,5%
Aandelen ontwikkelde markten	27%	22% - 32%
Aandelen opkomende markten	4,5%	2,5% - 6,5%
Beursgenoteerd vastgoed	10%	7,5% - 12,5%
Obligaties opkomende markten – lokale valuta	2,5%	0,5% - 4,5%
Liquide middelen	0%	-/-1% - 1,0%

Er is geen sprake van een actief tactische asset allocatie beleid. Ter beheersing van het risico is een mechanische herbalanceringsprocedure afgesproken. Dit betekent dat de beleggingsmix bij een overschrijding van de bandbreedtes wordt geherbalanceerd. In geval van heftige marktbevingen of andere uitzonderlijke omstandigheden kan het bestuur besluiten daarvan tijdelijk af te wijken. In 2021 is het herbalanceringsbeleid geëvalueerd en zijn de vastgestelde bandbreedtes nader onderbouwd.

Het fonds dekt strategisch 75% van het renterisico van de pensioenverplichtingen af. Het fonds bepaalt periodiek wat de gewenste eigenschappen van de totale vastrentende portefeuille zijn en stelt op basis hiervan de gewichten van de verschillende beleggingsfondsen vast. Voor de afdekking van het renterisico wordt gebruik gemaakt van de DMR fondsen en een geldmarkt fonds van de fiduciair beheerder. Daarnaast dragen ook de bedrijfsobligaties, groene obligaties en het Nederlandse hypotheekfonds bij aan de renteafdekking.

De mate van renteafdekking per eind december 2023 bedroeg 72,9%, dit valt binnen de bandbreedtes van +/- 2,5% ten opzichte van de strategische renteafdekking (75%). Ter beheersing van het curverisico gelden bandbreedtes van 10%.

Het bestuur heeft valutabeleid opgesteld om het valutarisico te beperken. Het valutarisico van ontwikkelde landen wordt voor 75% afgedekt door gebruik te maken van beleggingsfondsen waarbij de valutarisico's binnen de fondsen worden afgedekt. Het valutarisico van opkomende landen wordt niet afgedekt.

Beleggingsmix ultimo december 2023

Onderstaande tabel toont de marktwaarde en samenstelling van de beleggingsportefeuille ultimo december 2023.

	(x € 1.000)	in %	Strategische mix in %
Matching portefeuille	233.726	55,8%	56,0%
Aandelen	134.637	32,1%	31,5%
Vastgoed	40.149	9,6%	10,0%
Obligaties opkomende markten	10.630	2,5%	2,5%
Liquide middelen	42	0,0%	0,0%
Totaal	419.184	100,0%	100,0%

De totale portefeuille behaalde een rendement van 11,0% (2022: -/27,5%). Het benchmarkrendement bedroeg 11,3% (2022: -/27,0%). In de onderstaande tabel staan de behaalde rendementen en de benchmarks. Er zaten grote verschillen tussen de rendementen op de verschillende beleggingscategorieën.

	Rendement	Benchmark	Rendement	Benchmark
	2023	2023	2022	2022
Matching portefeuille	6,1%	6,9%	-/35,1%	-/34,4%
Aandelen Ontwikkelde Markten	22,0%	22,2%	-/18,9%	-/17,9%
Aandelen Opkomende Markten	3,5%	6,1%	-/19,8%	-/14,9%
Beursgenoteerd vastgoed	9,6%	8,7%	-/19,5%	-/20,2%
Obligaties opkomende markten	14,7%	8,9%	-/2,8%	-/5,9%
Grondstoffen (verkocht in 2022)			9,7%	8,7%
Liquide middelen	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Totale portefeuille	11,0%	11,3%	-/27,5%	-/27,0%

De matching portefeuille, welke bestaat uit diverse beleggingsfondsen met daarin (deels groene) staats- en bedrijfsobligaties, posities in geldmarktfondsen en Nederlandse hypotheek, aangevuld met renteswaps voor de afdekking van het renterisico) behaalde een rendement van 6,1%. Het rendement van de portefeuille was wat lager dan de benchmark door het achterblijvende rendement op hypotheek.

De rendementen op de return portefeuille, bestaande uit aandelen, beursgenoteerd vastgoed en obligaties opkomende markten waren positief in 2023. Het rendement van het vastgoedfonds was hoger dan de benchmark. Het obligaties opkomende markten fonds behaalde een behoorlijke outperformance versus de benchmark, waar het aandelen opkomende markten fonds juist achterbleef. Het passieve aandelenfonds ontwikkelde markten presteerde conform verwachting in lijn met de benchmark.

Het rendement op de totale portefeuille was 0,3%-punt lager dan de benchmark. Dit kan worden verklaard door een positieve bijdrage van het allocatie-effect (het afwijken van de strategische wegingen door marktontwikkelingen) en een negatieve bijdrage van het selectie-effect (de prestatie van de gekozen beleggingen versus de benchmark).

Maatschappelijk verantwoord beleggen

Uitwerking vastgesteld beleid

In 2020 heeft het fonds op gestructureerde wijze de eigen overtuigingen, thematische speerpunten en ambities op het MVB-dossier verwoord en vastgesteld. Het beleid is terug te vinden op de website van het fonds. In het MVB-beleidsdocument wordt expliciete aandacht geschonken aan de vereisten vanuit het IMVB-convenant, waarvan het pensioenfonds het brede spoor heeft ondertekend. Op 31 december 2022 is het convenant formeel afgelopen. Er zijn aanzienlijke verbeteringen doorgevoerd en veel van de convenantseisen ten aanzien van het MVB-beleid zijn goed verankerd.

Naast de verankering van de OESO-richtlijnen in het MVB-beleid voldoet SPAD bijvoorbeeld aan (een groot deel van) de due diligence eisen uit het convenant door het identificeren in een due diligence screeningsrapportage van hoog-impact schendingen van OESO-richtlijnen op bijbehorende thema's. De IMVB-inspanningen worden daarnaast samengevat in een IMVB-jaarverslag, waarmee invulling wordt gegeven aan de transparantieplichtingen van het convenant. Het convenant is dan wel formeel beëindigd, due diligence is een voortdurend proces in de portefeuille van het pensioenfonds.

In het MVB-beleid hebben de thema's van het VN Global Compact en de OESO-richtlijnen een relevante en belangrijke plek en wordt extra nadruk gelegd op een aantal maatschappelijke thema's. In 2021 heeft SPAD het thema klimaatverandering nader geconcretiseerd. In 2022 zijn verdere stappen gezet in de besluitvorming en implementatie van het beleid. De beleggingen in aandelen ontwikkelde markten zijn overgeheveld naar het World Natural Capital PAB index fonds van Northern Trust. Dit fonds belegt in lijn met de klimaatbenchmark van MSCI om klimaatrisico's te reduceren en klimaat gerelateerd duurzaam beleggen te stimuleren. De benchmark verlaagt jaarlijks de blootstelling naar broeikasgasemissie met 7%, met een initiële reductie van 50%. De reductie is afgestemd op het 1,5 graden scenario van het Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). In 2023 zijn de vastgoedbeleggingen omgezet naar het Northern Trust Developed Real Estate ESG Climate Index Fund en is het fonds tevens begonnen met het beleggen in groene obligaties via het Goldman Sachs Green Bond Fund. Groene obligaties zijn vergelijkbaar met reguliere obligaties maar hebben tevens als doel een positieve impact te hebben op bijvoorbeeld het klimaat.

In 2024 staat de update van het MVB-beleid gepland, waarin onder andere de overtuigingen opnieuw worden doorgesproken in het bestuur. Daarnaast zal aandacht worden besteed aan het opnemen van ESG-risico's in het risicobeheersingsraamwerk van het fonds. Dit begint bij het vaststellen van de (belangrijkste) ESG-risico's en de bijbehorende risicobereidheid. Deze worden vervolgens beoordeeld op kans en impact, waarna indien nodig mitigerende maatregelen worden opgesteld. In de laatste stap wordt uitgewerkt of en hoe deze risico's en maatregelen gemonitord kunnen worden.

SFDR

Voortvloeiend uit het Klimaatakkoord van Parijs (2015), is in 2018 door de Europese Commissie een actieplan voor verduurzaming van de Europese financiële markt gepubliceerd, genaamd 'Financing a sustainable European Economy'. Doelstelling van dit plan is om de financiële markten bij te laten dragen aan de energietransitie die benodigd is voor realisatie van de doelstellingen van het klimaatakkoord. Het plan kent circa 10 aandachtsgebieden en doelstellingen voor nieuwe wetgeving, waarvan de Sustainable Finance Disclosure Regulation (SFDR) en de EU Environmental Taxonomy (EUT) het pensioenfonds raken. Hoofddoelstelling van deze Verordeningen is het vergroten van transparantie voor de consument (lees: deelnemers van het fonds) door aanbieders van financiële producten (lees: het pensioenfonds). In dit licht moeten de rapportageverplichtingen die voortvloeien uit de Verordeningen dan ook worden gezien: het bieden van transparantie over de gemaakte duurzaamheidskeuzes in de beleggingsportefeuille, op basis van voorgeschreven templates, indicatoren en definities.

De eerste fase van de SFDR-Verordening betekende onder meer dat het pensioenfonds de eigen pensioenregeling uiterlijk per 10 maart 2021 diende te classificeren als een zogenaamd artikel 6 of een artikel 8 product. Sinds 2022 classificeert het pensioenfonds de pensioenregeling als artikel 8 onder SFDR. Hiermee geeft het fonds aan dat het ecologische en sociale kenmerken promoot. Vanaf januari 2023 stelt het pensioenfonds daarom een precontractueel template (de PCD) via Pensioen 1-2-3 aan nieuwe deelnemers beschikbaar. Hierin staan de minimumvoorwaarden en waarborgen ten aanzien van het MVB-beleid van het pensioenfonds uiteengezet. Tevens heeft het fonds vanaf 2023 te maken met een jaarlijkse publicatieplicht van de zogenaamde periodieke rapportage (PD) in het jaarverslag over het voorgaande jaar, waarin de daadwerkelijk gerealiseerde MVB-kenmerken dienen te worden gerapporteerd. Deze rapportage is in 2023 voor de eerste keer opgenomen in het jaarverslag 2022. Verder heeft het fonds in 2022 de 'Principal Adverse Sustainability Statement' (verklaring ongunstige effecten op duurzaamheid, ook wel artikel 4 SFDR) geactualiseerd. Hierin staat beschreven of en hoe het pensioenfonds de 18 voorgeschreven ongunstige effecten ('Principal Adverse Indicators') meeneemt in het beleggingsbeleid. Ten slotte heeft het fonds in 2023 een zogenaamde rapportage van 'ongunstige effecten van beleggingen op duurzaamheidsindicatoren' (de PAI-rapportage) gepubliceerd op de website. Hierin wordt verslag gedaan van de kwantitatieve realisatie van deze ongunstige effecten alsmede een kwalitatieve beschrijving van deze grootheden, een vergelijking ten opzichte van voorgaande periode en een toelichting op de beheersmaatregelen die het fonds heeft genomen of zal nemen.

Uitvoering

Conform art. 135, lid 4 van de Pensioenwet dient het fonds in zijn bestuursverslag te vermelden op welke wijze in het beleggingsbeleid rekening wordt gehouden met milieu en klimaat, mensenrechten en sociale verhoudingen. Omdat de beleggingen plaatsvinden middels beleggingsfondsen, heeft het fonds geen (directe) invloed op het beleid binnen deze fondsen. Het beleid ten aanzien van maatschappelijk verantwoord beleggen wordt daarom geïmplementeerd middels de selectie en (periodieke) beoordeling van de vermogensbeheerders en beleggingsfondsen waarin wordt belegd. Het fonds hanteert hierbij de volgende uitgangspunten:

- 1 Het beleggingsbeleid voldoet aan de relevante wet- en regelgeving;
- 1 Alle vermogensbeheerders dienen de United Nations Principles for Responsible Investment (UNPRI) te hebben ondertekend en ESG-factoren mee te nemen in het beleggingsbeleid;
- 1 De vermogensbeheerders hanteren een uitsluitingsbeleid, gaan de dialoog aan met de bedrijven waarin zij beleggen en oefenen het stemrecht op aandelen uit (daar waar relevant gezien de beleggingscategorie).

Alle vermogensbeheerders die door het fonds zijn aangesteld hebben de Principles for Responsible Investing (PRI) ondertekend. De basis van de PRI wordt gevormd door zes principes ten aanzien van verantwoord beleggen. De ambitie van de PRI is de integratie van Environmental, Social & Governance (ESG) factoren in het beleggingsbeleid.

Stemmen

Omdat het fonds via beleggingsfondsen in aandelen belegt, is het (mede-)eigenaar van een groot aantal bedrijven. De vermogensbeheerders van deze aandelenfondsen zijn Northern Trust en JPMorgan. Zij stemmen namens het fonds op aandeelhoudersvergaderingen van ondernemingen in het beleggingsfonds. In 2023 is binnen het JPMorgan opkomende landen aandelenfonds op 126 aandeelhoudersvergaderingen gestemd, waarbij op 7% van de agendapunten tegen het advies van het management is gestemd. Northern Trust heeft binnen het World Natural Capital PAB Index Fund tijdens 123 aandeelhoudersvergaderingen gestemd op 1420 agendapunten. Op 4% van de agendapunten heeft de beheerder tegen het agendavoorstel gestemd. Binnen het Northern Trust Developed Real Estate ESG Index Fund is tijdens 328 vergaderingen gestemd op 3780 agendapunten, waarbij in 6% van de gevallen tegen is gestemd.

Engagement

Northern Trust en JPMorgan gaan de dialoog aan met een aantal bedrijven waarin wordt belegd ('engagement'). Het Northern Trust aandelenfonds is via Hermes EOS de dialoog aangegaan met bedrijven over thema's op het gebied van milieu, maatschappij, governance en strategie, risico en communicatie. Ook JPMorgan voert een actief engagementbeleid, gericht op milieu, sociale en governance kwesties, waarbij met bedrijven wereldwijd een dialoog over deze onderwerpen is gevoerd. Zowel JPMorgan als Northern Trust zijn aangesloten bij het initiatief Climate Action 100+, waarin beleggers samenwerken en zo meer invloed kunnen uitoefenen op het klimaatbeleid van bedrijven (JPMorgan heeft zich in 2024 teruggetrokken uit dit initiatief). Beide managers hebben het Net Zero Initiative ondertekend.

Uitgesloten ondernemingen

Het Northern Trust World Natural Capital PAB fonds en het Northern Trust Developed Real Estate ESG Climate Index Fund zijn passief beheerde beleggingen waarbij ESG-principes worden toegepast volgens een gedefinieerde reeks uitsluitingen. Producenten van controversiële wapens en conventionele wapens, schenders van internationale normen zoals VN Global Compact en de OESO-richtlijnen voor Multinationale Ondernemingen, tabaksproducenten en ondernemingen die betrokken zijn bij delving van steen- of bruinkolen, teerzanden, schalie-energie of actief zijn in Arctische gebieden worden uitgesloten. Daarnaast kennen beide fondsen een CO2 reductiedoelstelling ten opzichte van de standaard benchmark. Tenslotte worden nog enkele categorie specifieke uitsluitingscriteria toegepast.

JPMorgan past in het opkomende landen aandelenfonds uitsluitingen toe ten aanzien van betrokkenheid bij productie of distributie van controversiële en conventionele wapens, tabaksproductie, ondernemingen die betrokken zijn bij delving van steen- of bruinkolen en ondernemingen die te maken hebben met significante controversies.

FINANCIËLE POSITIE

Dekkingsgraad en herstelplan

De financiële positie van het fonds wordt uitgedrukt in de dekkingsgraad en de beleidsdekkingsgraad. Alle beleidsmaatregelen worden gebaseerd op de beleidsdekkingsgraad. De beleidsdekkingsgraad is het gemiddelde van de dekkingsgraden over de afgelopen 12 maanden.

Per 31 december 2022 bedroeg de beleidsdekkingsgraad 133,7%. Dit was hoger dan de op dat moment vereiste dekkingsgraad van 117,8%, zodat het fonds geen herstelplan in hoefde te dienen.

De beleidsdekkingsgraad per 31 december 2023 is 128,8%. Dit is hoger dan de op dat moment vereiste dekkingsgraad van 117,6%. Het is daarom ook in 2023 niet nodig een herstelplan in te dienen.

De stijging van de actuele dekkingsgraad in 2023 van 124,1% naar 128,6% is voornamelijk het gevolg van de positieve beleggingsresultaten. De gedaalde marktrente heeft gezorgd voor een stijging van de technische voorzieningen. De totale stijging van de technische voorzieningen was kleiner dan de stijging van de beleggingen, met een hogere actuele dekkingsgraad tot gevolg.

Dekkingsgraad

	31-12-2023	31-12-2022	31-12 2021	31-12 2020	31-12 2019
	%	%	%	%	%
Actuele dekkingsgraad	128,6	124,1	132,6	122,6	119,4
Beleidsdekkingsgraad	128,8	133,7	130,4	115,9	116,4
Vereiste dekkingsgraad	117,6	117,8	116,4	115,2	115,5
Premiedekkingsgraad	127,7	89,2	84,4	91,4	96,3

De vereiste dekkingsgraad zoals voortvloeit uit de solvabiliteitsvoorschriften volgens de Pensioenwet bedraagt 117,6%. Ultimo 2023 is derhalve geen sprake van een tekortsituatie.

Actuariële analyse van het resultaat

De samenstelling van het resultaat over 2023 en 2022 en de wijzigingen daarin blijken uit het volgende overzicht (x €1.000):

	2023	2022
Beleggingsresultaat (inclusief wijziging RTS)	21.076	-21.773
Premie en koopsommen	1.973	-1.094
Kosten	-571	-
Sterfte	-648	1.739
Resultaat op toeslagverlening	-1.817	-32.153
Wijziging actuariële grondslagen	-629	-861
Arbeidsongeschiktheid	-156	-94
Risicoherverzekering	-	92
Mutaties/diversen	24	-1
Resultaat	19.252	-54.145

Beleggingsresultaat (inclusief wijziging RTS)

Hieronder valt het behaalde directe en indirecte beleggingsrendement ad €41.144 positief en de benodigde interest voor de verplichtingen ad €10.003 negatief. Daarnaast had de daling van de rentetermijnstructuur in het boekjaar een verhogend effect op de verplichtingen van €10.065.

Premie en koopsommen

Het resultaat op de premie bestaat uit het verschil tussen aan de ene kant de bijdragen zoals deze van de werkgevers en werknemers in het boekjaar worden ontvangen en aan de andere kant het voor de tijdsevenredige opbouw van de pensioenaanspraken benodigde bedrag. De doorsneepremie bedraagt 33,00% van de pensioengrondslag.

Sterfte

Het resultaat op sterfte is vastgesteld op basis van de Prognosetafel AG2022 met correctiefactoren gebaseerd op het gemiddelde van de inkomensklassen "Hoog-midden" en "Hoog" volgens het Mercer ES2023. Het kan gesplitst worden in het resultaat langlevensrisico (€960 negatief) en het resultaat overlijdensrisico (€312 positief).

Kosten

Het resultaat op kosten bestaat uit de kosten voor Wtp, welke niet uit de premie gefinancierd worden.

Resultaat op toeslagverlening

In 2023 is een toeslag van 1,92% verleend aan de actieve deelnemers, per 1 januari 2024.

Kostendekkende premie, (gedempte) toetspremie en feitelijke premie

De kostendekkende, (gedempte) toetspremie en feitelijke premie volgens artikel 130 van de Pensioenwet zijn als volgt (x €1.000):

	<u>2023</u>	<u>2022</u>
Kostendekkende premie	9.073	13.296
Gedempte toetspremie	8.058	7.737
Feitelijke premie	9.776	10.402

De totale bijdrage van werkgever (6.517) en werknemers (3.259) bedraagt 33,00% (2022: 38,46%) van de pensioengrondslag.

De samenstelling van de kostendekkende premie is als volgt (x €1.000):

	<u>2023</u>	<u>2022</u>
Nominale pensioeninkoop op marktwaarde	7.135	10.645
Opslag voor uitvoeringskosten	668	905
Solvabiliteitsopslag (Vereist Eigen Vermogen)	1.270	1.746
	<u>9.073</u>	<u>13.296</u>

De samenstelling van de (gedempte) toetspremie is als volgt (x €1.000):

	<u>2023</u>	<u>2022</u>
Nominale pensioeninkoop op marktwaarde	3.722	3.684
Opslag voor uitvoeringskosten	668	905
Solvabiliteitsopslag (Vereist Eigen Vermogen)	670	576
Bijdrage voorwaardelijke onderdelen	2.998	2.572
	<u>8.058</u>	<u>7.737</u>

RISICOPARAGRAAF

In deze paragraaf worden de risico's benoemd waaraan het fonds is blootgesteld. Hieronder volgt eerst een beschrijving van de voornaamste (financiële) risico's welke het fonds onderkent en vervolgens een beschrijving van de overige risico's welke door het fonds zijn geïdentificeerd.

Voorname risico's

De voornaamste risico's die het fonds onderkent zijn het renterisico en het zakelijke waardenrisico. Deze twee risico's zijn hieronder nader uitgewerkt.

Renterisico

Het fonds loopt renterisico doordat de waarde van de beleggingen anders op renteveranderingen reageert dan de waarde van de verplichtingen van het fonds. Het renterisico neemt af naarmate de looptijd van de beleggingen meer overeenkomt met de looptijd van de verplichtingen. Het bestuur heeft ervoor gekozen om het renterisico van de verplichtingen te beperken, maar niet geheel af te dekken teneinde ook in tijden van stijgende rente en inflatie over financiële middelen te beschikken ten behoeve van de toeslagverlening op de pensioenen. Op basis van het gekozen risicoprofiel wordt het renterisico van de pensioenverplichtingen voor 75% afgedekt (op marktwaarde).

Bij een niet volledige afdekking heeft een rentedaling een negatief effect op de dekkingsgraad en een rentestijging een positief effect. Ultimo 2023 was de gevoeligheid van de dekkingsgraad (op marktwaarde) voor renteveranderingen als volgt:

Rente	-/- 1,5%	-/- 1,0%	-/- 0,5%	0,0%	+ 0,5%	1,0%	+ 1,5%
Dekkingsgraad (op marktwaarde)	115%	120%	124%	129%	133%	138%	143%

De mate van renteafdekking per eind december 2023 bedraagt 72,9%, dit valt binnen de bandbreedtes van +/- 2,5% ten opzichte van de strategische renteafdekking (75%). Omdat de rente in 2023 licht is gedaald, heeft het renterisico een negatieve impact gehad op de dekkingsgraad (op marktwaarde). Daarnaast was het feitelijk rendement van de matching portefeuille iets lager dan de doelstelling.

Het bestuur hanteert triggers om het strategisch beleggingsbeleid, waaronder de afdekking van het renterisico, eerder ter discussie te stellen dan de volgende ALM-studie. De trigger voor de 20-jaars swaprente is in 2023 geraakt. De beleggingsadviescommissie heeft uitvoerig stilgestaan bij de situatie en heeft geconcludeerd dat er geen redenen waren om het beleid te herzien. De in 2023 geïmplementeerde 5% allocatie naar groene obligaties binnen de matchingportefeuille is voornamelijk om invulling te geven aan het MVB beleid, op risico (en rendement) heeft dit minimale impact. Het fonds heeft het risicobeleid inzake renterisico in 2023 niet aangepast.

Zakelijke waardenrisico

Het marktrisico is het risico dat de waarde van de beleggingen verandert als gevolg van wijzigingen in marktprijzen. Het zakelijke waardenrisico heeft betrekking op het marktrisico van de portefeuille zakelijke waarden. Vanuit de verwachting van een positieve beloning voor dit risico op de lange termijn, wordt het zakelijke waardenrisico bewust aangegaan. In de ALM-studie en de jaarlijkse SAA-studie wordt de omvang van de allocatie naar zakelijke waarden bepaald en/of herijkt en nader ingevuld aan de hand van het gekozen risicoprofiel. De belangrijkste beheersmaatregelen zijn spreiding (diversificatie) van de portefeuille over beleggingscategorieën en regio's en het hanteren van bandbreedtes om de strategische gewichten.

Ultimo 2023 was de gevoeligheid van de dekkingsgraad (op marktwaarde) voor veranderingen in de marktwaarde van de zakelijke waarden als volgt:

Zakelijke waarden	-/- 40%	-/- 20%	-/- 10%	0,0%	+ 10%	+ 20%	+ 40%
Dekkingsgraad (op marktwaarde)	105%	117%	123%	129%	134%	140%	152%

Eens in de drie jaar wordt middels een ALM-studie het beleggingsbeleid afgestemd op de risicohouding en de pensioenverplichtingen op de lange termijn. In 2021 is het risicoprofiel van de beleggingen herijkt. Op basis van de ALM-resultaten is besloten het risicoprofiel gelijk te houden. Op basis van de SAA-studie in 2021 heeft de samenstelling van de strategische portefeuille met ingang van februari 2022 een kleine wijziging ondergaan. De wijziging betrof de verkoop van 2,5% grondstoffen en de aankoop van 1,5% aandelen opkomende markten en 1% bedrijfsobligaties. In 2023 heeft de zakelijke waarden portefeuille een rendement behaald van 16,9%. In het hoofdstuk vermogensbeheer en vermogenspositie (vanaf p. 35) wordt beschreven hoe de beleggingsportefeuille eind 2023 was samengesteld en hoe de verschillende beleggingen gepresteerd hebben. Het beleggingsbeleid is erop gericht om de doelstellingen waar te maken.

Voor zakelijke waarden was 2023 een goed beleggingsjaar. Maar aan beleggen kleven ook risico's. Het fonds houdt hier rekening mee in het beleid. In 2023 is het risicobeleid niet aangepast naar aanleiding van de werkelijke impact van het zakelijke waardenrisico op het fonds.

Overige risico's

Het bestuur onderkent onder andere de volgende overige financiële en niet-financiële risico's:

Inflatierisico

Het fonds loopt inflatierisico doordat de waarde van de geïndexeerde pensioentoezeggingen anders op inflatieveranderingen reageert dan de waarde van de beleggingen. Met betrekking tot de toeslagambitie van het fonds is het risico dat de verandering van de pensioenvoorzieningen als gevolg van inflatie niet gecompenseerd wordt door een waardeverandering van de beleggingen. De toeslagambitie wordt in de ALM-studie getoetst. De haalbaarheidstoets verschaft inzicht in de verwachte toeslagrealisatie. Het beleggingsbeleid bevat geen instrumenten die specifiek tot doel hebben het inflatierisico af te dekken.

Valutarisico

De waarde van beleggingen kan veranderen door schommelingen in de wisselkoersen ten opzichte van de euro. Het bestuur heeft valutabeleid opgesteld om het valutarisico te beperken:

- 1 om het balansrisico te minimaliseren wordt het valutarisico van ontwikkelde landen voor 75% afgedekt (uniform afdekkingspercentage);
- 1 er geldt een bandbreedte van 5%-punt rondom de gewenste afdekking van 75%;
- 1 het valutarisico van opkomende landen wordt niet afgedekt om beleggingstechnische redenen, de mindere liquiditeit en kosten.

Om het gewenste afdekkingspercentage van 75% te realiseren wordt een combinatie van EUR hedged en unhedged share classes van een of meerdere fonds(-en) in de gewenste verhouding met elkaar gecombineerd. Door middel van de risicorapportage wordt het valutarisico inzichtelijk gemaakt.

Kredietrisico

Onder kredietrisico wordt verstaan het risico dat een verlies optreedt als een kredietnemer zijn afgesproken betalingen niet nakomt of dat de kredietwaardigheid van een kredietnemer afneemt. Uit rendementsoverwegingen bevat de portefeuille bewust kredietrisico. Er wordt een allocatie bepaald naar bedrijfsobligaties die aansluit bij het gekozen risicoprofiel. De benchmarkkeuze, zoals ten aanzien van de spreiding over categorieën en debiteuren, is hierbij van belang. Door middel van de risicorapportage wordt het kredietrisico inzichtelijk gemaakt. Voorafgaand aan de selectie van een fondsmanager stelt het bestuur de randvoorwaarden vast t.a.v. landen en/of sectoren en de kredietwaardigheidsratings.

Tegenpartijrisico

Bij het aangaan van transacties met externe partijen (o.a. derivatenposities en het gebruik van securities lending) wordt exposure opgebouwd bij tegenpartijen. Een faillissement van een tegenpartij kan tot verliezen leiden. Het fonds neemt zelf geen derivatenposities in. Wel wordt binnen de beleggingsfondsen in derivaten gehandeld. Bij het afsluiten van de renteswaps wordt gebruik gemaakt van central clearing. Het tegenpartijrisico wordt binnen de beleggingsfondsen beheerst met behulp van restricties op de kredietwaardigheid van tegenpartijen, het spreiden van exposure over verschillende tegenpartijen en het maken van afspraken over de hoogte en kwaliteit van het onderpand.

Liquiditeitsrisico

Onder liquiditeitsrisico wordt verstaan het risico dat het fonds niet op korte termijn aan zijn betalingsverplichtingen kan voldoen. De verwachte premie-inkomsten voor de komende jaren zijn lager dan de verwachte uitkeringen. Het fonds heeft een liquiditeitsbeleid vastgesteld om te allen tijde op korte termijn over voldoende liquiditeit te beschikken voor het betalen van de pensioenuitkeringen en het voldoen aan de financieringsverplichtingen vanuit de beleggingen. Het fonds acht het liquiditeitsrisico beperkt, omdat participaties in de beleggingsfondsen, met uitzondering van het hypotheekfonds, op dagbasis verhandelbaar zijn en er dus op korte termijn middelen vrijgemaakt kunnen worden. Voorts is ook van belang dat onderpandbehoefte uit hoofde van derivatenposities binnen de beleggingsfondsen worden opgevangen.

Concentratierisico

Door gebrekkige spreiding kan concentratierisico ontstaan waarbij verliezen optreden doordat een te grote gevoeligheid bestaat naar één regio, sector of marktpartij. Bij het opstellen van het beleggingsbeleid wordt derhalve gediversifieerd over beleggingscategorieën, regio's en sectoren. Door middel van de risicorapportage wordt het concentratierisico inzichtelijk gemaakt.

Actief risico

Het risico dat een vermogensbeheerder door het voeren van een actief beleggingsbeleid een lager portefeuillerendement behaalt dan het rendement op de benchmark. Het grootste deel van de portefeuille wordt passief belegd. Voor aandelen ontwikkelde markten en beursgenoteerd vastgoed is omwille van duurzaamheidsintegratie gekozen voor passieve oplossingen met (customized) ESG-indices. Voor de actief beheerde beleggingsinstellingen wordt het actief risico beheerst door een grens te stellen aan de mate van afwijking, ofwel een maximale tracking error te hanteren. In de berekening van het Vereist Eigen Vermogen wordt actief risico meegenomen.

Klimaatrisico

Het risico dat klimaatveranderingen een negatieve invloed hebben op de waarde van (delen van) de beleggingsportefeuille. Als onderdeel van de ALM-studie 2021 zijn DNB klimaatscenario's doorgerekend. Hierbij worden de transitierisico's in kaart gebracht door middel van een klimaatstresstest met vier scenario's. De onzekerheden rondom klimaatontwikkelingen en de energietransitie zijn immers groot. De uitkomsten van deze scenario's geven het fonds meer inzicht in de mogelijke ontwikkeling van de financiële positie bij een disruptieve energietransitie. De DNB stress-test resultaten tonen aan dat het fonds het meest gevoelig is voor het zogenaamde DNB 'double shock' scenario. Portefeuillerisico's inzake klimaatrisico's kunnen gemitigeerd worden door effectief en betrouwbaar ESG beleid te implementeren, met name als het gaat om de energie transitierisico's. Het bestuur heeft het klimaatrisico tevens opgenomen in de eigenrisicobeoordeling van het fonds als onderdeel van de analyse naar nieuwe en opkomende risico's welke het pensioenfonds kunnen bedreigen. Het bestuur stelde daarin vast dat de spreiding van de beleggingen over categorieën, sectoren, regio's en ondernemingen de impact van de klimaatrisico's beperkt, alsmede de omvang van de returnportefeuille (norm: 44%, bandbreedte: 39-49%).

Operationeel risico

Operationeel risico met betrekking tot het beleggingsbeleid bestaat uit operationele fouten bij de fiduciair beheerder en fondsmanagers (buiten het mandaat handelen of het verrichten van onjuiste betalingen), frauderisico's, settlementrisico's en operationele fouten bij het fonds zelf (zoals het verrichten van onjuiste transacties). Het fonds stelt hoge kwaliteitseisen aan de organisaties die bij de uitvoering zijn betrokken. Het fonds ontvangt ieder kwartaal van de fiduciair manager een rapport over de niet-financiële risico's en jaarlijks een ISAE 3402 rapport. Bij de fondsmanagers worden ieder kwartaal compliance statements opgevraagd. Het bestuur van het fonds waarborgt de beheersing van het operationeel risico onder meer via de risicoanalyse, het uitbestedingsbeleid en de jaarlijkse evaluatie van de fiduciair beheerder en de monitoring van de fondsmanagers door XIG.

Het fonds mitigeert en beheerst de fraude- en corruptierisico's meer specifiek door zowel op organisatie- als procesniveau beheersmaatregelen in te richten. De sleutelfunctiehouder risicobeheer rapporteert jaarlijks over de Systematische Risicoanalyse (SIRA) die vervolgens door het bestuur is vastgesteld, alsmede wordt de SIRA van uitbestedingspartijen beoordeeld. Met betrekking tot deze risicogebieden beschouwen wij de volgende risico's als onze voornaamste risico's en onzekerheden. Daarbij worden tevens de voornaamste bijbehorende beheersingsmaatregelen en de effectiviteit van deze maatregelen vermeld:

- 1 Onrechtmatige onttrekking van middelen aan organisatie en betaling voor niet geleverde diensten: Het fonds beschikt over een integriteitsbeleid, gedragscode en klokkenluidersregeling. Iedere verbonden persoon van het pensioenfonds dient over de naleving van de gedragscode jaarlijks een verklaring af te leggen aan de compliance officer, die hierover ten minste jaarlijks aan het bestuur rapporteert. De effectiviteit van al deze maatregelen gezamenlijk wordt door het bestuur als 'hoog' ingeschat.
- 1 Onrechtmatige onttrekking van middelen bij uitbestedingspartijen: Het bestuur heeft bij het selectieproces van deze partijen aandacht besteed aan de beheersingsmaatregelen om frauderisico te beperken en er zijn afspraken gemaakt over de rapportage door uitbestedingspartijen over (fraude-)incidenten. De door de uitbestedingspartijen gebruikte procuratieregeling en het elektronisch bankieren vereisen toepassing van het vierogenprincipe. Daarnaast beoordeelt het bestuur jaarlijks de ISAE 3402-rapportage van de belangrijkste uitbestedingspartijen. Deze rapportage geeft een beschrijving van de interne beheersingsmaatregelen en het risicobeheersingsraamwerk en bevat een controleverklaring van de externe accountant van deze partijen. De effectiviteit van deze maatregelen wordt door het bestuur als 'gemiddeld' ingeschat.
- 1 Functionarissen van het fonds kunnen geld, goederen of diensten verkrijgen van derde partijen, waarmee de derde partij oneerlijke (zakelijke) voordeel poogt te behalen: Het fonds volgt een selectieproces en uitbestedingsbeleid, waarna bestuursbesluiten worden genomen door een meerderheid van het bestuur. Verder bepalen de statuten van het fonds dat de voorzitter en secretaris gezamenlijk het fonds tegenover derden binden, dus toepassing van het vierogen-principe. De effectiviteit van al deze maatregelen gezamenlijk wordt door het bestuur als 'hoog' ingeschat.

Na de genoemde maatregelen schat het bestuur in dat de 'impact' van een mogelijke fraude of corruptie beperkt is, dat wil zeggen dat het bestuur inschat dat de financiële schade beperkt is.

Actuariële risico's

De belangrijkste actuariële risico's zijn de risico's van lang leven, overlijden en arbeidsongeschiktheid.

Bij de berekening van de pensioenverplichtingen moet een voorspelling worden gedaan over het aantal jaren dat het pensioen vanaf de ingangsdatum wordt uitgekeerd. Als de levensverwachting stijgt, betekent dit dat er langer pensioen uitgekeerd moet worden (het zogeheten lang levenrisico). Hiervoor moet dan extra geld worden gereserveerd. Bij de berekeningen wordt gebruik gemaakt van de voorspellingen die door het Koninklijk Actuarieel Genootschap (AG) worden gepubliceerd.

Het fonds hanteert sinds 30 september 2022 de meest recente Prognosetafel AG2022. Hierbij wordt met ingang van 31 december 2022 een correctiefactor gehanteerd gebaseerd op het gemiddelde van de inkomenscategorie "Hoog-Midden" en "Hoog" (niveau 2023) van Mercer. Door toepassing van deze AG-prognosetafel met een adequate correctiefactor voor ervaringssterfte wordt rekening gehouden met de op dit moment waarschijnlijk geachte toekomstige stijging van de levensverwachting.

Het overlijdensrisico betreft het risico dat het fonds in geval van overlijden mogelijk een nabestaandenpensioen moet toekennen en het arbeidsongeschiktheidsrisico betreft het toekennen van premievrijstelling bij arbeidsongeschiktheid. Het bestuur heeft gekozen voor volledige herverzekering van deze risico's. Per 1 januari 2017 is een (nieuw) contract met Zwitserleven te Amstelveen afgesloten met een looptijd tot 31 december 2019. Het betreft een contract voor herverzekering van het overlijdens- en arbeidsongeschiktheidsrisico, met winstdeling. Dit contract is per 1 januari 2020 verlengd voor een looptijd van vijf jaar.

Uitbestedingsrisico's

Het uitbestedingsrisico bevat onder meer het risico dat de continuïteit, integriteit en/of kwaliteit van de uitbestede werkzaamheden wordt geschaad. Voor het fonds bestaat het uitbestedingsrisico vooral uit het risico dat de uitvoerder niet handelt volgens het verstrekte mandaat. Er kan daarnaast sprake zijn van operationele risico's bij de uitvoerder, bijvoorbeeld als gevolg van falende interne processen. Het fonds onderkent tevens dat er sprake kan zijn van een compliance of juridisch risico, bijvoorbeeld doordat de uitvoerder niet op de hoogte is van wijzigende wet- of regelgeving dan wel een reputatierisico als gevolg van onjuiste uitingen door de uitvoerder. Door middel van het uitbestedingsbeleid van het fonds worden dergelijke risico's beheerst, bijvoorbeeld door het eisen van een ISAE 3402 rapportage of vergelijkbare zekerheden, het maken van afspraken in de SLA en het zorgdragen voor voldoende countervailing power aan de zijde van het bestuur.

Het bestuur van het fonds toetst regelmatig of de manier waarop de uitbestede activiteiten of processen worden uitgevoerd in overeenstemming is met de gemaakte afspraken. Het bestuur doet dit onder meer door middel van het monitoren van de uitvoerders door middel van een jaarlijkse review van de ISAE 3402 verklaringen volgens een vast format en onder meer door de uitvoerders zo nodig te laten rapporteren over de stand van zaken met betrekking tot de aanbevolen verbeteringen in de ISAE 3402 verklaring. Verder wordt beschikt over maandelijkse en/of kwartaalrapportages van de uitvoerders, waarbij naast de gebruikelijke informatie ook periodiek wordt gerapporteerd over klachten en incidenten.

Compliance risico's

Het compliance risico omvat het risico dat niet of niet tijdig de consequenties van veranderende wet- en regelgeving wordt onderkend, waardoor wet- en regelgeving op onderdelen wordt overtreden. Daarnaast omvat het ook het risico dat interne regelgeving, zoals de gedragscode en de beleggingsrichtlijnen, niet wordt nageleefd. Beheersing hiervan vindt plaats door het maken van afspraken in de uitvoeringsovereenkomsten met de uitvoeringsorganisatie over de inrichting en naleving van compliance aldaar. Daarnaast heeft het fonds een eigen compliance officer aangesteld, die toeziet op de naleving van de gedragscode door onder meer het bestuur van het fonds. Achmea Pensioenservices N.V. en GSAM kennen hun eigen gedragscode en hebben een eigen compliance officer. Het bestuur heeft zich op de hoogte gesteld van deze gedragscodes. Jaarlijks worden bij de uitvoerders complianceverklaringen opgevraagd.

ERB

Conform het beleid van het fonds moet eenmaal per drie jaar een integrale eigenrisicobeoordeling (ERB) uitgevoerd worden. De ERB gaat in op financiële, niet-financiële en opkomende risico's. In 2021 is de ERB voor het eerst door het fonds opgesteld en aan DNB verstrekt. Het bestuur heeft tijdens de ERB een vijftal scenario's, en de risico's die daarbij kunnen optreden, nader bezien. Het bestuur concludeert dat de financiële en niet-financiële risico's afdoende worden gemitigeerd en geëvalueerd, zodat het netto risico binnen de risicobereidheid blijft. Het bestuur ziet geen noodzaak tot aanvullende maatregelen. Daarnaast heeft het bestuur onderzocht welke invloed opkomende risico's hebben op de positie van het fonds.

Het bestuur verwacht dat de mitigerende maatregelen hier voldoende effectief zijn om het netto risico binnen de risicobereidheid te behouden. De opkomende risico's hebben daarmee naar verwachting geen materieel effect op de strategie van het pensioenfonds. In 2024 zal een nieuwe ERB uitgevoerd worden.

VERWACHT EN GEPLAND VOOR 2024

Implementatie Wet toekomst pensioenen

Op 1 juli 2023 is de wet toekomst pensioenen in werking getreden en is het nieuwe pensioenstelsel definitief geworden. Naar verwachting zullen sociale partners in de eerste helft van 2024 hun besluitvorming afronden waarmee duidelijk is hoe de nieuwe pensioenregeling van Avery Dennison eruit gaat zien. Het pensioenfonds zal de voorstellen van sociale partners moeten toetsen op uitvoerbaarheid en beoordelen of de voorstellen leiden tot een evenwichtige overgang naar de nieuwe pensioenregeling voor de gehele fondspopulatie. Daarvoor zijn in 2023 door het bestuur al veel voorbereidende werkzaamheden verricht. Bijvoorbeeld ten aanzien van de wijze waarop bij het invaren van de pensioenaanspraken het vermogen moet worden verdeeld, het onderzoeken van de risicobereidheid en het vaststellen van de risicohouding, de inrichting van het beleggingsbeleid en de inrichting van de pensioen- en vermogensbeheeradministratie. Voor alle pensioenfonds is zo'n grote wijziging van het pensioenstelsel nieuw en onbekend. Gaandeweg wordt steeds beter duidelijk waar een fonds allemaal aandacht aan moet besteden en wat de beste manier is om de vele aspecten van de nieuwe pensioenregeling op een correcte, efficiënte en beheerste wijze op te pakken en uit te werken. Het bestuur voorziet ook voor 2024 nog veel uitdagingen die de implementatie met zich mee zal brengen.

Het bestuur van Stichting Pensioenfonds Avery Dennison heeft het bestuursverslag 2023 vastgesteld in de vergadering van 10 juni 2024.

Oegstgeest, 10 juni 2024

Stichting Pensioenfonds Avery Dennison
Het bestuur

H N. van Gijn
voorzitter

R.J. Tolk
secretaris

E. Voskuilen
bestuurslid

E.C. Megchelse
bestuurslid

S. van de Bor
bestuurslid

H.L. Ewalds
bestuurslid

C OORDEEL VAN HET VERANTWOORDINGSORGAAN

VERSLAG VAN HET VERANTWOORDINGSORGAAN

1. Hoofdtaken verantwoordingsorgaan

Het verantwoordingsorgaan (VO) bestaat uit 3 leden die werkgever, werknemers en gepensioneerden vertegenwoordigen. Gedurende 2023 is Rob de Koning afgetreden, en is Maarten Eddes op 17 april 2023, namens de werkgever, toegetreden tot het VO. De leden van het VO zijn in verschillende jaren toegetreden, door middel van getrapte toe- en uittreding van leden, webinars, cursussen en andere bronnen waarborgt het VO een voldoende kennisniveau.

Het VO heeft als taak een oordeel te geven over het handelen van het bestuur van Stichting Pensioenfonds Avery Dennison (SPAD), over het door het bestuur gevoerde beleid en over beleidskeuzes voor de toekomst. Het VO richt zich bij het vormen van een oordeel op het door het bestuur gevoerde beleid of vastgestelde beleidsvoornemens en de belangenafwegingen die hierover binnen het bestuur plaatsvinden. Het VO let erop dat het bestuur een evenwichtige belangenafweging heeft gemaakt voor alle belanghebbenden. De belanghebbenden zijn de medewerkers van Avery Dennison, de gewezen deelnemers en de gepensioneerden.

Naast haar taak om verantwoording af te nemen, heeft het VO een aantal wettelijke adviesrechten. Deze hebben betrekking op verschillende gebieden, waaronder: beloningsbeleid, vorm en inrichting van het intern toezicht, communicatiebeleid, klachten- en geschillenprocedure, samenstelling van de premie, de uitvoeringsovereenkomst en continuïteits- vraagstukken. In de transitieperiode onder de Wet Toekomst Pensioenen ("wtp") krijgt het VO een extra taak. Het VO krijgt in dit kader een verzaamd adviesrecht op het besluit tot invaren. Invaren is het omzetten van de huidige aanspraken en rechten naar individuele vermogens in overeenstemming met de nieuwe regeling.

2. Activiteiten/bronnen voor oordeelsvorming

Het VO heeft de volgende overleggen gevoerd inzake (de activiteiten in) het jaar 2023:

14 februari 2023	VO Intern
25 april 2023	VO Intern
10 juli 2023	VO Intern
13 oktober 2023	Bestuur en VO inzake wtp
17 november 2023	Bestuur en VO inzake uitkomst risicopreferentieonderzoek
26 februari 2023	Visitatiecommissie en VO
19 april 2024	Bestuur en VO inzake jaarstukken, handelen, beleid en keuzes
24 mei 2024	Bestuur en VO inzake jaarstukken, handelen, beleid en keuzes

Daarnaast heeft het VO aan de volgende kennissessies/ cursussen deelgenomen:

4 mei 2023	Kennissessie wtp invaren
16 juni 2023	Kennissessie wtp: risicodelingsreserve en uitkeringsfase
8 juni 2023	SPO Cursus Niveau A - Module Bestuur, organiseren & verantwoording
3 juli 2023	Kennissessie wtp: DC beleggen
18 augustus 2023	Kennissessie wtp: nabestaandenpensioen
27 september, 18 oktober (ME) 22 november, 13 december (BR)	SPO Cursus Fundament voor verantwoordingsorganen
13 oktober 2023	Kennissessie waardering huidige pensioenrechten
8 november 2023	SPO Cursus niveau A - IT

3. *Uitgebrachte adviezen*

Het verantwoordingsorgaan heeft in 2023 deze adviezen uitgebracht:

Advies over	datum advies	strekking advies	datum reactie bestuur	datum aanvraag
Beloningsbeleid externe bestuurder	24-4-2023	positief	22-5-2023	19-4-2023
Klachten en geschillenregeling	19-6-2023	positief	6-7-2023	15-6-2023
Keuzebegeleiding	3-7-2023	positief	4-7-2023	23-6-2023
Wijziging visitatiecommissie	5-12-2023	positief	geen reactie	30-11-2023

3.1 *Oordeel over beleid en uitvoering over 2023*

Het VO heeft gedurende 2023 meerdere malen met het bestuur overlegd. Het VO heeft de samenwerking als prettig ervaren en heeft het gevoel dat zij voldoende en tijdig door het bestuur betrokken wordt ten aanzien van onderwerpen die het VO aangaan. Ook vindt het VO het prettig dat zij door het bestuur door de kennissessies over wtp wordt uitgenodigd. Het VO heeft het jaarverslag en andere documenten doorgenomen en oordeelt op basis van deze stukken, en bovengenoemde, positief over het beleid en de uitvoering in 2023.

3.2 *Bevindingen over (voorgenomen) beleid en uitvoering waarop het oordeel is gebaseerd*

Kijkend naar het beleggingsbeleid en uitvoeringskosten wordt duidelijk gekeken naar beoogd en feitelijk resultaat en of dit door beïnvloedbare of niet beïnvloedbare oorzaken komt. Zoals het behaalde vermogensresultaat ten opzichte van de benchmark, het invoeren van maatschappelijk verantwoord beleggen en de analyse van de uitvoeringskosten. Op basis van de gevoerde gesprekken, de aan haar ter beschikking gestelde informatie en de opvolging van het bestuur van het deelnemersonderzoek komt het VO tot een positief oordeel met betrekking tot het handelen van het bestuur, het in acht nemen van een evenwichtige belangenafweging en het gevoerde beleid in 2023.

3.3 Aanbevelingen aan het bestuur

Op basis van het oordeel en de bevindingen over 2023 doet het VO deze aanbevelingen aan het bestuur:

Onderwerp	Aanbeveling VO
Uitvoeringskosten	De kosten per deelnemer zijn in 2023 gestegen. Tijdens het overleg op 24 mei 2024 heeft het bestuur toegelicht dat dit wordt veroorzaakt door wtp-gerelateerde kosten. Indien deze worden weggelaten zijn de kosten bijna evenredig aan 2022. Desalniettemin zijn de kosten per deelnemer binnen SPAD aan de hoge kant ten opzichte van de benchmark. Het VO adviseert het bestuur de kosten per deelnemer te monitoren.
Wtp	Het bestuur en het VO hebben nauw contact over de transitie onder de wtp. Het VO is tevreden over de betrokkenheid in kennissessies en de informatievoorziening van het bestuur. Met het oog op de tijdslijn van de transitie en de complexiteit van de onderwerpen adviseert het VO het bestuur om het VO tijdig van adviesaanvragen en bijbehorende toelichting te voorzien en het VO op de hoogte te houden voor wat betreft de voortgang (bijvoorbeeld over datakwaliteit).

3.4 Aandachtsgebieden 2024

Voor het jaar 2024 voorziet het VO de volgende aandachtsgebieden. Het meest relevante item voor 2024 zal de transitie onder de wtp zijn. Onderwerpen die van belang zijn voor de wtp zijn onder andere datakwaliteit en (de manier van) invaren. In 2024 verwacht het VO de eerste adviezen over de wtp te zullen geven. Vanwege de complexiteit en omdat het VO het verzwaarde adviesrecht zeer serieus neemt, heeft het VO een adviseur in de hand genomen om het VO te begeleiden bij de advisering over de transitie.

Het VO heeft daarnaast voor 2024 een zelfevaluatie gepland om het eigen presteren en de samenwerking te evalueren en wil uiteraard het kennisniveau op peil houden door onder andere het volgen van cursussen.

Oegstgeest, 28 mei 2024

Het Verantwoordingsorgaan

Sabrina van Heijningen
Voorzitter namens werknemers

Maarten Eddes
namens werkgever

Bert Roelofs
namens gepensioneerden

Reactie van het bestuur:

Het bestuur dankt het VO voor de positieve beoordeling van het beleid en de uitvoering daarvan over 2023.

Met betrekking tot de uitvoeringskosten erkent het bestuur dat deze in 2023 zijn gestegen, voornamelijk door Wtp-gerelateerde uitgaven. We zijn het eens met de observatie van het VO dat de kosten zonder deze uitgaven bijna gelijk zijn aan 2022. Desalniettemin zullen we de kosten per deelnemer nauwlettend monitoren.

Ten aanzien van de Wtp-transitie waardeert het bestuur de tevredenheid over onder meer de kennissessies, de informatievoorziening en de opvolging van het deelnemersonderzoek in het kader van de risicohouding. We zullen ervoor zorgen dat het VO steeds tijdig wordt geïnformeerd en van de nodige toelichtingen wordt voorzien, en we blijven het VO regelmatig op de hoogte houden van de voortgang, waaronder de datakwaliteit.

D VERSLAG VAN DE VISITATIECOMMISSIE

VERSLAG VAN DE VISITATIECOMMISSIE

Samenvatting verslag van de visitatiecommissie

De visitatiecommissie (hierna VC) heeft haar rapport opgesteld met bevindingen, oordelen en aanbevelingen naar aanleiding van haar onderzoek naar het functioneren van het bestuur van de Stichting Pensioenfonds Avery Dennison over het jaar 2023. De taak van de VC bestaat uit het toezicht houden op het beleid van het bestuur van het fonds, op de algemene gang van zaken in het fonds en het toezien op adequate risicobeheersing en evenwichtige belangenafweging door het bestuur. De VC volgt bij het uitvoeren van haar rol de toezichtcode van de Vereniging Intern Toezichthouders Pensioensector.

Deze samenvatting bevat de belangrijkste aanbevelingen van de VC. Voor een volledig overzicht van de bevindingen, oordelen en aanbevelingen verwijst de VC naar het visitatierapport over het kalenderjaar 2023.

Governance

De VC stelt vast dat het bestuur via de ingerichte governance met sleutelfunctiehouders en de verschillende commissies grip heeft op het reilen en zeilen in het fonds.

Het bestuur doorgrondt de relevante zaken, wordt goed ondersteund en heeft zicht op de kwaliteit van de dienstverlening van de externe partijen. Ook de risicobeheersing en risicorapportage zijn goed op orde. Het bestuur is zich terdege bewust van de normen uit de Code Pensioenfonds, leeft de Code Pensioenfonds grotendeels na en legt de afwijkingen uit, onder meer in het jaarverslag.

In de ogen van de VC bestaat een goede balans in het bestuur tussen lang zittende bestuursleden met veel ervaring en bestuursleden die met een frisse blik naar het fonds kunnen kijken. Dit biedt voordelen voor de continuïteit van de kennis en ervaring in het bestuur. Dat geldt ook voor de bezetting van de commissies. In 2022 heeft het bestuur een robuuste governance structuur voor het project Wtp ingericht met een stuurgroep, een projectgroep, de BAC en twee werkgroepen.

De VC beveelt het bestuur aan om in het kader van de Wtp goede aandacht te besteden aan countervailing power van het VO, zowel qua betrokkenheid bij het proces, als qua capaciteit en deskundigheid. Met de vereiste besluitvorming rond Wtp is een voldoende bezet en goed functionerend VO van extra belang. Ook beveelt de VC aan scherp te blijven letten op de werkdruk van bestuur, commissies, werkgroepen en VO, zodat het tijdig kan ingrijpen als deze te hoog wordt.

Beleid van het bestuur

Het bestuur herijkt regelmatig de verschillende beleidsdocumenten en houdt deze actueel. Het bestuur is in 2023 begonnen met het actualiseren van de missie, visie en strategie. Het bestuur wil bij de vaststelling van de nieuwe visie, missie en strategie vooral aandacht besteden aan de toegevoegde waarde van het pensioenfonds zowel voor als na de invoering van de Wtp. De VC onderschrijft dit streven.

Evenwichtige belangenafweging

De VC is van oordeel dat het bestuur zorgvuldig tot besluitvorming komt. In 2023 is een goed voorbeeld daarvan het indexatiebesluit dat in dat jaar is genomen. Ook zien we het terug in de discussies en besluitvorming rondom de Wtp.

Communicatie

De VC vindt het positief dat het fonds in 2023 onder de deelnemers een risicobereidheidsonderzoek heeft gedaan, en de uitkomsten heeft meegenomen in het Wtp project. De communicatie rondom de Wtp naar de deelnemers is nog beperkt, maar waar reeds nodig wordt dat zorgvuldig gedaan.

Tot slot

Het bestuur heeft de nodige uitdagingen om de komende periode de transitie van uitvoering van de huidige pensioenregeling naar het nieuwe pensioencontract gecontroleerd en beheerst te begeleiden. Naar de mening van de VC staat het bestuur in een goede positie om de randvoorwaarden daarvoor te scheppen, respectievelijk te bewaken.

De visitatiecommissie:

De heer Y. Boon (voorzitter)

De heer H. J.W.M. Peters

De heer P. van Ravenzwaaij

Reactie van het bestuur

Het bestuur bedankt de visitatiecommissie voor het waardevolle rapport met betrekking tot het functioneren van ons bestuur gedurende het jaar 2023. Het is bemoedigend om te lezen dat de visitatiecommissie heeft vastgesteld dat het bestuur een solide governance structuur heeft, met adequate grip op de activiteiten binnen het fonds en een goede balans in de bezetting van het bestuur en de commissies met zowel ervaren als nieuwe leden. We erkennen de uitdagingen die voor ons liggen in de komende periode, met name de beheerste begeleiding van de transitie naar het nieuwe pensioencontract. We zullen de aanbevelingen van de commissie met betrekking tot de countervailing power van het verantwoordingsorgaan (VO) en de beheersing van de werkdruk in de diverse gremia in het kader van de Wtp zorgvuldig in overweging nemen om ervoor te zorgen dat we blijven streven naar een optimaal functionerend fonds. Ook de overige adviezen van de visitatiecommissie zal het bestuur zeer ter harte nemen.

JAARREKENING

1 BALANS PER 31 DECEMBER

(na voorgestelde bestemming van het saldo van baten en lasten)

(x € 1.000)

	2023	2022
ACTIVA		
Beleggingen voor risico fonds (1)		
Vastgoedbeleggingen	40.149	36.011
Aandelen	134.637	126.977
Vastrentende waarden	220.871	210.046
Overige beleggingen	23.527	3.874
	<u>419.184</u>	<u>376.908</u>
Herverzekeringsdeel technische voorzieningen (2)	381	452
Vorderingen en overlopende activa (3)	130	2.902
Overige activa (4)	641	768
	<u>420.336</u>	<u>381.030</u>

PASSIVA

Stichtingskapitaal en reserves (5)	93.089	73.837
Technische voorzieningen voor risico fonds (6)	325.940	306.134
Overige schulden en overlopende passiva (7)	1.307	1.059
	<u>420.336</u>	<u>381.030</u>

(*) De nummering verwijst naar de toelichting

	2023	2022
Dekkingsgraad op basis van FTK (in %)		
Actuele dekkingsgraad	128,6	124,1
Beleidsdekkingsgraad	128,8	133,7

2 STAAT VAN BATEN EN LASTEN

(x € 1.000)

		2023	2022
BATEN			
Premiebijdragen voor risico fonds (van werkgevers en werknemers)	(8)	9.776	10.744
Beleggingsresultaten	(9)	41.144	-142.833
Overige baten	(10)	2	-
		<u>50.922</u>	<u>-132.089</u>
LASTEN			
Pensioenuitkeringen	(11)	10.413	9.262
Pensioenuitvoeringskosten	(12)	1.531	1.161
Mutatie technische voorzieningen voor risico fonds	(13)		
Pensioenopbouw		6.949	10.591
Toeslagverlening		1.817	32.153
Rentetoevoeging		10.016	-1.927
Onttrekking voor pensioenuitkeringen		-10.434	-9.167
Onttrekking voor pensioenuitvoeringskosten		-106	28
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten		186	642
Wijziging marktrente		10.074	-119.190
Wijziging actuariële uitgangspunten		629	859
Overige wijzigingen		675	-523
		<u>19.806</u>	<u>-86.534</u>
Mutatie herverzekeringsdeel technische voorzieningen	(14)	71	207
Saldo waardeoverdrachten	(15)	-245	-614
Herverzekeringen	(16)	94	-1.426
(*) De nummering verwijst naar de toelichting			
		<u>31.670</u>	<u>-77.944</u>
Saldo van baten en lasten		<u>19.252</u>	<u>-54.145</u>
Bestemming van het saldo van baten en lasten			
Mutatie algemene reserve		<u>19.252</u>	<u>-54.145</u>

3 KASSTROOMOVERZICHT

(x € 1.000)

Het kasstroomoverzicht is opgesteld volgens de directe methode.

	2023	2022
Kasstroom uit pensioenactiviteiten		
Ontvangen premiebijdragen voor risico fonds	10.099	10.387
Ontvangen herverzekeringen	2.977	-19
Ontvangen waardeoverdrachten	135	1.077
Betaalde pensioenuitkeringen	-10.432	-9.185
Betaalde herverzekeringen	-464	-623
Betaalde waardeoverdrachten	-58	-288
Betaalde pensioenuitvoeringskosten	-1.252	-839
	<u>1.005</u>	<u>510</u>
Kasstroom uit beleggingsactiviteiten		
Ontvangen inzake verkopen beleggingen	90.935	262.018
Betaald inzake aankopen beleggingen	-92.337	-263.094
Ontvangen directe beleggingsopbrengsten	656	703
Overige ontvangsten en uitgaven inzake beleggingen	338	407
Betaalde kosten van vermogensbeheer	-724	-773
	<u>-1.132</u>	<u>-739</u>
Mutatie liquide middelen	<u><u>-127</u></u>	<u><u>-229</u></u>
Samenstelling geldmiddelen		
	2023	2022
Liquide middelen per 1 januari	768	997
Mutatie liquide middelen	-127	-229
Liquide middelen per 31 december	<u><u>641</u></u>	<u><u>768</u></u>

4 ALGEMENE TOELICHTING

Inleiding

Het doel van Stichting Pensioenfonds Avery Dennison, statutair gevestigd te Oegstgeest, Willem Einthovenstraat 11, is het nu en in de toekomst verstrekken van uitkeringen aan gepensioneerden en nabestaanden ter zake van ouderdom en overlijden; tevens verstrekt het fonds uitkeringen aan arbeidsongeschikte deelnemers. Deze doelstelling is nader uitgewerkt in onder andere de statuten, het mission statement, het pensioenreglement, de uitvoeringsovereenkomst en de Actuariële en Bedrijfstechnische Nota van Stichting Pensioenfonds Avery Dennison. De stichting is ingeschreven bij de Kamer van Koophandel onder nummer 41166415.

Overeenstemmingsverklaring

De jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met de wettelijke bepalingen zoals deze zijn opgenomen in Titel 9, Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek (BW) en met inachtneming van de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving, specifiek richtlijn RJ610.

Continuïteit

Deze jaarrekening is opgesteld uitgaande van de continuïteitsveronderstelling. Voor een nadere toelichting verwijzen wij naar toelichting 5 Stichtingskapitaal en reserves in de jaarrekening.

Vergelijking met voorgaand verslagjaar

De gehanteerde grondslagen van waardering en van resultaatbepaling zijn ongewijzigd ten opzichte van het voorgaand jaar, met uitzondering van de toegepaste schattingswijzigingen zoals opgenomen in paragraaf "schattingswijzigingen".

Schattingswijzigingen

Aanpassing opslag voor toekomstige uitvoeringskosten

In 2023 is de opslag voor toekomstige uitvoeringskosten verhoogd van 2,8% naar 3,0%.

Presentatiewijziging

De vergelijkende cijfers 2022 zijn voor een beperkt aantal beleggingsposten anders gepresenteerd in de specificaties in de toelichting op de balans dan in de jaarrekening 2022. Dit is gebeurd voor een verbeterd inzicht.

ALGEMENE GRONDSLAGEN

Alle bedragen zijn vermeld in duizenden euro's, de euro is de functionele valuta.

Beleggingen en pensioenverplichtingen worden gewaardeerd op reële waarde.

Overige activa en passiva worden bij eerste verwerking gewaardeerd op reële waarde, tenzij anders is vermeld. Na eerste verwerking worden deze gewaardeerd tegen geamortiseerde kostprijs.

Voor zover noodzakelijk, wordt op activa een voorziening voor mogelijke oninbaarheid in mindering gebracht.

Opname in de balans en staat van baten en lasten

Een actief is in de balans opgenomen, als het waarschijnlijk is dat de toekomstige economische voordelen naar het fonds zullen toevloeien en de waarde daarvan betrouwbaar is vastgesteld.

Een verplichting is in de balans opgenomen, als het waarschijnlijk is dat de afwikkeling daarvan gepaard zal gaan met een uitstroom van middelen en de waarde daarvan betrouwbaar is vastgesteld.

Een actief of verplichting is niet (meer) in de balans opgenomen:

- 1 Als door een transactie (nagenoeg) alle toekomstige economische voordelen en (nagenoeg) alle risico's van een actief of een verplichting aan een derde zijn overgedragen.
- 1 Vanaf het tijdstip waarop niet meer wordt voldaan aan de voorwaarden van waarschijnlijkheid van de toekomstige economische voordelen en betrouwbaarheid van de bepaling van de waarde.

Dit betekent dat transacties worden verwerkt op handelsdatum en niet op afwikkelingsdatum. Hierdoor kan sprake zijn van een post "nog af te wikkelen transacties", die zowel een actief als een passief kan zijn.

Baten zijn in de staat van baten en lasten opgenomen, als een vermeerdering van het economisch potentieel -samenhangend met een vermeerdering van een actief of een vermindering van een verplichting- heeft plaatsgevonden en de waarde daarvan betrouwbaar is vastgesteld.

Lasten zijn in de staat van baten en lasten opgenomen, als een vermindering van het economisch potentieel -samenhangend met een vermindering van een actief of een vermeerdering van een verplichting- heeft plaatsgevonden en de waarde daarvan betrouwbaar is vastgesteld.

Saldering van een actief en een verplichting

Een actief en een verplichting zijn gesaldeerd (netto) opgenomen, als er sprake is van een wettelijke of contractuele bevoegdheid om het actief en de verplichting gesaldeerd en gelijktijdig af te wikkelen én de intentie bestaat om de posten op deze wijze af te wikkelen. De hiermee samenhangende rentebaten en rentelasten zijn eveneens gesaldeerd opgenomen.

Reële waarde

Activa en verplichtingen zijn gewaardeerd tegen reële waarde, tenzij anders is aangegeven.

Schattingen en veronderstellingen

De opstelling van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW vereist dat het bestuur oordelen vormt en schattingen en veronderstellingen maakt die van invloed zijn op de toepassing van grondslagen en de gerapporteerde waarde van activa en verplichtingen, en van baten en lasten. De schattingen en hiermee verbonden veronderstellingen zijn gebaseerd op ervaringen uit het verleden en verschillende andere factoren die gegeven de omstandigheden als redelijk worden beschouwd. De uitkomsten hiervan vormen de basis voor het oordeel over de boekwaarde van activa en verplichtingen die niet op eenvoudige wijze uit andere bronnen blijkt. De daadwerkelijke uitkomsten kunnen afwijken van deze schattingen.

De schattingen en onderliggende veronderstellingen worden voortdurend beoordeeld. Herzieningen van schattingen worden opgenomen in de periode waarin de schatting wordt herzien, indien de herziening alleen voor die periode gevolgen heeft, of in de periode van herziening en toekomstige perioden, indien de herziening gevolgen heeft voor zowel de verslagperiode als toekomstige perioden. Indien het voor het geven van het in artikel 2:362 lid 1 BW vereiste inzicht noodzakelijk is, is de aard van deze oordelen en schattingen inclusief de bijbehorende veronderstellingen opgenomen bij de toelichting op de desbetreffende jaarrekeningposten.

Verwerking van waardeveranderingen van beleggingen

Er is geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen. Alle waardeveranderingen van beleggingen, inclusief transactiekosten, provisies, valutakoersverschillen, e.d., zijn als beleggingsopbrengsten in de staat van baten en lasten opgenomen.

Vreemde valuta

Activa en verplichtingen in vreemde valuta zijn omgerekend naar euro's tegen de koers per balansdatum. Deze waardering is onderdeel van de waardering tegen reële waarde.

Baten en lasten uit transacties in vreemde valuta's zijn omgerekend naar euro's tegen de koers per transactiedatum. Alle valutakoersverschillen zijn verwerkt in de staat van baten en lasten.

	31-12-2023	31-12-2022
US dollar	1,10	1,07
Britse pond	0,87	0,89
Japanse yen	155,73	140,82
Hong Kong dollar	8,63	8,33
Australische dollar	1,62	1,57
Canadese dollar	1,46	1,45
Zweedse kroon	11,13	11,12
Singaporese dollar	1,46	1,43
Zwitserse franc	0,93	0,99

SPECIFIEKE GRONDSLAGEN

GRONDSLAGEN VOOR DE WAARDERING VAN ACTIVA EN PASSIVA

Beleggingen voor risico fonds

Algemeen

De beleggingen worden gewaardeerd op reële waarde.

Participaties in beleggingsinstellingen, die gespecialiseerd zijn in een bepaald soort beleggingen worden gerubriceerd en gewaardeerd volgens de grondslagen van dat soort beleggingen.

(Reële) waardebepaling

De beleggingen van het fonds worden gewaardeerd tegen de reële waarde per balansdatum. Derivaten worden gewaardeerd door gebruik te maken van netto contante waardeberekeningen. Bepaalde instrumenten, zoals participaties in beleggingsfondsen worden gewaardeerd door gebruik te maken van de intrinsieke waarde. Het is gebruikelijk en mogelijk om de reële waarde binnen een aanvaardbare bandbreedte van schattingen vast te stellen.

Voor financiële instrumenten zoals beleggingsvorderingen en -schulden geldt dat de boekwaarde de reële waarde benadert als gevolg van het korte termijn karakter van de vorderingen en schulden. De boekwaarde van alle activa en de financiële verplichtingen op balansdatum benadert de reële waarde.

Vastgoedbeleggingen

Beursgenoteerde vastgoedfondsen worden gewaardeerd tegen de reële waarde, zijnde de beurskoers per balansdatum. Niet-beursgenoteerde beleggingen in vastgoedfondsen worden gewaardeerd op het aandeel in de reële waarde van de onderliggende beleggingen. Indien de waarderingsgrondslagen van vastgoedfondsen afwijken, wordt de waardering zo mogelijk aangepast aan de waarderingsgrondslagen van het fonds.

Aandelen

Aandelen worden gewaardeerd tegen reële waarde. Van beursgenoteerde aandelen is dit de beurswaarde. Voor niet-beursgenoteerde participaties in aandelenfondsen is dit de intrinsieke waarde, die de reële waarde van de onderliggende beleggingen representeert.

Vastrentende waarden

Vastrentende waarden worden gewaardeerd tegen reële waarde inclusief opgelopen rente. Van beursgenoteerde vastrentende waarden is dit de beurswaarde per balansdatum. Voor niet-beursgenoteerde participaties in vastrentende waardenfondsen is dit de intrinsieke waarde, die de reële waarde van de onderliggende beleggingen representeert.

Overige beleggingen

Onder overige beleggingen worden opgenomen die beleggingen die niet als een van de hiervoor opgesomde beleggingen geïnclassificeerd kunnen worden. Tevens worden onder de overige beleggingen opgenomen nog af te wikkelen beleggingstransacties en liquide middelen die beheerd worden door de vermogensbeheerder.

De overige beleggingen worden gewaardeerd tegen reële waarde.

Securities lending

Het fonds participeert niet direct in securities lending. Binnen beleggingsfondsen kan sprake zijn van securities lending.

Herverzekeringsdeel technische voorzieningen

Deze post betreft de waarde van de herverzekeringspolissen bepaald op de contante waarde van de herverzekerde aanspraken berekend tegen dezelfde grondslagen als van toepassing op de voorziening pensioenverplichtingen, met uitzondering van de gehanteerde pensioenleeftijd, die op grond van de overeenkomsten met de herverzekeraars nog gedeeltelijk gebaseerd is op 65 en 67 jaar. Het betreft de contracten met een looptijd tot en met 31-12-2019.

De herverzekering van de risico's van overlijden en premievrijstelling bij arbeidsongeschiktheid zijn ondergebracht bij Zwitserleven te Amstelveen. Het contract is ingegaan op 1 januari 2020 en loopt tot 31 december 2024. Uitkering vindt plaats op kapitaalbasis en leidt dus niet tot een herverzekeringsdeel technische voorzieningen. Er wordt rekening gehouden met de kredietwaardigheid van de herverzekeraars.

Vorderingen en overlopende activa

Vorderingen en overlopende activa worden bij eerste verwerking gewaardeerd op reële waarde. Na eerste verwerking worden vorderingen gewaardeerd op geamortiseerde kostprijs (gelijk aan de nominale waarde indien geen sprake is van transactiekosten) onder aftrek van eventuele bijzondere waardeverminderingen, indien sprake is van oninbaarheid.

Overige activa

Onder overige activa zijn liquide middelen opgenomen, voor zover dit onmiddellijk opeisbare banktegoeden zijn. Liquide middelen zijn gewaardeerd tegen nominale waarde.

Liquide middelen uit hoofde van beleggingstransacties zijn opgenomen onder overige beleggingen.

Stichtingskapitaal en reserves

Stichtingskapitaal en reserves zijn bepaald door het bedrag dat resteert nadat alle actiefposten en posten van het vreemd vermogen, inclusief de voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds en overige technische voorzieningen, volgens de van toepassing zijnde waarderingsgrondslagen in de balans zijn opgenomen.

De statutaire reserves en de overige wettelijke reserves die het pensioenfonds conform artikel 2:389 en artikel 2:390 BW vormt, blijken op grond van artikel 2:373 lid 1 BW afzonderlijk uit de balans.

Technische voorzieningen voor risico fonds

Voorziening pensioenverplichtingen

De voorziening pensioenverplichtingen wordt gewaardeerd op reële waarde. De reële waarde wordt bepaald op basis van de contante waarde van de beste inschatting van toekomstige kasstromen die samenhangen met de op balansdatum onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen. Onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen zijn de opgebouwde nominale aanspraken en de onvoorwaardelijke (toezeggingen tot) toeslagen.

Bij de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen is uitgegaan van het op de balansdatum geldende pensioenreglement en van de over de verstreken deelnemersjaren verworven aanspraken. Jaarlijks wordt door het bestuur besloten of op de opgebouwde pensioenaanspraken toeslagverlening kan worden toegepast. Alle per balansdatum bestaande toeslagbesluiten (ook voor toeslagbesluiten na balansdatum voor zover sprake is van ex ante condities) zijn in de berekening begrepen. Er wordt geen rekening gehouden met toekomstige salarisontwikkelingen.

Bij de berekening van de voorziening wordt rekening gehouden met premievrije pensioenopbouw in verband met invaliditeit op basis van de contante waarde van de toekomstige opbouw waarvoor vrijstelling is verleend wegens arbeidsongeschiktheid.

Bij de bepaling van de actuariële uitgangspunten wordt uitgegaan van voor de toezichthouder acceptabele grondslagen, waarbij rekening wordt gehouden met de voorzienbare trend in overlevingskansen.

De berekeningen zijn uitgevoerd op basis van de volgende actuariële grondslagen en veronderstellingen per 31 december 2023:

Rekenrente

De door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur ultimo boekjaar met gebruikmaking van een Ultimate Forward Rate. Het hanteren van de UFR houdt in dat voor ver in de toekomst liggende verplichtingen (>50 jaar) een aangepaste rentecurve wordt gehanteerd. Voor verplichtingen korter dan 50 jaar geldt de rentetermijnstructuur op marktrente.

Overlevingsgrondslagen

Er wordt gebruik gemaakt van de door het Koninklijk Actuarieel Genootschap gepubliceerde Prognosetafel AG2022, startjaar 2024 (2022: Prognosetafel AG2022, startjaar 2023). De Prognosetafel is gebaseerd op cijfers over de gehele bevolking, terwijl de werkende bevolking over het algemeen langer dan gemiddeld leeft. Voor een juiste waardering van de pensioenverplichtingen dient ook rekening te worden gehouden met dit verschil in levensverwachting. Dit wordt ervaringssterfte genoemd. Het fonds gebruikt hiervoor de correctiefactoren op basis van het gemiddelde van de inkomensklassen "Hoog-midden" en "Hoog" volgens Mercer ES2023 (2022: idem).

Partnerfrequentie

Zoals gepubliceerd bij de overlevingstafels van het AG over de waarnemingsperiode 1980-1985. Op de pensioenrichtleeftijd is de partnerfrequentie gelijk aan 1. Deelnemers na pensionering: de werkelijke burgerlijke staat.

Leeftijdsverschil man-vrouw

De partner van een mannelijke (ex)deelnemer wordt geacht drie jaar jonger te zijn; de partner van een vrouwelijke (ex)deelnemer wordt geacht drie jaar ouder te zijn.

Voorziening voor uitgesteld wezenpensioen

Voor de dekking van het latent wezenpensioen wordt een opslag van 2% gehanteerd op de technische voorzieningen van het niet ingegane nabestaandenpensioen van actieve, premievrije en arbeidsongeschikte deelnemers.

Voorziening voor toekomstige pensioenopbouw arbeidsongeschikten

De schadereserve voor arbeidsongeschikte deelnemers met premievrije pensioenopbouw is gelijk aan de technische voorzieningen voor de toekomstig nog op te bouwen aanspraken. Voor ingegane arbeidsongeschiktheidspensioenen wordt de contante waarde van de toekomstige uitkeringen aan de technische voorzieningen toegevoegd.

Opslag excassokosten

3,0% van de voorziening pensioenverplichtingen (2022: 2,8%).

Opslag voor premievrijstellingsrisico

2,2% van de contante waarde van de jaarinkoop.

Overige schulden en overlopende passiva

Overige schulden en overlopende passiva zijn bij de eerste verwerking gewaardeerd tegen reële waarde. Daarna tegen de geamortiseerde kostprijs (gelijk aan de nominale waarde als er geen sprake is van transactiekosten).

Verbonden partijen

Als verbonden partij worden alle rechtspersonen aangemerkt die overheersende zeggenschap, gezamenlijke zeggenschap of invloed van betekenis kunnen uitoefenen.

Transacties van betekenis met verbonden partijen worden toegelicht voor zover deze niet onder normale marktvoorwaarden zijn aangegaan. Hiervan wordt toegelicht de aard en de omvang van de transactie en andere informatie die nodig is voor het verschaffen van het inzicht.

GRONDSLAGEN VOOR DE RESULTAATBEPALING

Algemeen

Baten en lasten zijn toegerekend aan het verslagjaar waarop deze betrekking hebben. De in de staat van baten en lasten opgenomen posten zijn sterk gerelateerd aan de in de balans gehanteerde waarderinggrondslagen. Zowel gerealiseerde als ongerealiseerde resultaten zijn opgenomen in het resultaat.

Premiebijdragen van werkgevers en werknemers

Onder premiebijdragen wordt verstaan de in rekening gebrachte c.q. te brengen bedragen voor de in het verslagjaar verzekerde pensioenen onder aftrek van kortingen. Premies zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Beleggingsresultaten

Directe beleggingsopbrengsten

Directe beleggingsopbrengsten zijn rentebaten en -lasten, dividenden, e.d. Dividend is verantwoord op het moment van betaalbaarstelling.

Indirecte beleggingsopbrengsten

Indirecte beleggingsopbrengsten zijn gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen en valutaresultaten:

- | Er is geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen.
- | Aankoopkosten zijn verwerkt in de reële waarde van de beleggingen.
- | Verkoopkosten zijn verantwoord als onderdeel van de herwaarderingen.

Kosten van vermogensbeheer

Onder kosten van vermogensbeheer worden de externe en de daaraan toegerekende interne kosten verstaan.

Pensioenuitkeringen

De pensioenuitkeringen betreffen de aan pensioengerechtigden uitgekeerde bedragen inclusief afkopen. De pensioenuitkeringen zijn berekend op actuariële grondslagen en toegerekend aan het verslagjaar waarop zij betrekking hebben.

Pensioenuitvoeringskosten

Pensioenuitvoeringskosten zijn toegerekend aan het verslagjaar waarop deze betrekking hebben.

Mutatie technische voorzieningen voor risico fonds

Pensioenopbouw

Pensioenopbouw is de contante waarde van de pensioenaanspraken toegekend in het verslagjaar.

Toeslagverlening

In december 2023 heeft het bestuur besloten om per 1 januari 2024 een toeslag te verlenen. Ultimo 2023 is hiervoor een bedrag ad € 1.733 in de technische voorzieningen (TV) opgenomen.

Rentetoevoeging

De pensioenverplichtingen zijn contant gemaakt tegen de nominale marktrente op basis van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur. De interesttoevoeging wordt tegen de rekenrente primo boekjaar berekend over de beginstand en de mutaties gedurende het jaar.

Onttrekking voor pensioenuitkeringen

Verwachte toekomstige pensioenuitkeringen zijn vooraf actuarieel berekend en opgenomen in de technische voorzieningen. De afname van de voorzieningen is het bedrag dat vrijkomt voor de financiering van pensioenen in het verslagjaar.

Onttrekking voor pensioenuitvoeringskosten

Jaarlijks wordt 2,8% van de contante waarde van de pensioenopbouw toegevoegd aan de technische voorziening ten behoeve van de pensioenuitvoeringskosten. Daarnaast valt 2,8% van de contante waarde van de uitkeringen en afkopen vrij uit de technische voorziening ten behoeve van pensioenuitvoeringskosten (excassokosten).

Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten

Hieronder zijn opgenomen de aan het verslagjaar toe te rekenen overdrachtswaarde van de overgenomen respectievelijk overgedragen pensioenaanspraken met betrekking tot de actuariële waarde.

Wijziging marktrente

Jaarlijks wordt per 31 december de actuele waarde van de technische voorzieningen herrekend door toepassing van de actuele rentetermijnstructuur. Het effect van de verandering van de rentetermijnstructuur wordt verantwoord onder deze post.

Wijziging actuariële uitgangspunten

Mutatie technische voorzieningen uit hoofde van wijziging actuariële grondslagen heeft betrekking op de aanpassing van de opslag voor uitvoeringskosten van 2,8% naar 3,0%.

Saldo waardeoverdrachten

Dit is het saldo van overgenomen en overgedragen pensioenaanspraken.

Herverzekeringen

Het fonds heeft de herverzekering van de risico's van overlijden en premievrijstelling bij arbeidsongeschiktheid ondergebracht bij Zwitserleven te Amstelveen.

GRONDSLAGEN KASSTROOMOVERZICHT

Het kasstroomoverzicht is opgesteld volgens de directe methode:

- 1 Alle ontvangsten en uitgaven zijn hierbij als zodanig gepresenteerd.
- 1 Er is onderscheid gemaakt tussen kasstromen uit pensioen- en beleggingsactiviteiten.

5 TOELICHTING OP DE BALANS

(x € 1.000)

ACTIVA

1. Beleggingen voor risico fonds

Verloopoverzicht per beleggingscategorie

	Vastgoed- beleggingen	Aandelen	Vastrentende waarden	Overige beleggingen	Totaal
Stand per 1 januari 2023	36.011	126.977	210.046	3.874	376.908
Aankopen	36.570	2.300	24.702	28.765	92.337
Verkopen	-35.910	-17.565	-27.660	-9.800	-90.935
Overige mutaties	1	-180	-148	-11	-338
Waardemutaties	3.477	23.105	13.931	699	41.212
Stand per 31 december 2023	<u>40.149</u>	<u>134.637</u>	<u>220.871</u>	<u>23.527</u>	<u>419.184</u>

	Vastgoed- beleggingen	Aandelen	Vastrentende waarden	Overige beleggingen	Totaal
Stand per 1 januari 2022	63.040	170.064	270.854	15.044	519.002
Aankopen	37.770	128.956	70.988	25.380	263.094
Verkopen	-55.990	-141.151	-27.007	-37.870	-262.018
Overige mutaties	-	-221	-183	-4	-408
Waardemutaties	-8.809	-30.671	-104.606	1.324	-142.762
Stand per 31 december 2022	<u>36.011</u>	<u>126.977</u>	<u>210.046</u>	<u>3.874</u>	<u>376.908</u>

Reële waarde

Zoals vermeld in de toelichting zijn de beleggingen van het fonds gewaardeerd tegen reële waarde per balansdatum en is het over het algemeen mogelijk en gebruikelijk om de reële waarde binnen een aanvaardbare bandbreedte van schattingen vast te stellen. Voor sommige andere financiële instrumenten, zoals beleggingsvorderingen en -schulden, geldt dat de boekwaarde de reële waarde benadert als gevolg van het kortetermijnkarakter van de vorderingen en schulden. De boekwaarde van alle activa en de financiële verplichtingen op balansdatum benadert de reële waarde.

- 1 Beleggingen met genoteerde marktprijzen worden verhandeld aan een effectenbeurs of betreffen liquide middelen. Hieronder vallen aandelen, obligaties en banktegoeden.
- 1 De netto contante waarde methode wordt bepaald door de te ontvangen kasstromen contant te maken op basis van de geldende marktrente. In de waardering is rekening gehouden met het oninbaarheidsrisico.
- 1 Intrinsieke waarde: de reële waarde ontleend aan de meest recente rapportages van de fundmanagers en de fund-of-fund managers. Voor fondsbeleggingen in vastgoed, private equity en infrastructuur wordt de waardering bepaald op basis van de laatst ontvangen fondsrapportages. Deze rapportages zijn door een onafhankelijk accountant gecontroleerd maar de periode van deze rapportages loopt niet synchroon met het boekjaar van het fonds. Om deze onzekerheid te mitigeren wordt jaarlijks achteraf een aansluiting gemaakt met de gepubliceerde jaarverslagen van deze fondsen.
- 1 Andere methode: marktwaardebepaling niet gebaseerd op marktdata, maar gebaseerd op aannames en schattingen die de prijs significant beïnvloeden.

Waarderingsystematiek op basis van RJ 290

	Genoteerde marktprijzen	Onafhankelijke taxaties	NCW- berekeningen	Intrinsieke waarde	Andere methode(n)	Totaal
Per 31 december 2023						
Vastgoedbeleggingen	-	-	-	40.149	-	40.149
Aandelen	-	-	-	134.637	-	134.637
Vastrentende waarden	-	-	-	220.871	-	220.871
Overige beleggingen	42	-	-	23.485	-	23.527
Totaal	42	-	-	419.142	-	419.184

	Genoteerde marktprijzen	Onafhankelijke taxaties	NCW- berekeningen	Intrinsieke waarde	Andere methode(n)	Totaal
Per 31 december 2022						
Vastgoedbeleggingen	-	-	-	36.011	-	36.011
Aandelen	-	-	-	126.977	-	126.977
Vastrentende waarden	-	-	-	210.046	-	210.046
Overige beleggingen	37	-	-	3.837	-	3.874
Totaal	37	-	-	376.871	-	376.908

Vastgoedbeleggingen

De vastgoedbeleggingen zijn als volgt gespecificeerd:

	31-12-2023	31-12-2022
Specificatie naar soort:		
Participaties in vastgoedmaatschappijen	40.149	36.011

Het fonds belegt in niet-beursgenoteerde vastgoedbeleggingsfondsen. Deze beleggingsfondsen beleggen op hun beurt voornamelijk in beursgenoteerd vastgoed.

Aandelen

De aandelen zijn als volgt gespecificeerd:

	<u>31-12-2023</u>	<u>31-12-2022</u>
Specificatie naar soort:		
Beursgenoteerde aandelen	<u>134.637</u>	<u>126.977</u>

De aandelen zijn niet-beursgenoteerd en betreffen participaties in beleggingsfondsen. De beleggingsfondsen beleggen voornamelijk in beursgenoteerde aandelen.

Binnen de beleggingsfondsen kan sprake zijn van securities lending, collateral management en valuta-afdekking.

Vastrentende waarden

	<u>31-12-2023</u>	<u>31-12-2022</u>
Specificatie naar soort:		
Obligatiebeleggingsfondsen	<u>220.871</u>	<u>210.046</u>

De vastrentende waarden betreffen participaties in niet-beursgenoteerde beleggingsfondsen.

Overige beleggingen

De overige beleggingen zijn als volgt gespecificeerd:

	<u>31-12-2023</u>	<u>31-12-2022</u>
Specificatie naar soort:		
Liquide middelen	42	37
Geldmarktfondsen	<u>23.485</u>	<u>3.837</u>
	<u>23.527</u>	<u>3.874</u>

2. Herverzekeringsdeel technische voorzieningen

	<u>2023</u>	<u>2022</u>
Verloopoverzicht herverzekeringsdeel technische voorzieningen:		
Stand per 1 januari	452	659
Benodigde intrest	13	-3
Vrijval uitkering herverzekering	-5	-5
Wijziging actuariële uitgangspunten	-	-2
Wijziging rentetermijnstructuur	9	-55
Overige	-88	-142
	<u>381</u>	<u>452</u>

Het gehele bedrag heeft een resterende looptijd van langer dan één jaar.

De kredietwaardigheid van de herverzekerders is beoordeeld bij aanvang of verlenging van het contract.

3. Vorderingen en overlopende activa

	<u>31-12-2023</u>	<u>31-12-2022</u>
Verzekeringsmaatschappijen	-	2.449
Te vorderen premies werkgever	130	111
Koopsom premie voorgaande jaren (werkgever)	-	342
	<u>130</u>	<u>2.902</u>

Alle vorderingen hebben een resterende looptijd van korter dan één jaar.

4. Overige activa

	<u>31-12-2023</u>	<u>31-12-2022</u>
Liquide middelen	<u>641</u>	<u>768</u>

Onder de liquide middelen zijn opgenomen de tegoeden op bankrekeningen, die onmiddellijk dan wel op korte termijn opeisbaar zijn.

PASSIVA

5. Stichtingskapitaal en reserves

Mutatieoverzicht eigen vermogen

	Algemene reserve
Stand per 1 januari 2023	73.837
Uit bestemming saldo van baten en lasten	19.252
Stand per 31 december 2023	<u>93.089</u>
	Algemene reserve
Stand per 1 januari 2022	127.982
Uit bestemming saldo van baten en lasten	-54.145
Stand per 31 december 2022	<u>73.837</u>

	31-12-2023		31-12-2022	
		In %		In %
Solvabiliteit				
Pensioenvermogen	419.029	128,6	379.971	124,1
Af: technische voorzieningen	325.940	100,0	306.134	100,0
Eigen vermogen	<u>93.089</u>	<u>28,6</u>	<u>73.837</u>	<u>24,1</u>
Af: vereist eigen vermogen	57.212	17,6	54.609	17,8
Vrij vermogen	35.877	11,0	19.228	6,3
Minimaal vereist eigen vermogen	13.440	4,1	12.687	4,1
Actuele dekkingsgraad		128,6		124,1
Beleidsdekkingsgraad		128,8		133,7

De vermogenspositie van het fonds ultimo 2023 kan worden gekarakteriseerd als voldoende, omdat de actuele dekkingsgraad hoger is dan de vereiste dekkingsgraad en hoger dan de minimaal vereiste dekkingsgraad. Voor de berekening van het vereist eigen vermogen wordt gebruik gemaakt van het standaard model inclusief buffer voor actief beheer.

Het verloop van de actuele dekkingsgraad is als volgt:

	2023	2022
	%	%
Dekkingsgraad per 1 januari	124,1	132,6
Nieuwe aanspraken	0,1	-1,1
Uitkeringen	0,8	0,8
Toeslagverlening	-0,7	-14,0
Wijziging RTS	-4,0	57,8
Beleggingsresultaat	9,3	-36,0
Overige oorzaken	-0,6	0,2
Kruisefect	-0,4	-16,2
Dekkingsgraad per 31 december	<u>128,6</u>	<u>124,1</u>

Uit dit overzicht blijkt dat de stijging van de dekkingsgraad in het boekjaar met name is veroorzaakt door het positieve beleggingsresultaat.

Dekkingsgraad en beleidsdekkingsgraad

De (actuele) dekkingsgraad van het fonds wordt berekend door op balansdatum het balanstotaal minus de kortlopende schulden te delen op de technische voorzieningen zoals opgenomen in de balans.

Met ingang van 31 december 2014 heeft DNB aanvullend een beleidsdekkingsgraad geïntroduceerd. Conform de aanwijzingen van DNB rapporteert het fonds de beleidsdekkingsgraad als het voortschrijdende gemiddelde van de gerapporteerde dekkingsgraden van de afgelopen 12 maanden. Ultimo 2023 bedroeg deze 128,8% (2022: 133,7%).

6. Technische voorzieningen voor risico fonds

Mutatieoverzicht technische voorzieningen

	2023	2022
Stand per 1 januari	306.134	392.668
Pensioenopbouw	6.949	10.591
Toeslagverlening	1.817	32.153
Rentetoevoeging	10.016	-1.927
Onttrekking voor pensioenuitkeringen	-10.434	-9.167
Onttrekking voor pensioenuitvoeringskosten	-106	28
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	186	642
Wijziging marktrente	10.074	-119.190
Wijziging actuariële uitgangspunten	629	859
Overige wijzigingen	675	-523
Stand per 31 december	<u>325.940</u>	<u>306.134</u>

Specificatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico fonds:

	31-12-2023		31-12-2022	
	Aantal		Aantal	
Deelnemers	470	92.922	483	85.540
Gewezen deelnemers	1.166	103.337	1.107	97.441
Pensioengerechtigden	695	129.300	683	124.014
Pensioenreparatie	-	-	-	224
Ervaringssterfte	-	-	-	-1.537
Herverzekerd	-	381	-	452
	<u>2.331</u>	<u>325.940</u>	<u>2.273</u>	<u>306.134</u>

De methode voor de berekening van de pensioenverplichtingen is zodanig toegepast dat er geen sprake is van een financieringsachterstand.

Naar hun aard hebben de technische voorzieningen in het algemeen een langlopend karakter.

Korte beschrijving van de pensioenregeling

De pensioenregeling van het fonds betreft een uitkeringsovereenkomst. Het pensioenreglement bevat toezeggingen van ouderdomspensioen ingaande op een leeftijd van 68 jaar, een nabestaandenpensioen en een wezenpensioen op basis van een voorwaardelijk geïndexeerd middelloonsysteem.

Toeslagverlening

De toeslagverlening wordt jaarlijks vastgesteld door het bestuur. De toeslagverlening in een jaar is voorwaardelijk. In 2023 is een toeslag per 1 januari 2024 verleend.

Er is geen recht op toekomstige toeslagverlening. Het is niet zeker of en in hoeverre in de toekomst toeslagen worden verleend. Het fonds heeft geen geld gereserveerd voor toekomstige toeslagen.

Toeslagverlening actieven

Per 1 januari 2024 zijn de pensioenrechten van actieven verhoogd met 1,92% (per 1 januari 2023: 11,83%).

Toeslagverlening van ingegane en premievrije pensioenen

Per 1 januari 2024 zijn de pensioenrechten van ingegane en premievrije pensioenen niet verhoogd (per 1 januari 2023: 11,83%).

7. Overige schulden en overlopende passiva

	31-12-2023	31-12-2022
Herverzekeringen	156	-
Waardeoverdrachten	7	175
Uitkeringen	156	199
Inhoudingen uitkeringen	218	194
Te betalen kosten	770	491
	<u>1.307</u>	<u>1.059</u>

Alle schulden hebben een resterende looptijd van korter dan één jaar. De onvindbaren onder uitkeringen hebben echter vaak een langere looptijd als ze niet worden opgeëist.

Risicobeheer en derivaten

Solvabiliteitsrisico

Het fonds wordt bij het beheer van de pensioenverplichtingen en de financiering daarvan geconfronteerd met risico's. De belangrijkste doelstelling van het fonds is het nakomen van de pensioentoezeggingen. Voor het realiseren van deze doelstelling wordt gestreefd naar een toereikende solvabiliteit op basis van de marktwaarde van de pensioenverplichtingen.

Het belangrijkste risico voor het fonds betreft het solvabiliteitsrisico, ofwel het risico dat het fonds niet beschikt over voldoende vermogen ter dekking van de pensioenverplichtingen. De solvabiliteit wordt gemeten zowel op basis van algemeen geldende normen als ook naar de specifieke normen welke door de toezichthouder worden opgelegd.

Indien de solvabiliteit van het fonds zich negatief ontwikkelt, bestaat het risico dat het fonds de premie voor de onderneming en deelnemers moet verhogen en het risico dat er geen ruimte beschikbaar is voor een eventuele toeslagverlening op de opgebouwde pensioenrechten. In het uiterste geval, rekening houdend met de huidige bijstortverplichting van de werkgever, kan het noodzakelijk zijn dat het fonds verworven pensioenaanspraken en pensioenrechten moet verminderen.

De vereiste dekkingsgraad heeft zich als volgt ontwikkeld:

	31-12-2023	31-12-2022
Het surplus op FTK-grondslagen is als volgt:		
Technische voorzieningen	325.940	306.134
Buffers:		
S1 Renterisico	8.985	9.212
S2 Risico zakelijke waarden	47.772	45.061
S3 Valutarisico	9.834	9.716
S4 Grondstoffenrisico	-	-
S5 Kredietrisico	6.383	6.271
S6 Verzekeringstechnisch risico	8.788	8.399
S7 Liquiditeitsrisico	-	-
S8 Concentratierisico	-	-
S9 Operationeel risico	-	-
S10 Actief beheer risico	1.222	1.272
Diversificatie effect	-25.772	-25.322
Totaal S (vereiste buffers)	57.212	54.609
Vereist pensioenvermogen naar artikel 132 van de Pensioenwet	383.152	360.743
Pensioenvermogen (totaal activa - schulden)	419.029	379.971
Surplus	35.877	19.228

Bij de berekening van de buffers past het fonds de standaardmethode toe inclusief buffer voor actief beheer. Voor de samenstelling van de beleggingen wordt uitgegaan van de strategische asset mix in de evenwichtssituatie.

Beleid en risicobeheer

Het bestuur beschikt over een aantal beleidsinstrumenten ten behoeve van het beheersen van deze risico's. Deze beleidsinstrumenten betreffen:

- beleggingsbeleid
- premiebeleid
- herverzekeringsbeleid
- toeslagenbeleid.

De keuze en toepassing van beleidsinstrumenten vindt plaats na uitvoerige analyses ten aanzien van te verwachten ontwikkelingen van de verplichtingen en de financiële markten. Daarbij wordt onder meer gebruikgemaakt van ALM-studies. Een ALM-studie is een analyse van de structuur van de pensioenverplichtingen en van verschillende beleggingsstrategieën en de ontwikkeling daarvan in diverse economische scenario's.

De uitkomsten van deze analyses vinden hun weerslag in jaarlijks door het bestuur vast te stellen beleggingsrichtlijnen als basis voor het uit te voeren beleggingsbeleid. De beleggingsrichtlijnen geven normen en limieten aan waarbinnen de uitvoering van het beleggingsbeleid moet plaatsvinden. Ze zijn gericht op het beheersen van de volgende belangrijkste (beleggings)risico's. Bij de uitvoering van het beleggingsbeleid wordt gebruik gemaakt van derivaten.

Marktrisico's (S1 - S4)

Verschillende risico's kunnen elkaar versterken of werken juist diversifiërend. Om die reden wordt het risico van marktwaardebewegingen op totaalniveau getoetst. Gewenste risico's worden meegenomen in de ALM-studie. Het betreft de risico's waarbij gekozen wordt op basis van risico/rendementverwachtingen. Dit geldt niet voor 'ongewenste' risico's. Tot die laatste behoren liquiditeitsrisico, concentratierisico en tegenpartijrisico. Bij het door het fonds geïmplementeerde onafhankelijke risicomonitoring wordt vervolgens op basis van het dekkingsgraadrisico en tracking error beoordeeld of het risico van het fonds binnen de bandbreedtes beweegt.

S1 Renterisico

Het fonds loopt renterisico doordat de waarde van de beleggingen anders op renteveranderingen reageert dan de waarde van de verplichtingen van het fonds. Het bestuur heeft ervoor gekozen het renterisico van de verplichtingen te beperken, maar niet geheel af te dekken teneinde ook in tijden van stijgende rente en inflatie over financiële middelen te beschikken ten behoeve van de toeslagverlening op de pensioenen. Op basis van het gekozen risicoprofiel wordt het renterisico van de pensioenverplichtingen voor 75% afgedekt (op marktwaarde). Op maandbasis ontvangt het fonds van de vermogensbeheerder een overzicht met het percentage renteafdekking op basis van benchmark durations en portefeuille durations, zowel op marktwaarde als UFR. Ieder kwartaal wordt de effectiviteit van de rentehedge beoordeeld alsmede het curverisico geanalyseerd. De netto impact van renteveranderingen op de dekkingsgraad worden in de risicorapportage inzichtelijk gemaakt.

De rentegevoeligheid kan worden gemeten door middel van de duration. De duration is de (met de contante waarde van de kasstromen) gewogen gemiddelde resterende looptijd in jaren. De duration geeft aan hoeveel procent bij benadering de reële waarde verandert bij een parallelle verschuiving van de rentecurve met 1 procentpunt. Een hoge duration geeft een hoge gevoeligheid voor veranderingen in de rente weer.

	31-12-2023		31-12-2022	
	Balanswaarde	Duration	Balanswaarde	Duration
Vastrentende waarden voor derivaten	220.871	2,7	210.046	2,5
Vastrentende waarden na derivaten	220.871	18,1	210.046	20,4
Totaal beleggingen na derivaten	419.184	10,6	376.908	11,6
Technische voorzieningen	325.940	18,1	306.134	18,3

Op balansdatum is de duration van de beleggingen korter dan de duration van de verplichtingen. Er is derhalve sprake van een zogenaamde "duration-mismatch". Dit betekent dat bij een rentestijging de waarde van de beleggingen minder snel daalt dan de waarde van de verplichtingen (bij toepassing van de actuele marktrentestructuur) daalt, waardoor de dekkingsgraad zal stijgen. Bij een rentedaling zal de waarde van de beleggingen minder snel stijgen dan de waarde van de verplichtingen, waardoor de dekkingsgraad zal dalen.

De samenstelling van de vastrentende waarden naar looptijd is als volgt:

	31-12-2023		31-12-2022	
		In %		In %
Resterende looptijd < 1 jaar	132.424	60,0	106.933	50,9
Resterende looptijd > 1 en < 5 jaar	48.689	22,0	44.570	21,2
Resterende looptijd > 5 jaar	39.758	18,0	58.543	27,9
	<u>220.871</u>	<u>100,0</u>	<u>210.046</u>	<u>100,0</u>

S2 Risico zakelijke waarden

Het risico zakelijke waarden is het risico van waardewijzigingen door de ontwikkeling van marktprijzen, die worden veroorzaakt door factoren gerelateerd aan een individuele belegging, de uitgevende instelling of generieke factoren. Omdat alle beleggingen worden gewaardeerd tegen reële waarde waarbij waardewijzigingen onmiddellijk in het saldo van baten en lasten worden verwerkt, zijn alle wijzigingen in marktomstandigheden direct zichtbaar in het beleggingsresultaat. Het prijsrisico wordt gemitigeerd door diversificatie in de beleggingsportefeuille.

	31-12-2023		31-12-2022	
		In %		In %
Specificatie vastgoedbeleggingen naar regio:				
Europa excl. Groot-Brittannië	2.088	5,2	1.556	4,3
Noord-Amerika	28.177	70,2	25.293	70,2
Azië exclusief Japan	5.107	12,7	4.149	11,5
Japan	2.256	5,6	3.372	9,4
Groot-Brittannië	2.493	6,2	1.551	4,3
Overig	28	0,1	90	0,3
	<u>40.149</u>	<u>100,0</u>	<u>36.011</u>	<u>100,0</u>

	31-12-2023		31-12-2022	
	In %		In %	
Specificatie aandelen naar sector:				
Financiële instellingen (w.o. banken en verzekeraars)	23.733	17,6	22.393	17,6
Nijverheid en industrie	14.471	10,8	12.799	10,1
Duurzame consumentengoederen	13.110	9,7	11.730	9,2
Niet-duurzame consumentengoederen	6.355	4,7	9.182	7,2
Energie	934	0,7	1.326	1,0
Gezondheidszorg	14.631	10,9	16.210	12,8
Informatie technologie	32.197	23,9	27.129	21,4
Basismaterialen	4.592	3,4	5.467	4,3
Telecommunicatie	9.549	7,1	7.932	6,3
Nutsbedrijven	3.270	2,4	2.764	2,2
Overige sectoren	689	0,5	294	0,2
Overige beleggingen	11.106	8,3	9.751	7,7
	<u>134.637</u>	<u>100,0</u>	<u>126.977</u>	<u>100,0</u>
	31-12-2023		31-12-2022	
	In %		In %	
Specificatie aandelen naar regio:				
Mature markets	109.347	81,2	110.568	87,1
Emerging markets	14.184	10,5	16.298	12,8
Overig	11.106	8,3	111	0,1
	<u>134.637</u>	<u>100,0</u>	<u>126.977</u>	<u>100,0</u>

S3 Valutarisico

De waarde van beleggingen kan veranderen door schommelingen in de wisselkoersen ten opzichte van de euro. Het fonds heeft valutabeleid opgesteld om het valutarisico te beperken. Om het balansrisico te minimaliseren wordt het valutarisico van ontwikkelde landen voor 75% afgedekt (uniform afdekkingspercentage). Het valutarisico van opkomende landen wordt niet afgedekt om beleggingstechnische redenen (de mindere liquiditeit en kosten). Om het gewenste afdekkingspercentage van 75% te realiseren wordt een combinatie van EUR hedged en unhedged share classes van een of meerdere fonds(-en) in de gewenste verhouding met elkaar gecombineerd.

De vreemde valutapositie voor en na afdekking door valutaderivaten is als volgt weer te geven:

	Positie voor afdekking	Valuta- derivaten	Nettopositie na afdekking 2023	Nettopositie na afdekking 2022
EUR	234.301	106.264	340.565	330.249
AUD	4.755	-1.852	2.903	1.409
CAD	6.305	-4.719	1.586	1.034
CHF	3.159	-2.250	909	488
GBP	5.777	-3.204	2.573	1.750
HKD	5.839	-981	4.858	6.898
SEK	1.649	-736	913	579
JPY	11.113	-8.248	2.865	3.937
USD	106.118	-78.954	27.164	24.475
SGD	2.607	-924	1.683	1.299
Overige	25.352	-4.396	20.956	22.797
	<u>406.975</u>	<u>-</u>	<u>406.975</u>	<u>394.915</u>

Afdekking vindt plaats binnen de onderliggende fondsen.

S4 Grondstoffenrisico

Het fonds loopt het risico dat de waarde van de beleggingen in grondstoffen (commodities) daalt. In het standaardmodel is een berekening van de gevoeligheid van het eigen vermogen voor waardedaling van de grondstoffen voorgeschreven. Het grondstoffenrisico wordt hierbij berekend aan de hand van een scenario waarbij wordt uitgegaan van een waardedaling van de beleggingen in grondstoffen van 30%. Het fonds heeft eind 2023 nihil (2022: nihil) belegd in grondstoffen.

S5 Kredietrisico

Onder kredietrisico wordt verstaan het risico dat een verlies optreedt als een kredietnemer zijn afgesproken betalingen niet nakomt of dat de kredietwaardigheid van een kredietnemer afneemt. In de portefeuilleconstructie wordt een allocatie naar vastrentende waarden bepaald die aansluit bij het gekozen risicoprofiel. In de beleggingsrichtlijnen worden limieten opgenomen op kredietwaardigheidsratings van beleggingen in instrumenten, landen en/of sectoren. Door middel van de risicorapportage wordt het kredietrisico inzichtelijk gemaakt.

	31-12-2023		31-12-2022	
		In %		In %
Specificatie vastrentende waarden naar regio:				
Europa excl. Groot-Brittannië	178.021	80,4	164.323	78,3
Groot-Brittannië	16.088	7,3	19.946	9,5
Noord-Amerika	7.392	3,4	10.712	5,1
Azië exclusief Japan	5.213	2,4	966	0,5
Japan	164	0,1	75	-
Opkomende markten	10.775	4,9	12.266	5,8
Overig	3.218	1,5	1.758	0,8
	<u>220.871</u>	<u>100,0</u>	<u>210.046</u>	<u>100,0</u>

Ten aanzien van de kredietwaardigheid van de debiteuren van de vastrentende portefeuille kan het volgende overzicht worden gegeven:

	31-12-2023		31-12-2022	
		In %		In %
AAA	31.212	14,1	42.802	20,4
AA	50.905	23,1	38.908	18,5
A	140.395	63,6	108.568	51,7
BBB	22.051	10,0	19.604	9,3
< BBB	4.618	2,1	5.748	2,7
Overig	-28.310	-12,9	-5.584	-2,6
	<u>220.871</u>	<u>100,0</u>	<u>210.046</u>	<u>100,0</u>

Onder overig zijn - € 28.310 (2022: - € 5.584) aan waarden opgenomen welke betrekking hebben op geldmarktfondsen, banksaldi en derivatenposities die in de beleggingsfondsen zitten. Deze hebben geen rating.

Verplichtingenrisico

De pensioenverplichtingen kunnen in de tijd worden weergegeven door middel van een schatting van de toekomstige uitgaande kasstromen. Het verplichtingenrisico uit zich in:

- 1 Toeslagresultaten, waarbij het gevoerde toeslagenbeleid afwijkt van de aannamen in de kasstroomprojectie.
- 1 Loon- en prijsstijgingen c.q. de franchise-ontwikkeling wijken af van de verwachting.
- 1 Actuariële resultaten, indien de actuariële aannamen en veronderstellingen niet overeenstemmen met de werkelijkheid. Hierbij kan onder meer worden gedacht aan het periodiek aanpassen van de levensverwachting van de deelnemers (het langlevensrisico) of wijzigingen in invaliderings- en revalideringskansen.
- 1 Premieresultaten, indien de premie niet gelijk is aan de marktwaarde van de kasstromen die voortvloeien uit de nieuwe pensioentoezeggingen. Dit betreft bijvoorbeeld verschillen tussen de "kostprijs" en de daadwerkelijk ontvangen bijdrage voor nieuwe pensioentoezeggingen.

S6 Verzekeringstechnisch risico

Langlevensrisico

Langlevensrisico is het risico dat deelnemers langer blijven leven dan gemiddeld verondersteld wordt bij de bepaling van de technische voorziening. Als gevolg hiervan volstaat de opbouw van het pensioenvermogen niet voor de uitkering van de pensioenverplichting.

Door toepassing van Prognosetafel AG2022 met adequate correcties voor ervaringssterfte is het langlevensrisico nagenoeg geheel verdisconteerd in de waardering van de pensioenverplichtingen. Het fonds monitort de toegepaste ervaringssterfte door middel van analyse van het resultaat op langlevensrisico over meerdere jaren. Daarnaast wordt periodiek de voor de fondspopulatie van toepassing zijnde inkomensklasse herijkt.

Overlijdensrisico

Het overlijdensrisico betekent dat het fonds in geval van overlijden mogelijk een nabestaandenpensioen moet toekennen, waarvoor door het fonds geen voorzieningen zijn getroffen. Dit risico kan worden uitgedrukt in risicokapitalen. Het fonds heeft dit risico volledig herverzekerd.

Arbeidsongeschiktheidsrisico

Het arbeidsongeschiktheidsrisico betreft het risico dat het fonds voorzieningen moet treffen voor premievrijstelling bij invaliditeit (schadereserve). Voor dit risico wordt jaarlijks een risicopremie in rekening gebracht. Het fonds heeft dit risico volledig herverzekerd.

Toeslagrisico

Het bestuur van het fonds heeft de ambitie om toeslagen te geven op de pensioenrechten en -aanspraken. De mate waarin dit kan worden gerealiseerd is afhankelijk van de ontwikkelingen in de rente, rendement, looninflatie en demografie. Uitdrukkelijk wordt opgemerkt dat de toeslagverlening voorwaardelijk is.

Het verzekeringstechnisch risico in het standaardmodel wordt berekend aan de hand van de handreiking van DNB.

S7 Liquiditeitsrisico

Liquiditeitsrisico is het risico dat beleggingen niet tijdig en/of niet tegen een aanvaardbare prijs kunnen worden omgezet in liquide middelen, waardoor het fonds op korte termijn niet aan zijn verplichtingen kan voldoen. Waar de overige risicocomponenten vooral de langere termijn betreffen (solvabiliteit), gaat het hierbij om de kortere termijn. Dit risico wordt beheerst door in het strategische beleggingsbeleid voldoende ruimte aan te houden voor de liquiditeitsposities. Er wordt eveneens rekening gehouden met de directe beleggingsopbrengsten en andere inkomsten zoals premies.

S8 Concentratierisico

Grote posten zijn aan te duiden als een vorm van concentratierisico. Om te bepalen welke posten hieronder vallen, moeten per beleggingscategorie alle instrumenten met dezelfde debiteur worden gesommeerd. Als grote post wordt aangemerkt elke post die meer dan 2% van het balanstotaal uitmaakt. Concentratierisico is gemeten naar concentratie van een land of bij een tegenpartij en als individuele belegging.

Dit betreft per 31 december 2023 de volgende posten (percentage ten opzichte van het balanstotaal ultimo 2023 respectievelijk ultimo 2022):

	<u>31-12-2023</u>	<u>31-12-2022</u>
Nederland	-	5
Duitsland	4	5
EU	3	-

Het betreft hier staatsobligaties uitgegeven door de betreffende landen.

Posten met een balanstotaal <2% worden in bovenstaande tabel niet weergegeven.

S9 Operationeel risico

Operationeel risico is het risico vanwege de onjuiste afwikkeling van transacties, fouten in de verwerking van gegevens, het verloren gaan van informatie, fraude en dergelijke. Dergelijke risico's worden door het fonds beheerst door het stellen van hoge kwaliteitseisen aan de organisaties die bij de uitvoering betrokken zijn op gebieden zoals interne organisatie, procedures, processen en controles, kwaliteit geautomatiseerde systemen etc. Deze kwaliteitseisen worden periodiek getoetst door het bestuur, o.a. aan de hand van de Service Level Agreements. Daarnaast beoordeelt het bestuur jaarlijks de ISAE 3402 type II verklaring van Achmea Pensioenservices N.V. en de ISAE 3402 rapporten van de vermogensbeheerder en fondsmanagers. Vanaf 2018 ontvangt het fonds ook een ISAE 3000 type 2 rapport van Achmea Pensioenservices N.V., dat toeziet op de IT service organisatie. Als de verklaringen daar aanleiding toe geven, stelt het bestuur hier aanvullende vragen over.

Systeemrisico

Het systeemrisico betreft het risico dat het mondiale financiële systeem (de internationale markten) niet langer naar behoren functioneert waardoor beleggingen van het fonds niet langer verhandelbaar zijn en zelfs, al dan niet tijdelijk, hun waarde kunnen verliezen. Net als voor andere marktpartijen, is dit risico voor het fonds niet beheersbaar.

S10 Actief beheer risico

Het fonds heeft gekozen voor passief beheer, tenzij er gegronde redenen zijn om een meerwaarde te verwachten van een actieve oplossing. Voor die delen van de portefeuille waarbij sprake is van actief beheer, wordt voor het aanvullend risico een buffer aangehouden in het standaardmodel (S10). Door het fonds is rekening gehouden met de tracking error voor zakelijke waarden. De hoogte van de buffer wordt hierbij afgeleid van de tracking error.

Verbonden partijen

Identiteit van verbonden partijen

Er is sprake van een relatie tussen het fonds en de sponsor (de aangesloten ondernemingen) en de bestuurders van het fonds.

Transacties met bestuurders en commissieleden

Bestuurs-, commissie- en leden van het Verantwoordingsorgaan (VO) die in dienst zijn van de aangesloten werkgevers ontvangen geen beloning vanuit het fonds. De werkgevers belasten geen kosten door aan het fonds voor de werktijd die deze leden aan het fonds besteden. Zij worden geacht hun lidmaatschap van het bestuur, de commissie dan wel het VO te combineren met hun functie bij de werkgever.

Voor bestuursleden die niet in dienst zijn van de aangesloten werkgevers, geldt dat ze naar keuze een vergoeding ontvangen voor gemaakte reis- en onkosten of een jaarlijkse vergoeding conform de Wettelijke regeling Onkostenvergoeding Vrijwilligerswerk. Externe bestuursleden in de zin van artikel VI, lid 7 van de statuten van het fonds ontvangen voor hun werkzaamheden een met hen voor de opdracht overeengekomen marktconforme vergoeding. Voor commissie- en VO-leden die niet in dienst zijn van de aangesloten werkgevers geldt dat zij een vergoeding krijgen voor gemaakte reis- en onkosten. De leden van de visitatiecommissie ontvangen voor het uitvoeren van de visitatie een met hen voor de opdracht overeengekomen marktconforme vergoeding.

Niet in de balans opgenomen activa en verplichtingen

Lopende contractuele verplichtingen

Het fonds heeft een lopende uitbestedingsovereenkomst met Achmea Pensioenservices N.V. met als einddatum 31 december 2025. De totale verplichting voor de resterende looptijd bedraagt € 460 duizend.

Het fonds heeft een fiduciair beheerovereenkomst met GSAM voor onbepaalde tijd. De overeenkomst omvat zowel fiduciaire beheers- en adviesdiensten als het beheer van beleggingen. Het fonds kan met onmiddellijke ingang opzeggen. GSAM heeft een opzegtermijn van 6 maanden. De vergoeding is gebaseerd op een vast percentage van het gemiddeld belegd vermogen.

Belangrijke gebeurtenissen na balansdatum

Er zijn na de balansdatum geen gebeurtenissen geweest van dien aard dat een wezenlijk ander beeld zou ontstaan van de financiële positie per einde 2023 dan op grond van dit jaarrapport kan worden verkregen.

6 TOELICHTING OP DE STAAT VAN BATEN EN LASTEN

(x € 1.000)

8. Premiebijdragen voor risico fonds (van werkgevers en werknemers)

	2023	2022
Premiebijdragen van werkgever, werknemers	9.776	10.402
Koopsom pensioenreparatie werkgever	-	342
	<u>9.776</u>	<u>10.744</u>

De totale bijdrage van werkgever en werknemers bedraagt 33,00% (2022: 38,46%) van de pensioengrondslag.

De kostendekkende, (gedempte) toetspremie en feitelijke premie volgens artikel 130 van de Pensioenwet zijn als volgt:

	2023	2022
Kostendekkende premie	9.073	13.296
Gedempte toetspremie	8.058	7.737
Feitelijke premie	9.776	10.402

De kostendekkende premie wordt bepaald door met de definitieve gegevens de actuariële premie te bepalen op basis van:

- 1 RTS per 31 december 2022 en
- 1 het Vereist Vermogen per 31 december 2022.

We rapporteren ook de gedempte toetspremie. Deze wordt bepaald door met de definitieve gegevens de actuariële premie te bepalen op basis van:

- 1 het verwacht rendement en
- 1 het Vereist Vermogen van 30 september 2022

Het fonds heeft er namelijk als beleid voor gekozen om op deze grondslagen de feitelijk te betalen premie voor 2023 te bepalen.

De feitelijke geheven en ontvangen premie over 2023 bedraagt € 9.776 en is hoger dan de gedempte toetspremie.

De samenstelling van de kostendekkende premie is als volgt:

	2023	2022
Nominale pensioeninkoop op marktwaarde	7.135	10.645
Opslag voor uitvoeringskosten	668	905
Solvabiliteitsopslag (Vereist Eigen Vermogen)	1.270	1.746
	<u>9.073</u>	<u>13.296</u>

De samenstelling van de (gedempte) toetspremie is als volgt (x €1.000):

	2023	2022
Nominale pensioeninkoop op marktwaarde	3.722	3.684
Opslag voor uitvoeringskosten	668	905
Solvabiliteitsopslag (Vereist Eigen Vermogen)	670	576
Bijdrage voorwaardelijke onderdelen	2.998	2.572
	<u>8.058</u>	<u>7.737</u>

9. Beleggingsresultaten

2023	Directe beleggings- opbrengsten	Indirecte beleggings- opbrengsten	Kosten van vermogens- beheer	Totaal
Vastgoedbeleggingen	-	3.477	-	3.477
Aandelen	-	23.105	-	23.105
Vastrentende waarden	472	13.931	-252	14.151
Overige beleggingen	2	699	-16	685
Overige opbrengsten / lasten	182	-	-456	-274
	<u>656</u>	<u>41.212</u>	<u>-724</u>	<u>41.144</u>
2022	Directe beleggings- opbrengsten	Indirecte beleggings- opbrengsten	Kosten van vermogens- beheer	Totaal
Vastgoedbeleggingen	-	-8.809	-	-8.809
Aandelen	-	-30.671	-	-30.671
Vastrentende waarden	533	-104.606	-273	-104.346
Overige beleggingen	-3	1.324	-2	1.319
Overige opbrengsten / lasten	173	-	-499	-326
	<u>703</u>	<u>-142.762</u>	<u>-774</u>	<u>-142.833</u>

De kosten van vermogensbeheer omvatten de kosten die door de vermogensbeheerder(s) direct bij het fonds in rekening zijn gebracht. Deze kosten bestaan voor €268 uit beheervergoedingen (2022: €275).

De rechtstreeks door het fonds betaalde overige vermogensbeheerkosten omvatten de kosten voor fiduciair beheer €297 (2022: €296), advieskosten vermogensbeheer €108 (2022: €154) en overige kosten €49 (2022: €49).

Het aandeel van het fonds in de kosten die door de vermogensbeheerders ten laste van beleggingsfondsen zijn gebracht is onderdeel van de indirecte beleggingsopbrengsten. Deze bedragen €448 (2022: €583)

Transactiekosten hebben betrekking op de aan- en verkooptransacties van beleggingen. Deze zijn eveneens onderdeel van de indirecte beleggingsopbrengsten en bedragen over 2023 €323 (2022: €752).

10. Overige baten

	2023	2022
Overig	2	-

11. Pensioenuitkeringen

	2023	2022
Ouderdomspensioen	8.266	7.420
Nabestaandenpensioen	2.130	1.760
Arbeidsongeschiktheidspensioen	8	7
Afkopen	9	11
Nabetalingen ouderdomspensioen (pensioenreparatie)	-	64
	<u>10.413</u>	<u>9.262</u>

De indexatie van de uitkeringen per 1 januari 2023 zoals vastgesteld door het bestuur is 11,83% (2022: 3,95%, inclusief een inhaaltoeslag van 0,67%).

De post afkopen betreft de afkoop van pensioenen die lager zijn dan € 594,89 (2022: € 520,35) per jaar overeenkomstig artikel 66 Pensioenwet.

12. Pensioenuitvoeringskosten

	2023	2022
Administratiekosten	448	518
Accountantskosten	70	68
Bestuurskosten	322	218
Adviseurs- en controlekosten m.u.v. accountantskosten	657	332
Kosten toegewezen aan kosten vermogensbeheer*	-34	-34
Overige kosten	68	58
	<u>1.531</u>	<u>1.160</u>

* Dit betreft de controle van de beleggingen door PricewaterhouseCoopers Accountants N.V. ten behoeve van de jaarrekening. Deze kosten zijn gerubriceerd onder kosten van vermogensbeheer en dus verwerkt onder beleggingsresultaten.

Specificatie van de accountantskosten begrepen in de controle- en advieskosten, betrekking hebbend op het betreffende boekjaar:

Honoraria onafhankelijke accountant (inclusief 21% btw)

	Onafhankelijke accountant	Overig netwerk	Totaal
2023			
Controle van het jaarrapport	73	-	73
Andere controlewerkzaamheden	-	-	-
Fiscale advisering	-	-	-
Andere niet-controle diensten	-	-	-
	<u>73</u>	<u>-</u>	<u>73</u>

	Onafhankelijke accountant	Overig netwerk	Totaal
2022			
Controle van het jaarrapport	68	-	68
Andere controlewerkzaamheden	-	-	-
Fiscale advisering	-	-	-
Andere niet-controle diensten	-	-	-
	<u>68</u>	<u>-</u>	<u>68</u>

Een eventueel verschil tussen deze tabellen en de tabel met pensioenuitvoeringskosten wordt veroorzaakt door overlopende posten uit het voorgaande boekjaar.

Bovenstaande honoraria betreffen de werkzaamheden die bij het fonds zijn uitgevoerd door de externe accountant zoals bedoeld in artikel 1, lid 1 Wta (Wet toezicht accountantsorganisaties).

Alle werkzaamheden zijn zowel in 2023 als in 2022 uitgevoerd door PricewaterhouseCoopers Accountants N.V.

Overeenkomstig artikel 96 van de Pensioenwet wordt vermeld dat:

- het fonds in het boekjaar 2023 geen dwangsommen en boetes zijn opgelegd;
- het fonds in het boekjaar 2023 geen aanwijzing als bedoeld in artikel 171 van de Pensioenwet is gegeven;
- in het boekjaar 2023 geen bewindvoerder als bedoeld in artikel 173 van de Pensioenwet is aangesteld.

Personeelsleden

Bij het fonds zijn geen werknemers in dienst.

13. Mutatie technische voorzieningen voor risico fonds

	2023	2022
Pensioenopbouw	6.949	10.591
Toeslagverlening	1.817	32.153
Rentetoevoeging	10.016	-1.927
Onttrekking voor pensioenuitkeringen	-10.434	-9.167
Onttrekking voor pensioenuitvoeringskosten	-106	28
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	186	642
Wijziging marktrente	10.074	-119.190
Wijziging actuariële uitgangspunten	629	859
Overige wijzigingen	675	-523
	<u>19.806</u>	<u>-86.534</u>

Pensioenopbouw

Onder pensioenopbouw is opgenomen de actuariel berekende waarde van de diensttijdopbouw. Dit is het effect op de voorziening pensioenverplichtingen van de in het verslagjaar opgebouwde nominale rechten ouderdomspensioen en nabestaandenpensioen. Verder is hierin begrepen het effect van de individuele salarisontwikkeling.

Toeslagverlening

De toeslagverlening op pensioenaanspraken en op pensioenuitkeringen is voorwaardelijk en vindt alleen plaats als de financiële middelen van het fonds dit toelaten. Het bestuur van het fonds beslist elk jaar of er een toeslag wordt verleend. Gestreefd wordt naar een toeslag op de pensioenaanspraken van actieve deelnemers die gelijk is aan de hoogste van:

- a) de ontwikkeling van de CAO-lonen bij de werkgever, of
- b) de ontwikkeling van het afgeleide Consumentenprijsindexcijfer alle bestedingen.

Voor ingegane pensioenen, de premievrije pensioenaanspraken van ex-deelnemers, pensioenaanspraken van deelnemers die premievrijstelling genieten wegens arbeidsongeschiktheid en aanspraken op bijzonder partnerpensioen van ex-partners en een eventueel eigen aanspraak op ouderdomspensioen van ex-partners wordt gestreefd naar een toeslag die gelijk is aan de ontwikkeling van het afgeleide Consumentenprijsindexcijfer alle bestedingen.

Indien in enig jaar de toegekende toeslag voor de actieven of de niet-actieven (in negatieve zin) afwijkt van de voor deze groepen gedefinieerde maatstaf dan wordt het verschil benoemd als toeslagachterstand. Toeslagachterstanden kunnen afhankelijk van de financiële positie van het fonds worden ingehaald.

De voorwaardelijke toeslag wordt gefinancierd uit overrendementen gerealiseerd op de beleggingen van het fonds. De premie bevat geen opslag voor deze toeslag. Voor toekomstige toeslag wordt geen bestemmingsreserve gevormd.

Het bestuur beslist jaarlijks in hoeverre pensioenrechten, pensioenaanspraken en pensioengrondslagen (van arbeidsongeschikten) worden aangepast. Onder het FTK zijn strengere voorwaarden gesteld aan het verhogen van de pensioenaanspraken. Toeslagverlening is alleen toegestaan indien dit toekomstbestendig is. Dat betekent onder meer dat het fonds alleen de pensioenen mag verhogen indien de beleidsdekkingsgraad hoger is dan 110%. Een volledig toeslag kan pas worden verleend bij een bepaalde streefgrens (in 2023: een beleidsdekkingsgraad van 136,4%). Bij het vaststellen of in enig jaar de middelen toereikend zijn om een toeslag toe te kennen is de beleidsdekkingsgraad dus een belangrijke indicator. Er wordt echter ook gekeken naar toekomstige ontwikkelingen, die direct of indirect van invloed kunnen zijn op de (toekomstige) financiële positie van het fonds.

Per 1 januari 2024 zijn de pensioenrechten van actieve deelnemers met 1,92% verhoogd. Deze toeslag is in de voorziening pensioenverplichtingen ultimo 2023 verwerkt.

De pensioenrechten van ingegane en premievrije pensioenen zijn niet verhoogd.

Rentetoevoeging

De voorziening pensioenverplichtingen is in het boekjaar opgerent met 3,264% (2022: -/0,486%). Dit is de éénjaarsrente uit de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur per 31 december 2022.

Onttrekking voor pensioenuitkeringen

Verwachte toekomstige pensioenuitkeringen worden vooraf actuarieel berekend en opgenomen in de voorziening pensioenverplichtingen. De onder dit hoofd opgenomen afname van de voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de uitbetaling van pensioenen van de verslagperiode.

Onttrekking voor pensioenuitvoeringskosten

In de voorziening pensioenverplichtingen is een voorziening opgenomen ter dekking van toekomstige excassokosten. Een deel van deze voorziening valt vrij door het doen van uitkeringen in het boekjaar.

Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten

Onder toelichting 14 is de wijziging uit hoofde van overdracht van rechten opgenomen.

Wijziging marktrente

Jaarlijks wordt per 31 december de marktwaarde van de technische voorzieningen herrekend door toepassing van de door DNB gepubliceerde actuele rentetermijnstructuur. Het effect van de verandering van de rentetermijnstructuur wordt verantwoord onder het hoofd wijziging marktrente.

Wijziging actuariële uitgangspunten

In 2023 betreft dit de wijziging van de excasso opslag.

Overige wijzigingen

	2023	2022
Resultaat op sterfte	414	-123
Resultaat op arbeidsongeschiktheid	232	-264
Resultaat op mutaties	29	-136
	<u>675</u>	<u>-523</u>

14. Mutatie herverzekeringsdeel technische voorzieningen

	2023	2022
Mutatie waarde herverzekeringspolissen	<u>71</u>	<u>207</u>

15. Saldo waardeoverdrachten

	2023	2022
Inkomende waardeoverdrachten	-303	-902
Uitgaande waardeoverdrachten	58	288
	<u>-245</u>	<u>-614</u>

Dit betreft de ontvangst van of betaling aan pensioenfondsen of pensioenverzekeraar van respectievelijk de vorige of nieuwe werkgever van de contante waarde van premievrije pensioenaanspraken van deelnemers die tot de ontslagdatum zijn opgebouwd. De ontvangen koopsommen worden aangewend voor de inkoop van extra dienstjaren.

	2023	2022
Wijziging technische voorziening inzake overdracht van rechten:		
- toevoeging aan de technische voorzieningen	253	922
- onttrekking aan de technische voorzieningen	-67	-280
	<u>186</u>	<u>642</u>

	2023	2022
Het resultaat op de waardeoverdrachten is als volgt:		
- overgenomen pensioenverplichting	50	-20
- overgedragen pensioenverplichting	9	-8
	<u>59</u>	<u>-28</u>

16. Herverzekeringen

	2023	2022
Premies voor arbeidsongeschiktheidsrisico	228	357
Premies voor overlijdensrisico	236	266
Totaal premies	464	623
Periodieke uitkeringen	-62	-76
Uitkeringen van herverzekerd nabestaandenpensioen	-308	-1.881
Winsttaandeel (contract 2017-2019)	-	-92
	<u>94</u>	<u>-1.426</u>

Het overlijdens- en arbeidsongeschiktheidsrisico zijn herverzekerd bij Zwitserleven te Amstelveen. Het contract heeft een looptijd tot 31 december 2024. Het betreft een contract voor herverzekering van overlijdens- en arbeidsongeschiktheidsrisico, met winstdeling.

Winstdeling wordt vastgesteld na afloop van een uitlooperperiode van 2 jaar. Arbeidsongeschiktheid wordt namelijk vastgesteld na twee ziektejaren. Na afloop van de uitlooperperiode is dus pas duidelijk welke ziektegevallen aan het eind van de contractperiode hebben geleid tot arbeidsongeschiktheid.

Belastingen

De activiteiten van het fonds zijn vrijgesteld van belastingheffing in het kader van de vennootschapsbelasting.

Bestemming saldo van baten en lasten

Volgens hoofdstuk 6 van de ABTN wordt jaarlijks, nadat de voorziening pensioenverplichtingen op voldoende peil is gebracht, het resultaat van het fonds ten gunste dan wel ten laste van de algemene reserve gebracht.

Vaststelling van de jaarrekening door het bestuur

Het bestuur van Stichting Pensioenfonds Avery Dennison heeft de jaarrekening 2023 vastgesteld in de vergadering van 10 juni 2024.

Oegstgeest, 10 juni 2024

Stichting Pensioenfonds Avery Dennison
Het bestuur

H N. van Gijn
voorzitter

R.J. Tolk
secretaris

E. Voskuilen
bestuurslid

E.C. Megchelse
bestuurslid

S. van de Bor
bestuurslid

H.L. Ewalds
bestuurslid

OVERIGE GEGEVENS

1 STATUTAIRE VERDELING VAN HET RESULTAAT

In de statuten van Stichting Pensioenfonds Avery Dennison is geen bepaling opgenomen over de wijze waarop het resultaat moet worden verdeeld. De wijze van verdeling van het resultaat is vastgelegd in de ABTN.

2 ACTUARIËLE VERKLARING

Opdracht

Door Stichting Pensioenfonds Avery Dennison te Oegstgeest is aan Mercer (Nederland) B.V. de opdracht verleend tot het afgeven van een Actuariële Verklaring als bedoeld in de Pensioenwet over het boekjaar 2023.

Onafhankelijkheid

Als waarmederkend actuaaris ben ik onafhankelijk van Stichting Pensioenfonds Avery Dennison, zoals vereist conform artikel 148 van de Pensioenwet. Ik verricht geen andere werkzaamheden voor het pensioenfonds, anders dan de werkzaamheden uit hoofde van de actuariële functie. Omdat Mercer (Nederland) B.V. beschikt over een door de toezichthouder goedgekeurde gedragscode, is het toegestaan dat andere actuarissen en deskundigen aangesloten bij Mercer (Nederland) B.V. wel andere werkzaamheden verrichten voor het pensioenfonds.

Gegevens

De gegevens waarop mijn onderzoek is gebaseerd, zijn verstrekt door en tot stand gekomen onder de verantwoordelijkheid van het bestuur van het pensioenfonds. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie heb ik mij gebaseerd op de financiële gegevens die ten grondslag liggen aan de jaarrekening.

Afstemming accountant

Op basis van de door mij en de accountant gehanteerde Handreiking heeft afstemming plaatsgevonden over de werkzaamheden en de verwachtingen bij de controle van het boekjaar. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie als geheel heb ik de materialiteit bepaald op € 652 duizend. Met de accountant ben ik overeengekomen om geconstateerde afwijkingen boven € 163 duizend te rapporteren. Deze afspraken zijn vastgelegd en de uitkomsten van mijn bevindingen zijn met de accountant besproken.

Ik heb voorts gebruik gemaakt van de door de accountant in het kader van de jaarrekeningcontrole onderzochte basisgegevens. De accountant van het pensioenfonds heeft mij geïnformeerd over zijn bevindingen ten aanzien van de betrouwbaarheid (materiële juistheid en volledigheid) van de basisgegevens en de overige uitgangspunten die voor mijn oordeel van belang zijn.

Werkzaamheden

Ter uitvoering van de opdracht heb ik, conform mijn wettelijke verantwoordelijkheid zoals beschreven in artikel 147 van de Pensioenwet, onderzocht of is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet. Op grond van overgangsrecht gelden genoemde artikelen, zoals deze tot de inwerkingtreding van de Wet toekomst pensioenen luiden. De door het pensioenfonds verstrekte basisgegevens zijn zodanig dat ik die gegevens als uitgangspunt van de door mij beoordeelde berekeningen heb aanvaard.

Als onderdeel van de werkzaamheden voor de opdracht heb ik onder meer onderzocht of:

- 1 toereikende technische voorzieningen zijn vastgesteld met betrekking tot het geheel van pensioenverplichtingen;
- 1 het minimaal vereist eigen vermogen en het vereist eigen vermogen conform de wettelijke bepalingen zijn vastgesteld;
- 1 de kostendekkende premie voldoet aan de gestelde wettelijke vereisten;
- 1 het beleggingsbeleid in overeenstemming is met de prudent-person regel.

Voorts heb ik mij een oordeel gevormd over de vermogenspositie van het pensioenfonds. Daarbij heb ik mij gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen en is mede het financieel beleid van het pensioenfonds in aanmerking genomen.

Mijn onderzoek heb ik zodanig uitgevoerd, dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de resultaten geen onjuistheden van materieel belang bevatten.

De beschreven werkzaamheden en de uitvoering daarvan zijn in overeenstemming met de binnen het Koninklijk Actuarieel Genootschap geldende normen en gebruiken, en vormen naar mijn mening een deugdelijke grondslag voor mijn oordeel.

Oordeel

Overeenkomstig de beschreven berekeningsregels en uitgangspunten zijn toereikende technische voorzieningen vastgesteld met betrekking tot het geheel van pensioenverplichtingen.

Het eigen vermogen van het pensioenfonds is op de balansdatum hoger dan het wettelijk vereist eigen vermogen.

Met inachtneming van het voorafgaande heb ik mij ervan overtuigd dat is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet. Hierbij merk ik op dat op grond van overgangsrecht de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet gelden, zoals deze tot de inwerkingtreding van de Wet toekomst pensioenen luiden.

De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds op balansdatum is hoger dan de dekkingsgraad bij het vereist eigen vermogen.

Mijn oordeel over de vermogenspositie van Stichting Pensioenfonds Avery Dennison is gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen. De vermogenspositie is naar mijn mening voldoende. Daarbij is in aanmerking genomen dat de mogelijkheden tot het realiseren van de beoogde toeslagen beperkt zijn.

Amstelveen, 11 juni 2024

Mevrouw drs. J.C.M. Hofmans AAG
Mercer (Nederland) B.V.

Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Aan: het bestuur van Stichting Pensioenfonds Avery Dennison

Verklaring over de jaarrekening 2023

Ons oordeel

Naar ons oordeel geeft de jaarrekening van Stichting Pensioenfonds Avery Dennison ('de stichting') een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van de stichting op 31 december 2023 en van het resultaat over 2023 in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 van het in Nederland geldende Burgerlijk Wetboek ('BW').

Wat we hebben gecontroleerd

Wij hebben de in dit jaarrapport opgenomen jaarrekening 2023 van Stichting Pensioenfonds Avery Dennison te Oegstgeest gecontroleerd.

De jaarrekening bestaat uit:

- de balans per 31 december 2023;
- de staat van baten en lasten over 2023; en
- de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en overige toelichtingen.

Het stelsel voor financiële verslaggeving dat is gebruikt voor het opmaken van de jaarrekening is Titel 9 Boek 2 BW.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de paragraaf 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Onafhankelijkheid

Wij zijn onafhankelijk van Stichting Pensioenfonds Avery Dennison zoals vereist in de Wet toezicht accountantsorganisaties (Wta), de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assuranceopdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

NLE00024050.1.1

PricewaterhouseCoopers Accountants N.V., Thomas R. Malthusstraat 5, 1066 JR Amsterdam, Postbus 90357, 1006 BJ Amsterdam
T: 088 792 00 20, F: 088 792 96 40, www.pwc.nl

'PwC' is het merk waaronder PricewaterhouseCoopers Accountants N.V. (KvK 34180285), PricewaterhouseCoopers Belastingadviseurs N.V. (KvK 34180284), PricewaterhouseCoopers Advisory N.V. (KvK 34180287), PricewaterhouseCoopers Compliance Services B.V. (KvK 51414406), PricewaterhouseCoopers Pensions, Actuarial & Insurance Services B.V. (KvK 54226368), PricewaterhouseCoopers B.V. (KvK 34180289) en andere vennootschappen handelen en diensten verlenen. Op deze diensten zijn algemene voorwaarden van toepassing, waarin onder meer aansprakelijkheidsvoorwaarden zijn opgenomen. Op leveringen aan deze vennootschappen zijn algemene inkoopvoorwaarden van toepassing. Op www.pwc.nl treft u meer informatie over deze vennootschappen, waaronder deze algemene (inkoop)voorwaarden die ook zijn gedeponeerd bij de Kamer van Koophandel te Amsterdam.

Informatie ter ondersteuning van ons oordeel

Wij hebben onze controlewerkzaamheden met betrekking tot fraude en continuïteit, en de aangelegenheden daaruit, bepaald in de context van de controle van de jaarrekening als geheel en bij het vormen van ons oordeel hierover. De informatie ter ondersteuning van ons oordeel, zoals onze bevindingen en observaties ten aanzien van de controleaanpak frauderisico's en de controleaanpak continuïteit, moet in dat kader worden gezien en niet als afzonderlijke oordelen of conclusies.

Controleaanpak frauderisico's

Wij hebben risico's op een afwijking van materieel belang in de jaarrekening als gevolg van fraude geïdentificeerd en ingeschat. Wij hebben tijdens onze controle inzicht verkregen in Stichting Pensioenfonds Avery Dennison en haar omgeving en de componenten van het interne beheersingssysteem, waaronder het risico-inschattingsproces en de wijze waarop het bestuur inspeelt op frauderisico's en het interne beheersingssysteem monitort. Wij verwijzen naar paragraaf 'Operationeel risico' in het verslag van het bestuur, waarin het bestuur haar frauderisicoanalyse heeft opgenomen. Wij constateren dat het bestuur beschikt over een actuele en geformaliseerde frauderisicoanalyse.

Wij hebben ten aanzien van het risico op afwijkingen van materieel belang als gevolg van fraude de opzet en implementatie van de interne beheersing geëvalueerd, waaronder de frauderisicoanalyse van het bestuur (Systematische Integrale Risico Analyse, hierna: SIRA), de gedragscode, klokkenluidersregeling en incidentenregistratie, en voor zover wij dat noodzakelijk achtten voor onze controle, de werking getoetst van deze interne beheersingsmaatregelen.

Wij hebben de leden van het bestuur gevraagd of zij op de hoogte zijn van feitelijke, vermeende of vermoede fraude. Hieruit volgden geen signalen van feitelijke, vermeende of vermoede fraude die kunnen leiden tot een afwijking van materieel belang.

Als onderdeel van ons proces voor het identificeren van risico's op een afwijking van materieel belang in de jaarrekening die het gevolg is van fraude, hebben wij frauderisicofactoren overwogen met betrekking tot frauduleuze financiële verslaggeving, oneigenlijke toe-eigening van activa en omkoping en corruptie. Wij hebben geëvalueerd of deze factoren een indicatie vormden voor de aanwezigheid van het risico op afwijkingen van materieel belang als gevolg van fraude.

De door ons geïdentificeerde frauderisico's en uitgevoerde specifieke werkzaamheden zijn als volgt:

<i>Geïdentificeerde frauderisico's</i>	<i>Onze controlewerkzaamheden en observaties</i>
<p data-bbox="258 517 798 595"><i>Doorbreken van de interne beheersingsmaatregelen</i></p> <p data-bbox="258 607 798 925">Volgens de controlestandaarden is het risico dat het management de interne beheersingsmaatregelen doorbreekt in alle entiteiten aanwezig. Inherent bevindt het management van een entiteit zich in een unieke positie om fraude te plegen, omdat het in staat is de administratieve vastleggingen te manipuleren en frauduleuze financiële overzichten op te stellen door interne beheersingsmaatregelen te doorbreken die anderszins effectief lijken te werken.</p> <p data-bbox="258 958 798 1081">Daarom besteden wij bij al onze controles aandacht aan het risico van het doorbreken van maatregelen van interne beheersing door het management of het bestuur in:</p> <ul data-bbox="258 1093 798 1283" style="list-style-type: none">• journaalposten en andere aanpassingen die tijdens het opstellen van de jaarrekening zijn gemaakt;• schattingen;• significante transacties buiten het kader van de normale bedrijfsuitoefening. <p data-bbox="258 1317 798 1406">Wij hebben daarbij bijzondere aandacht voor tendenties als gevolg van mogelijke belangen van het bestuur.</p>	<p data-bbox="798 517 1487 786">Wij hebben de opzet en implementatie geëvalueerd van de maatregelen van interne beheersing in de processen voor het genereren en verwerken van journaalposten. Wij hebben journaalposten geselecteerd op basis van risicocriteria en hierop specifieke controlewerkzaamheden verricht. Wij hebben getoetst of de journaalposten en andere aanpassingen die tijdens het opstellen van de jaarrekening zijn aangebracht aanvaardbaar zijn.</p> <p data-bbox="798 819 1487 1032">Wij hebben de opzet en implementatie geëvalueerd van de maatregelen van interne beheersing en de werking van de maatregelen getoetst voor het maken van schattingen. Daarnaast hebben wij de beheersingsmaatregelen ten aanzien van de toegangsbeveiliging in de IT-systemen getoetst door het verkrijgen van inzicht in de ISAE 3402-rapportages van relevante serviceorganisaties.</p> <p data-bbox="798 1066 1487 1379">Bij onze controlewerkzaamheden hebben wij aandacht voor belangrijke schattingsposten, die zijn gebaseerd op subjectieve input, zoals de fondsspecifieke elementen in de waardering van de technische voorzieningen voor risico fonds en de waardering van niet-beursgenoteerde beleggingen. Wij hebben naar aanleiding van onze controle en de uitkomsten daarvan, deze schattingsposten beoordeeld op aanwijzingen van tendenties die mogelijk een risico vormen op een afwijking van materieel belang die het gevolg is van fraude.</p> <p data-bbox="798 1413 1487 1480">Daarbij hebben wij onder meer de volgende werkzaamheden uitgevoerd:</p> <ul data-bbox="798 1491 1487 1928" style="list-style-type: none">• Wij hebben voor niet-beursgenoteerde fondsbeleggingen de waardering gevalideerd aan de hand van de nettovermogenswaarde conform de gecontroleerde jaarrekening over 2023 van het beleggingsfonds of wanneer deze niet (tijdig) beschikbaar is hebben wij alternatieve werkzaamheden uitgevoerd.• Evaluatie van de gehanteerde actuariële grondslagen en eventuele wijzigingen hierin, de uitkomsten van de actuariële analyse, en bespreking hiervan met het pensioenfonds en de certificerende actuaaris.• Kennisname van de toelichting op de financiële positie en het toetsen aan de (toelichtings)vereisten uit de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving.

Geïdentificeerde frauderisico's

Onze controlewerkzaamheden en observaties

Wij hebben bij onze controle van de schattingsposten geen aanwijzingen van tendenties als gevolg van belangen van het bestuur geïdentificeerd.

Wij zijn alert geweest op mogelijk significante transacties buiten het kader van de normale bedrijfsvoering van de stichting of die in een ander opzicht ongebruikelijk lijken in het licht van zowel ons inzicht in de stichting en de omgeving als andere tijdens de controle verkregen informatie. Wij hebben geen significante transacties buiten het kader van de normale bedrijfsvoering geïdentificeerd.

Onze werkzaamheden hebben niet geleid tot specifieke aanwijzingen voor fraude of vermoedens van fraude ten aanzien van het doorbreken van de interne beheersing door het bestuur.

Wij hebben in onze controle een element van onvoorspelbaarheid ingebouwd. Ook hebben wij kennisgenomen van correspondentie met relevante toezichthoudende instanties en zijn wij tijdens de controle alert gebleven op indicaties voor fraude. Wij hebben kennisgenomen van de beschikbare informatie, waaronder de door het fonds opgestelde SIRA (Systematische Integrale Risico Analyse) en om inlichtingen gevraagd bij het bestuur. Ook hebben wij de uitkomst van andere controlewerkzaamheden beoordeeld en overwogen of er bevindingen zijn die een aanwijzing vormen voor fraude of het niet naleven van wet- en regelgeving. Indien daar sprake van was, hebben wij onze evaluatie van het risico van fraude en de gevolgen daarvan voor onze controlewerkzaamheden opnieuw geëvalueerd.

Controleaanpak continuïteit

Het bestuur heeft de jaarrekening opgemaakt uitgaande van de continuïteit van het geheel van de bedrijfsactiviteiten van het fonds voor de voorzienbare toekomst. Onze werkzaamheden om de continuïteitsbeoordeling van het bestuur te evalueren omvatten onder andere het verkrijgen van controle-informatie omtrent het continuïteitsrisico en de door het bestuur gehanteerde continuïteitsveronderstelling bij de vaststelling van bedragen en in de financiële overzichten opgenomen toelichtingen.

Op basis van de verkregen controle-informatie hebben wij vastgesteld of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gereede twijfel zou kunnen bestaan of het fonds zijn bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten.

Pensioenfondsen zijn op grond van de wetgeving gehouden om een adequate vermogensdekking, het vereist eigen vermogen, aan te houden. Het vereist eigen vermogen wordt op basis van het financieel toetsingskader bepaald. Als de dekkingsgraad van een pensioenfonds lager is dan het vereist eigen vermogen, moet een herstelplan worden opgesteld waaruit blijkt hoe het fonds het eigen vermogen op het vereiste niveau brengt. Als het fonds niet kan voldoen aan het herstel, zullen aanvullende maatregelen moeten worden getroffen. Daar waar nodig zullen de rechten van de (gewezen) deelnemers moeten worden aangepast, zodat weer aan het vereist eigen vermogen wordt voldaan.

Het bestuur heeft zijn continuïteitsbeoordeling voor ten minste twaalf maanden vanaf de datum van opmaken van de jaarrekening uitgevoerd en geen gebeurtenissen of omstandigheden geïdentificeerd die gerede twijfel kunnen doen ontstaan over de mogelijkheid van de entiteit om haar continuïteit te handhaven (hierna: continuïteitsrisico's).

Onze werkzaamheden om de continuïteitsbeoordeling van het bestuur te evalueren omvatten onder andere:

- Overwegen of de continuïteitsbeoordeling van het bestuur alle relevante informatie bevat waarvan wij als gevolg van onze controle kennis hebben gekregen en door het bestuur te bevragen over de belangrijkste veronderstellingen en uitgangspunten.
- Inwinnen van inlichtingen bij het bestuur over zijn kennis van continuïteitsrisico's na de periode van de door het bestuur verrichte continuïteitsbeoordeling.

Daarnaast hebben wij de correspondentie met relevante toezichthoudende instanties geïnspecteerd. Onze controlewerkzaamheden hebben geen informatie opgeleverd die strijdig is met de veronderstellingen en aannames van het bestuur over de gehanteerde continuïteitsveronderstelling.

Verklaring over de in het jaarrapport opgenomen andere informatie

Het jaarrapport omvat ook andere informatie. Dat betreft alle informatie in het jaarrapport anders dan de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat;
- alle informatie bevat die op grond van Titel 9 Boek 2 BW is vereist voor het bestuursverslag en de overige gegevens.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat.

Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in Titel 9 Boek 2 BW en de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder het bestuursverslag en de overige gegevens in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

Verantwoordelijkheden met betrekking tot de jaarrekening en de accountantscontrole

Verantwoordelijkheden van het bestuur voor de jaarrekening

Het bestuur is verantwoordelijk voor:

- het opmaken en het getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW; en voor
- een zodanige interne beheersing die het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het bestuur afwegen of de stichting in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van het genoemde verslaggevingsstelsel moet het bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het bestuur het voornemen heeft om de stichting te liquideren of de bedrijfsactiviteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is. Het bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de stichting haar bedrijfsactiviteiten kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze doelstellingen zijn een redelijke mate van zekerheid te verkrijgen over de vraag of de jaarrekening als geheel geen afwijking van materieel belang bevat als gevolg van fraude of van fouten en een controleverklaring uit te brengen waarin ons oordeel is opgenomen. Een redelijke mate van zekerheid is een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid, waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle afwijkingen van materieel belang ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Een meer gedetailleerde beschrijving van onze verantwoordelijkheden is opgenomen in de bijlage bij onze controleverklaring.

Amsterdam, 11 juni 2024
PricewaterhouseCoopers Accountants N.V.

Origineel getekend door drs. H.C. van der Rijst RA

Bijlage bij onze controleverklaring over de jaarrekening 2023 van Stichting Pensioenfonds Avery Dennison

In aanvulling op wat is vermeld in onze controleverklaring hebben wij in deze bijlage onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening nader uiteengezet en toegelicht wat een controle inhoudt.

De verantwoordelijkheden van de accountant voor de controle van de jaarrekening

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel-kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Onze controle bestond onder andere uit:

- Het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing.
- Het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de stichting.
- Het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan.
- Het vaststellen dat de door het bestuur gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is. Ook op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gereede twijfel zou kunnen bestaan of de stichting haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat een organisatie haar continuïteit niet langer kan handhaven.
- Het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen en het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen.

Wij communiceren met het bestuur onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

BIJLAGEN

1 VERLOOPSTAAT DEELNEMERS

	2023		2022	
	Aantal	Aantal	Aantal	Aantal
Deelnemers				
Stand vorig boekjaar		483		447
Nieuwe toetredingen	71		85	
Ingang pensioen	-		-2	
Revalidering	-1		-1	
Overlijden	-		-1	
Uitdiensttredingen	-83		-45	
		-13		36
Stand einde boekjaar		470		483
Gewezen deelnemers				
Stand vorig boekjaar		1.107		1.093
Ingang pensioen	-22		-27	
Revalidering	1		1	
Overlijden	-1		-1	
Uitdiensttredingen	83		45	
Waardeoverdrachten	-2		-4	
		59		14
Stand einde boekjaar		1.166		1.107
Pensioentrekkenden				
Stand vorig boekjaar		683		665
Ingang pensioen	22		29	
Overlijden	-25		-28	
Toekenning nabestaandenpensioen	16		19	
Afkoop	-1		-1	
Andere oorzaken	-		-1	
		12		18
Stand einde boekjaar		695		683
		2.331		2.273

Productnaam: Pensioenregeling Stichting Pensioenfonds Avery Dennison

Identificatiecode voor juridische entiteiten (LEI): 724500Q2TS4W55GI0Y07

Ecologische en/of sociale kenmerken (E/S kenmerken)

De EU-taxonomie is een classificatiesysteem dat is vastgelegd in Verordening (EU) 2020/852. Het gaat om een lijst van ecologisch duurzame economische activiteiten. Die verordening bevat geen lijst van sociaal duurzame economische activiteiten. Duurzame beleggingen met een ecologische doelstelling kunnen wel of niet op de taxonomie zijn afgestemd.

Had dit financiële product een duurzame beleggingsdoelstelling?	
☒ ☐ Ja	☒ ☐ Nee
☐ Dit product heeft de volgende duurzame beleggingen met een ecologische doelstelling gedaan: ___% <ul style="list-style-type: none"> ☐ in economische activiteiten die volgens de EU-taxonomie als ecologisch duurzaam gelden ☐ ☒ in economische activiteiten volgens de EU-taxonomie niet als ecologisch duurzaam gelden ☐ ☐ Dit product heeft de volgende duurzame beleggingen met een sociale doelstelling gedaan: ___%	☒ Het product promootte ecologische/sociale (E/S) kenmerken. Hoewel duurzaam beleggen niet het doel ervan was, had het een minimum van 3% duurzame beleggingen <ul style="list-style-type: none"> ☐ met een ecologische doelstelling in economische activiteiten die volgens de EU-taxonomie als ecologisch duurzaam gelden ☒ met een ecologische doelstelling in economische activiteiten die volgens de EU-taxonomie niet als ecologisch duurzaam gelden ☐ met een sociale doelstelling ☐ Het product promootte E/S-kenmerken, maar heeft niet duurzaam belegd.

In hoeverre is voldaan aan de ecologische en/of sociale kenmerken die dit financiële product promoot?

Het pensioenfonds heeft een maatschappelijk verantwoord beleggen (MVB)-beleid gehanteerd. Binnen dit beleid legt het fonds extra nadruk op een aantal maatschappelijke thema's. Voor het vaststellen van de thema's is rekening gehouden of ze passend zijn gezien: de speerpunten van Avery Dennison, de preferenties van de deelnemers, Global Compact, OESO-richtlijnen en Sustainable Development Goals (SDGs), ze kunnen worden geclassificeerd als hoogrisico, of centraal staan in wetgeving. Op basis van analyse van bovenstaande elementen heeft het fonds ervoor gekozen om de volgende thema's centraal te stellen in het MVB-beleid en hier nadere invulling aan te geven.

- Klimaatverandering; vanuit Avery Dennison, SDGs en wetgeving;
- Duurzame productie en consumptie, vanuit Avery Dennison, deelnemers, SDGs en wetgeving;

- Gedrag en bestuur van ondernemingen, vanuit Global Compact, OESO-richtlijnen en hoogrisico analyses.

Invulling van deze thema's heeft plaatsgevonden door de inzet van de volgende MVB-instrumenten:

1. **Uitsluitingsbeleid.** De beleggingsfondsen waarin het pensioenfonds belegt dienen een uitsluitingsbeleid toe te passen. Hiermee borgen wij onze normatieve ondergrens en risico's ten aanzien van milieu (E), sociale kwesties (S) en goed bestuur (G);
2. Het fonds voert een **indirect betrokkenheidsbeleid** door selectie van vermogensbeheerders die aantoonbaar een engagement- en stembeleid voeren en hierover rapporteren;
3. Het fonds kan **ESG-beleggingsoplossingen** kiezen waarbij duurzaamheidsaspecten zijn geïntegreerd in de beleggingsbeslissing als het past binnen de risico-rendementseisen;
4. **Impactbeleggen.** Het fonds kan beleggingsoplossingen selecteren die naast een financieel rendement ook positief bijdragen aan klimaatveranderingsthematiek, of duurzame productie en consumptie. Een voorbeeld hiervan is de belegging in groene obligaties.

Het pensioenfonds heeft gedurende de verslagperiode voldaan aan de bovenstaande ecologische en sociale kenmerken.

Duurzaamheidsindicatoren meten hoe de ecologische of sociale kenmerken die het financiële product promoot, worden verwezenlijkt.

● Hoe hebben de duurzaamheidsindicatoren gepresteerd?

We meten de verwezenlijking van deze duurzaamheidskenmerken door de volgende duurzaamheidsindicatoren te gebruiken.

We screenen (delen van) de portefeuille op het aantal bedrijven dat:

1. zich schuldig maakt aan schending van internationale normen (PAI 10)
2. betrokken is bij de productie van controversiële wapens (PAI 14).

Daarnaast sturen we specifieke delen van de beleggingsportefeuille op:

3. de gemiddelde CO₂-intensiteit van de beleggingen in ondernemingen en hebben we een reductiedoelstelling ten opzichte van de marktwaardegewogen aandelenindex;
4. het percentage groene obligaties in onze portefeuille .

Indicator	Waarde 2022*	Waarde 2023**	Meetgrootheid
PAI 10 - schendingen van de beginselen van het VN Global Compact of van de richtsnoeren voor multinationale ondernemingen van de Organisatie voor	0,5%	1,1%	Aandeel beleggingen in ondernemingen die betrokken zijn geweest bij schendingen van de beginselen van het VN Global Compact of van de OESO-richtsnoeren voor multinationale ondernemingen.

Economische Samenwerking en ontwikkeling (OESO)			
PAI 14 - Blootstelling aan controversiële wapens (antipersoonsmijnen, clustermunten, chemische wapens en biologische wapens)	0,0%	0,0%	Aandeel beleggingen in ondernemingen die zijn betrokken bij productie of verkoop van controversiële wapens.
PAI 3 – Koolstof-intensiteit	177	79	Dit zijn de CO ₂ -emissies (scope 1, 2 en 3) van de ondernemingen voor het deel waar het pensioenfonds in belegd is, in tonnen per 1 mln omzet.
Percentage groene obligaties	0,0%	4,8%	Aandeel van de portefeuille in groene obligaties.

*gemiddeld over 2022

**per ultimo 2023

...en in vergelijking tot voorafgaande perioden?

Zie het bovenstaande tabel.

Wat waren de doelstellingen van de duurzame beleggingen die het financiële product gedeeltelijk heeft gedaan en hoe droeg de duurzame belegging bij tot die doelstellingen?

Het pensioenfonds heeft gedeeltelijk belegd in duurzame beleggingen zoals gedefinieerd in artikel 2 (17) SFDR door te beleggen in groene obligaties van bedrijven en overheden waarmee de economische activiteiten worden gefinancierd die bijdragen aan (één of meerdere) van de zes EU Taxonomy milieudoelstellingen (zoals energie-efficiency of hernieuwbare energie projecten). We streven daarbij niet één specifieke milieudoelstelling na en kunnen ook beleggen in bedrijven die bijdragen aan andere milieu- of sociale doelstellingen.

Hoe hebben de duurzame beleggingen die het financiële product gedeeltelijk heeft gedaan geen ernstige afbreuk gedaan aan ecologische of sociale duurzame beleggingsdoelstellingen?

Bij de beleggingen in groene obligaties heeft de door het pensioenfonds geselecteerde beheerder een uitsluitingsbeleid toegepast, waardoor gewaarborgd is dat geen ernstige afbreuk aan ecologische of sociale beleggingsdoelstellingen wordt gedaan. Daarnaast hanteerde de aangestelde beheerder een strikt beoordelingsraamwerk voor ondernemingen die groene obligaties uitgeven.

Hoe is rekening gehouden met de indicatoren voor ongunstige effecten op duurzaamheidsfactoren?

Binnen de duurzame beleggingen (groene obligaties) stonden de navolgende ongunstige effecten centraal:

(1) Schendingen van de beginselen van het VN Global Compact of van de richtsnoeren voor multinationale ondernemingen van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO), via het uitsluitingsbeleid en betrokkenheidsbeleid;

(2) Blootstelling aan controversiële wapens (antipersoneelsmijnen, clustermunitie, chemische wapens en biologische wapens), via het uitsluitingsbeleid.

Waren duurzame beleggingen afgestemd op de OESO-richtsnoeren voor multinationale ondernemingen en de leidende beginselen van de VN inzake bedrijfsleven en mensenrechten? Details:

De door het pensioenfonds geselecteerde manager heeft een uitsluitingsbeleid toegepast, waardoor niet wordt belegd in bedrijven die zich schuldig maken aan ernstige schendingen van internationale normen (VN Global Compact en/of OESO-richtsnoer voor multinationale ondernemingen), tenzij er met deze ondernemingen hierover een dialoog gaande is.

In de EU-taxonomie is het beginsel "geen ernstige afbreuk doen" vastgesteld. Dit houdt in dat op taxonomie afgestemde beleggingen geen ernstige afbreuk mogen doen aan de doelstellingen van de EU-taxonomie, en dat een en ander vergezeld gaat van specifieke EU-criteria.

Het beginsel "geen ernstige afbreuk doen" is alleen van toepassing op de onderliggende beleggingen van het financiële product die rekening houden met de EU-criteria voor ecologisch duurzame economische activiteiten. De onderliggende beleggingen van het resterende deel van dit financiële product houden geen rekening met de EU-criteria voor ecologisch duurzame economische activiteiten.

Andere duurzame beleggingen mogen evenmin ernstige afbreuk doen aan ecologische of sociale doelstellingen.

De belangrijkste ongunstige effecten zijn de belangrijkste negatieve effecten van beleggingsbeslissingen op duurzaamheidsfactoren die verband houden met ecologische en sociale thema's en arbeidsomstandigheden, eerbiediging van de mensenrechten en bestrijding van corruptie en omkoping.

Hoe is in dit financiële product rekening gehouden met de belangrijkste ongunstige effecten op duurzaamheidsfactoren?

Het pensioenfonds heeft in het beleggingsbeleid rekening gehouden met de belangrijkste ongunstige effecten op duurzaamheidsfactoren. Binnen het beleid staan de navolgende ongunstige effecten centraal:

1. Broeikasgasintensiteit van ondernemingen waarin is belegd (PAI 3), via ESG-integratie technieken en het betrokkenheidsbeleid;
2. Schendingen van de beginselen van het VN Global Compact of van de richtsnoeren voor multinationale ondernemingen van de Organisatie voor Economische Samenwerkingen Ontwikkeling (OESO) (PAI 10), via het uitsluitingsbeleid en betrokkenheidsbeleid;
3. Blootstelling aan controversiële wapens (antipersoneelsmijnen, clustermunitie, chemische wapens en biologische wapens) (PAI 14), via het uitsluitingsbeleid.
4. Landen waarin is belegd met schendingen van sociale rechten (PAI 16), via het uitsluitingsbeleid.

Wat waren de grootste beleggingen van dit financiële product?

Grootste beleggingen	Sector	%	Land
Duitsland	PUBLIC ADMINISTRATION & DEFENCE; COMPULSORY SOCIAL SECURITY	Acti	DE
European Union	ACTIVITIES OF EXTRATERRITORIAL ORGANISATIONS AND BODIES	2.9	EU
Nederland	PUBLIC ADMINISTRATION & DEFENCE; COMPULSORY SOCIAL SECURITY	1.7	NL
Apple Inc.	MANUFACTURING	1.4	US
Microsoft Corporation	INFORMATION AND COMMUNICATION	1.2	US
The Toronto-dominion Bank	FINANCIAL AND INSURANCE ACTIVITIES	1.0	CA
Sumitomo Mitsui Financial Group, Inc.	FINANCIAL AND INSURANCE ACTIVITIES	1.0	JP
Mitsubishi Uff Financial Group, Inc.	FINANCIAL AND INSURANCE ACTIVITIES	0.9	JP
Dnb Bank Asa	FINANCIAL AND INSURANCE ACTIVITIES	0.9	NO
Deutsche Bank Aktiengesellschaft	FINANCIAL AND INSURANCE ACTIVITIES	0.9	DE
Svenska Handelsbanken Ab	FINANCIAL AND INSURANCE ACTIVITIES	0.8	SE
Nordea Bank Abp	FINANCIAL AND INSURANCE ACTIVITIES	0.8	FI

Axa Banque	FINANCIAL AND INSURANCE ACTIVITIES	0.8	FR
The Royal Bank Of Scotland International Limited	FINANCIAL AND INSURANCE ACTIVITIES	0.8	UK
Prologis Inc.	REAL ESTATE ACTIVITIES	0.8	US

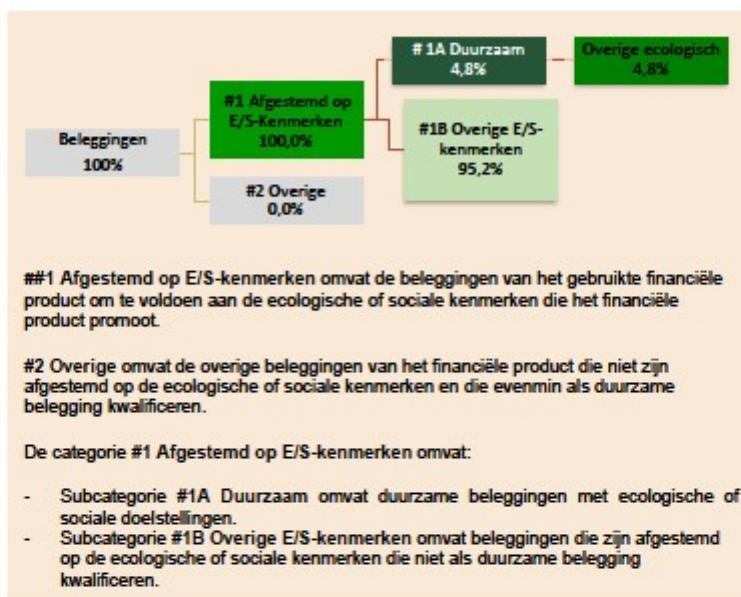
De lijst bevat de beleggingen die het grootste aandeel beleggingen van het financiële product vormen tijdens de referentieperiode, te weten: van 1 januari 2023 tot 31 december 2023

Wat was het aandeel duurzaamheidsgerelateerde beleggingen?

Hoe zag de activa-allocatie eruit?

De activa-allocatie beschrijft het aandeel beleggingen in specifieke activa.

In welke economische sectoren werd belegd?

Sector	Activa %
ACCOMMODATION AND FOOD SERVICE ACTIVITIES	0.6
ACTIVITIES OF EXTRATERRITORIAL ORGANISATIONS AND BODIES	2.9
ADMINISTRATIVE AND SUPPORT SERVICE ACTIVITIES	0.4
ARTS, ENTERTAINMENT AND RECREATION	0.0
CONSTRUCTION	1.0
ELECTRICITY, GAS, STEAM AND AIR CONDITIONING SUPPLY	1.8
FINANCIAL AND INSURANCE ACTIVITIES	31.6
HUMAN HEALTH AND SOCIAL WORK ACTIVITIES	0.1
INFORMATION AND COMMUNICATION	6.5
MANUFACTURING	13.0
MINING AND QUARRYING	0.4
OTHER SERVICE ACTIVITIES	0.0
PROFESSIONAL, SCIENTIFIC AND TECHNICAL ACTIVITIES	0.4
PUBLIC ADMINISTRATION & DEFENCE; COMPULSORY SOCIAL SECURITY	10.1
REAL ESTATE ACTIVITIES	10.7

TRANSPORTATION AND STORAGE	1.6
WATER SUPPLY; SEWERAGE, WASTE MANAGEMENT & REMED ACTIVIES	0.2
WHOLESALE & RETAIL TRADE & REPAIR OF MOTOR VEHICLES	2.2
Other	16.4

In hoeverre waren de duurzame beleggingen met een ecologische doelstelling afgestemd op de EU-taxonomie?

Op de taxonomie afgestemde activiteiten worden uitgedrukt als aandeel van:

- de omzet die het aandeel van de opbrengsten uit groene activiteiten van onderneming waarin is belegd, weergeeft;
- de kapitaaluitgaven (CapEx) die laten zien welke groene beleggingen worden gedaan door de ondernemingen waarin is belegd, bv. voor een transitie naar een groene economie;
- de operationele uitgaven (OpEx) die de groene operationele activiteiten van ondernemingen waarin is belegd, weergeven.

Het pensioenfonds heeft zich gedurende de referentieperiode niet gecommitteerd om te beleggen in duurzame beleggingen met op de EU Taxonomie afgestemde milieudoelstellingen en tijdens de rapportageperiode waren er onvoldoende betrouwbare gegevens beschikbaar waren om dit te meten.

- Heeft het financiële product belegd in activiteiten in de sectoren fossiel gas en/of kernenergie die aan de EU-taxonomie voldoen?
- Ja
 - In fossiel gas
 - In kernenergie
 - Nee

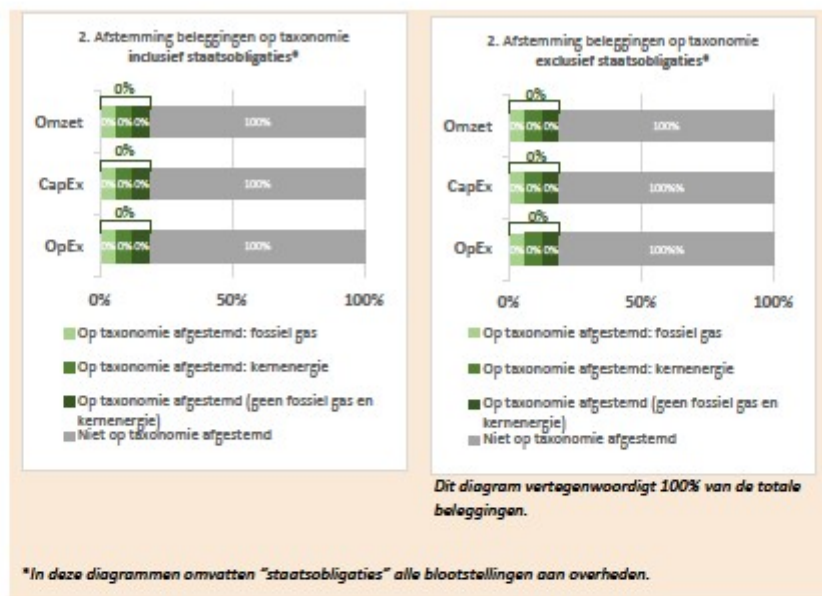
De onderstaande grafieken geven in het groen het percentage op de EU-taxonomie afgestemde beleggingen. Er is geen geschikte methode om te bepalen in hoeverre staatsobligaties op de taxonomie zijn afgestemd. Daarom geeft het eerste diagram de mate van afstemming voor alle beleggingen van het financiële product inclusief staatsobligaties, terwijl het tweede diagram alleen voor de beleggingen van het financiële product in andere producten dan staatsobligaties aangeeft in hoeverre die op de taxonomie zijn afgestemd.*

Om te bepalen of aan de EU-taxonomie wordt voldaan, bevatten de criteria voor fossiel gas emissiegrenswaarden en de omschakeling naar hernieuwbare energie of koolstofarme brandstoffen tegen eind 2035. Voor kernenergie bevatten de criteria uitgebreide regels inzake veiligheid en afvalbeheer.

Faciliterende activiteiten maken het rechtstreeks mogelijk dat andere activiteiten een substantiële bijdrage leveren aan een ecologische doelstelling.

Transitieactiviteiten zijn activiteiten waarvoor nog geen koolstofarme alternatieven beschikbaar zijn en die onder meer broeikasgasemissieniveaus hebben die overeenkomen met de beste prestaties.

 zijn duurzame beleggingen met een ecologische doelstelling die geen rekening houden met de criteria voor ecologisch duurzame economische activiteiten in het kader van de Verordening (EU) 2020/852.

● **Wat was het aandeel beleggingen in transitie- en faciliterende activiteiten?**

Dit heeft het fonds niet kunnen vaststellen wegens niet beschikbare data.

● **Hoe verhiel het percentage op de EU-taxonomie afgestemde zich tot eerdere referentieperiodes**

Er is niet gerapporteerd over eerdere referentieperiodes.

 Wat was het aandeel duurzame beleggingen met een ecologische doelstelling die niet op de EU-taxonomie waren afgestemd?

Per einde 2023 is het aandeel duurzame beleggingen met een ecologische doelstelling die niet op de EU-taxonomie waren afgestemd 4,8%. Dit betreft het aandeel van de portefeuille in groene bedrijfsobligaties met een SFDR artikel 9 classificatie. Door het ontbreken van (voldoende betrouwbare) data kan afstemming op de EU-taxonomie voor deze beleggingen niet vastgesteld worden.

 Welke beleggingen zijn opgenomen in "overige"? Waarvoor waren deze bedoeld en waren er ecologische of sociale minimumwaarborgen?

n.v.t.

Welke maatregelen zijn er in de referentieperiode getroffen om aan de ecologische en/of sociale kenmerken te voldoen?

Om te kunnen voldoen aan de duurzaamheidskenmerken implementeerde het fonds een Maatschappelijk Verantwoord Beleggingsbeleid (MVB), wat te vinden is op onze website. Binnen het MVB-beleid heeft het pensioenfonds de volgende elementen ingezet:

- CO₂-reductie door een decarbonisatiepad tot 2050 na te streven voor de aandelenportefeuille ontwikkelde markten;
- Allocatie naar duurzame obligaties te maken;
- In de selectie van beleggingsfondsen het stem, engagement en uitsluitingsbeleid (daar waar relevant gezien de beleggingscategorie) te beoordelen.

Hoe heeft dit financiële product gepresteerd ten opzichte van de referentiebenchmark?

Het pensioenfonds heeft geen referentiebenchmark aangewezen – in de zin van de SFDR-wetgeving – om te bepalen of de pensioenregeling als geheel is afgestemd op de ecologische en sociale kenmerken die volgens het MVB-beleid worden nagestreefd.

Referentiebenchmarks zijn indices waarmee wordt gemeten of het financiële product voldoet aan de ecologische of sociale kenmerken die dat product promoot.